

TAMPEREEN YLIOPISTO

Taloustieteiden laitos

**AUKTORISOIDUT TILINTARKASTAJAT SUOMESSA–
SKENAARIOTUTKIMUS HYVÄKSYTTYJEN
TILINTARKASTAJIEN RIITTÄVYYDESTÄ
TULEVAISUUDESSA**

Yrityksen taloustiede, laskentatoimi

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2007

Ohjaaja: Salme Näsi

Outi Nieminen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Taloustieteiden laitos; yrityksen taloustiede, laskentatoimi
Tekijä:	NIEMINEN, OUTI
Tutkielman nimi:	Auktorisoidut tilintarkastajat Suomessa – skenaariotutkimus hyväksytyjen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa
Pro gradu -tutkielma:	80 sivua
Aika:	Toukokuu 2007
Avainsanat:	Tilintarkastus, auktorisoitu tilintarkastaja, tilintarkastajien riittävyys, tilintarkastustutkinnot, skenaario

Suomen tilintarkastusta koskeva lainsäädäntö on muuttumassa uuden tilintarkastuslain myötä. Lainsäädännön keskeisiä uudistuksia ovat maallikotilintarkastuksesta ja yleisestä tilintarkastusvelvollisuudesta luopuminen. Tilintarkastuslain muutosta on edeltänyt keskustelu auktorisoitujen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa, auktorisointivaatimusten kehittämisestä ja tilintarkastustutkintojen uudistamisesta. Uuden tilintarkastuslain käsittelyn yhteydessä eduskunnan talousvaliokunta antoi hallitukselle tehtäväksi valmistella tilintarkastustutkintojen kokonaisuudistuksen.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyttä Suomessa. Tutkimus pyrkii arvioimaan auktorisoitujen tilintarkastajien määrällistä kehitystä seuraavien kymmenen vuoden aikana. Tutkimus noudattaa pääosin laadullisen tutkimuksen periaatteita ja hyödyntää tutkimusmenetelmänä tulevaisuudentutkimukseen läheisesti liittyvää skenaarioanalyysiä. Esitettävissä skenaarioissa pohditaan tilintarkastustutkintojen uudistamista eri lähtökohdista ja näiden uudistusten mahdollisia vaikutuksia auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärään. Tutkimus ja skenaariot pohjautuvat kirjalliseen materiaaliin ja asiantuntijakommentteihin, joita on hyödynnetty erityisesti skenaarioiden osalta.

Tilintarkastustutkintoihin hakeutuvien lukumäärät ovat pudonneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyden kannalta suurin ongelma on tutkintoon hakevien lukumäärän alhaisuus, toisin sanoen tilintarkastajan ammatin vähentynyt houkuttelevuus. Tällä hetkellä auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärän kehittymisen huomiota herättävin piirre on HTM-tilintarkastajien nopea väheneminen. Tulevaisuudessa myös KHT-tilintarkastajien riittävyys tulee olemaan ongelma. Ainoa suoraviivainen keino lisätä auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää kaksijakoisessa tutkintojärjestelmässä olisi helpottaa tutkintovaatimuksia. Tähän ei kuitenkaan ole löytynyt halukkuutta tutkintojen nykyisen korkean arvostuksen vuoksi. Auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää voitaisiin pyrkiä lisäämään tilintarkastustutkintojärjestelmän kokonaisuudistuksella, jossa hylättäisiin kaksijakoinen tutkintojärjestelmä eli erilliset HTM- ja KHT-tutkinnot. Kokonaisuudistuksen todellisista vaikutuksista ei kuitenkaan voida olla varmoja.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
1.1 AIHEENVALINNAN TAUSTA.....	5
1.2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	9
1.3 TUTKIMUSMETODIT	11
1.3.1 Tutkimusote ja tutkimusmenetelmät.....	11
1.3.2 Tulevaisuudentutkimus ja skenaarioanalyysi.....	11
1.4 TUTKIMUKSEN KULKU	15
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET JA KATSAUS HISTORIAAN ..	15
2.1 TILINTARKASTUS JA TILIVELVOLLISUUS	15
2.2 TILINTARKASTAJA	17
2.3 AMMATTIKUNNAN PIIRTEET, VALTUUDET JA VELVOITTEET	18
2.4 TILINTARKASTUKSEN SÄÄTELY	21
2.4.1 Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA) ja kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat (TIVA:t).....	21
2.4.2 Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA).....	22
2.4.3 KHT-yhdistys ja hyvä tilintarkastustapa.....	24
2.5 TILINTARKASTAJAYHDISTYSTEN JA TILINTARKASTUSTUTKINTOJEN HISTORIA	24
3 TILINTARKASTUSLAINSÄÄDÄNTÖ	28
3.1 ENSIMMÄINEN TILINTARKASTUSLAKI	28
3.1.1 Tarve yleislaille	28
3.1.2 Lain keskeinen sisältö	29
3.1.3 Tilintarkastajien auktorisointia koskevat säännökset	32
3.2 TILINTARKASTUSLAIN MUUTOKSET ENNEN VUOTTA 2006	35
3.3 TILINTARKASTUSDIREKTIIVIN VAIKUTUKSET UUDEN TILINTARKASTUSLAIN MUKAISEEN TILINTARKASTAJIEN AUKTORISOINTIIN	36
3.4 YHTEENVETO TILINTARKASTUSLAIN MUUTOKSISTA	40
4 TILINTARKASTAJIEN LUKUMÄÄRÄN KEHITYS JA TILINTARKASTAJATUTKINNOT	41
4.1 AUKTORISOIDUT TILINTARKASTAJAT SUOMESSA	41
4.1.1 Tilintarkastajien lukumäärä.....	41
4.1.2 Tilintarkastajien työmäärä.....	44
4.1.3 Tilintarkastajien ikäjakauma	46
4.2 TILINTARKASTAJATUTKINNOT.....	49
4.2.1 Tutkintojen sisällön kehittyminen	49
4.2.2 Tutkintoihin hakeutuminen ja niissä hyväksytyt.....	50
5 AUKTORISOITUJEN TILINTARKASTAJIEN RIITTÄVYYS TULEVAISUUDESSA.....	55
5.1 LISÄÄNTYYKÖ AUKTORISOITUJEN TILINTARKASTAJIEN TARVE?.....	55
5.2 KEINOJA AUKTORISOITUJEN TILINTARKASTAJIEN LUKUMÄÄRÄN LISÄÄMISEKSI	57
5.2.1 Tutkintoihin vaadittavat opinnot ja käytännön kokemus	57
5.2.2 Tilintarkastajatutkintojen uudistaminen.....	60
5.3 SKENAARIOT	62

5.3.1 Skenaario 1	63
5.3.2 Skenaario 2	69
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	71
6.1 YHTEENVETO	71
6.2 EHDOTUKSIA JATKOTUTKIMUKSEN AIHEIKSI	74
LÄHTEET.....	76
LIITE 1.....	80

1 JOHDANTO

1.1 Aiheenvalinnan tausta

Tilintarkastuksen toimintaympäristö on muutostilassa. Toukokuussa 2006 tuli voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2006/43/EY) tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta (jatkossa tilintarkastusdirektiivi). Uuden tilintarkastusdirektiivin sisältö on huomattavasti laajempi kuin aiempien direktiivien. Direktiivi koskee kokonaisuudessaan lainsäädännön edellyttämiä tilinpäätösten lakisääteisiä tilintarkastuksia. Tilintarkastusdirektiivi sisältää aikaisempaa tiukempia säännöksiä muun muassa tilintarkastajan riippumattomuudesta ja tilintarkastuksen laadunvarmistuksesta. Lisäksi sen myötä aikaisemmin suosituksina noudatetut kansainväliset tilintarkastusstandardit tulevat pakollisiksi lakisääteisissä tilintarkastuksissa. (kauppa- ja teollisuusministeriön muistio pienten yhteisöjen ja säätiön tilintarkastuksesta 2006, 1) Tilintarkastusdirektiivin tarkoituksena on varmistaa tilinpäätösten oikeellisuus, uskottavuus ja luotettavuus sekä sijoittajien luottamus pääomamarkkinoiden toimintaan. Tilintarkastusdirektiivi määrittää ne vähimmäissäännökset, joita jäsenmaiden on noudatettava, mutta jäsenmaat saavat edelleen antaa kansallisesti direktiiviä tiukempia säännöksiä. (HE 194/2006)

Jäsenmailla on 24 kuukautta aikaa saattaa tilintarkastusdirektiivi kansallisesti voimaan. Suomessa hallitus antoi eduskunnalle Kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) valmisteleman esityksen uudeksi tilintarkastuslaiksi 13.10.2006 (HE 194/2006), jossa on otettu huomioon tilintarkastusdirektiivin vaatimukset. Esityksen käsittely eduskunnassa päättyi 6.2.2007, ja esitys odottaa nyt presidentin vahvistusta. Uutta tilintarkastuslakia edeltävä keskustelu hyväksytyjen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa on ollut Suomessa käynnissä jo joitain vuosia. Asiaan ovat ottaneet kantaa esimerkiksi Keskuskauppakamarin Tilintarkastuslautakunta (TILA) vuonna 2001 raportissaan tilintarkastajien riittävydestä ja muista tilintarkastusalan tulevaisuudennäkymistä. Hyväksytyjen tilintarkastajien riittävyyskeskusteluun on liittynyt myös hyväksymisvaatimusten kehittämiskeskustelua. Keskuskauppakamarin

asettama työryhmä julkaisi muistion tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittämistä vuonna 2003.

Pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuus liittyy myös hyväksytyjen tilintarkastajien mahdolliseen riittävyysongelmaan. Suomessa on perinteisesti ollut hyvin laaja tilintarkastusvelvollisuus, mutta järjestelmän erityispiirteenä on ollut niin sanottujen maallikkotilintarkastajien käyttömahdollisuus pienissä yrityksissä. Maallikkotilintarkastaja ei ole suorittanut Keskuskauppakamarin tai kauppakamarin järjestämää tilintarkastajan ammattitutkintoa. Tilintarkastuslain (TTL 936/1994) 10 §:ssä esitetyt tilintarkastajan yleiset kelpoisuusvaatimukset sekä vastuusäännökset koskevat kuitenkin myös maallikkotilintarkastajaa (Sarja 1998, 54). Maallikkotilintarkastajan tulee nykyisen tilintarkastuslain (936/1994) mukaan olla perehtynyt sekä laskentatoimeen että taloudellisiin ja oikeudellisiin asioihin. Lisäksi maallikkotilintarkastajan tulee olla perehtynyt tilintarkastukseen siinä määrin, kuin yhteisön tai säätiön toiminnan laatuun ja laajuuteen on tarpeen tehtävän hoitamiseksi. Auktorisoituja tilintarkastajia valvovat kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat ja Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. Maallikkotilintarkastajille ei ole olemassa vastaavaa valvontajärjestelmää.

Maallikkotilintarkastajiin ei kohdistu erityisiä koulutus-, kokemus- tai tutkintovaatimuksia, eivätkä he ole vastaavan valvonnan kohteena kuin auktorisoidut tilintarkastajat. Sen vuoksi hallituksen esitys uudeksi tilintarkastuslaiksi (HE 194/2006) suhtautuu heihin kriittisesti. Se katsoo, että ero ammattitilintarkastajien ja maallikkotilintarkastajien välillä on entisestään kasvanut toimintaympäristön muuttuessa yhä vaativammaksi. Maallikkotilintarkastajien suorittaman tilintarkastuksen voidaan hallituksen esityksen (HE 194/2006, yleisperustelut 2.5) mukaan sanoa nykyisellään keskittyvän pitkälti hallinnon valvontaan, eikä tilintarkastuksen pääsääntöisesti voida katsoa vastaavan sitä, mitä tilintarkastuksella muutoin ymmärretään ja mitä sillä tilintarkastuslaissa tarkoitetaan.

Hyväksytyjen tilintarkastajien suorittaman ammattimaisen tilintarkastuksen eduiksi on nimetty standardisoitujen menettelytapojen noudattaminen, mikä antaa tilinpäätöksiin korkean tason varmuuden ja tekee niistä luotettavia ja helposti ymmärrettäviä. Myös kansantalous hyötyy luotettavasta tilinpäätösinformaatiosta. Lisäksi katsotaan, että

sidosryhmät voivat luottaa ammattitilintarkastajiin, jotka ovat julkisen laadunvalvonnan ja tehokkaiden sanktioiden kohteena. (Rehn 2005, 20)

Pienimpien yritysten vapauttamista tilintarkastusvelvollisuudesta voidaan perustella myös sillä, ettei omistaja - yrittäjä -yhteisöissä ole tarpeen valvoa omistajien etua. Lisäksi tilintarkastus koetaan usein ainoastaan kulueräksi, sillä monet maallikkotilintarkastajaa käyttävät yritykset eivät itse koe hyötyvänsä tilintarkastuksesta. Mitä pienemmästä yrityksestä on kyse, sitä hyödyttömämpänä ja kalliimpana tilintarkastusta pidetään. (KTM:n muistio pienten yhteisöjen ja säätiön tilintarkastuksesta 2006, 2)

HE 194/2006 4 §:ssä ehdotetaan maallikkotilintarkastajista luopumisen lisäksi luovuttavan myös yleisestä tilintarkastusvelvollisuudesta. Esityksen mukaan tilintarkastaja olisi tulevaisuudessa pakollista valita vain sellaisissa yhteisöissä, joissa kahtena peräkkäisenä tilikautena ylittyy kaksi seuraavasta kolmesta edellytyksestä:

- taseen loppusumma yli 100 000 euroa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto yli 200 000 euroa
- palveluksessa keskimäärin yli kolme henkilöä

Rajat alittavat yhteisöt saisivat itse päättää, valitsevatko ne tilintarkastajan. Tilintarkastusvelvollisuuden rajoittaminen liittyy maallikkotilintarkastuksesta luopumiseen, minkä vuoksi tilintarkastajaksi voitaisiin jatkossa valita ainoastaan hyväksytty tilintarkastaja. Tällöin raja-arvot ylittävissä yhteisöissä tulisi jatkossa valita tilintarkastajaksi joko KHT-tilintarkastaja tai -yhteisö taikka vastaavasti HTM-tilintarkastaja tai -yhteisö. Esityksessä ei esitetä muutettavan TTL (936/1994) 12 §:n mukaisia raja-arvoja, joiden perusteella määräytyy velvollisuus valita KHT-tilintarkastaja. (HE 194/2006, yksityiskohtaiset perustelut 2:5 §) Verrattuna tällä hetkellä voimassa olevaan tilintarkastuslakiin tilintarkastuslain uudistuksessa ehdotetaan siis alennettavaksi niitä rajoja, joiden perusteella määräytyy yhteisön velvollisuus valita tilintarkastajakseen hyväksytty tilintarkastaja. Tämä seikka on osaltaan herättänyt keskustelua hyväksytyjen tilintarkastajien riittävydestä.

Kansainvälisesti vertaillen kaikki yhteisöt kattava tilintarkastusvelvollisuus on harvinaista ja monissa EU-maissa pienimmät yhteisöt on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. Tilinpäätös- ja tilintarkastusdirektiivitkin edellyttävät tilintarkastusta vain yhteisöissä, joissa ylittyy kaksi seuraavasta kolmesta raja-arvosta:

- taseen loppusumma 3 650 000 euroa
- liikevaihto 7 300 000 euroa
- henkilöstön lukumäärä tilikauden aikana keskimäärin yli 50 henkeä

Yllä mainittuja rajoja ollaan kuitenkin korottamassa (taseen loppusumma 4 400 000 euroa ja liikevaihto 8 800 000 euroa). (KTM:n muistio pienten yhteisöjen ja säätiön tilintarkastuksesta 2006, 4 - 5) Hallituksen esitystä (194/2006) voidaan pitää vielä melko varovaisena, sillä sen asettamat kokorajat ovat huomattavasti alhaisemmat verrattuna tilintarkastusdirektiivin asettamiin rajoihin. Esityksen kokorajoihin on varmasti vaikuttanut se, että suomalaiset yritykset ovat kooltaan verrattain pieniä.

Myös korkeakoulujärjestelmässämme on tapahtunut suuria muutoksia viime vuosien aikana. Suomen korkeakoulujärjestelmä muodostuu kahdesta sektorista: yliopistoista, joita on 20 ja ammattikorkeakouluista, joita on maassamme 29. Korkeakoulujärjestelmän uudistaminen niin sanottuun Bolognan prosessiin¹ perustuen johti vuonna 2005 käyttöön otettuun uuteen, kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään, jossa yliopisto-opiskelija suorittaa ensin kolmivuotisen kandidaatintutkinnon (alempi korkeakoulututkinto) ja jatkaa sitten halutessaan suorittamaan kaksivuotisen maisterintutkinnon (ylempi korkeakoulututkinto). Lisäksi yliopistoissa on mahdollista suorittaa jatkotutkintoina lisensiaatin- ja tohtorintutkinnot. Ammattikorkeakoululain (351/2003) 15 §:n mukaan ammattikorkeakoulut tarjoavat korkeakoulututkintoon johtavaa ammattikorkeakoulutusta (rinnastetaan alempaan korkeakoulututkintoon). Lisäksi ammattikorkeakoulut ovat aloittaneet jatkokoulutuksen, jonka tuottama tutkintonimike ylempi ammattikorkeakoulututkinto vakinaistettiin ammattikorkeakoululaissa (351/2003). Korkeakoulututkintojen jaottelulla alempaan ja ylempään korkeakoulututkintoon saattaa olla merkitystä tilintarkastajan ammattitutkintoihin hakeuduttaessa. Ammattikorkeakoulujen jatkotutkintojen asema

¹ Lisää Bolognan prosessista: <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/index.html>

tulevaisuudessa tilintarkastajan ammattitutkintoon osallistumiseen oikeuttavana ylempänä korkeakoulututkintona on vielä epäselvä.

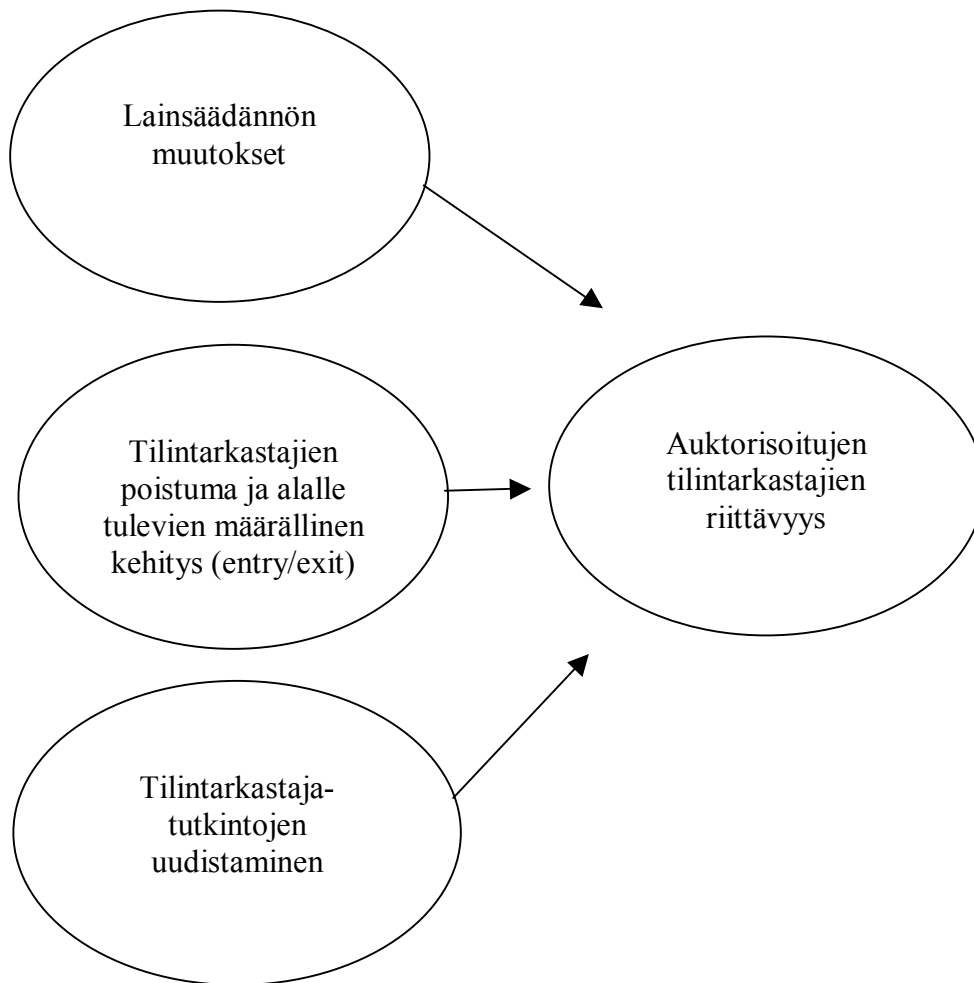
1.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tämän tutkimuksen päämääränä on kartoittaa auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyttä Suomessa. Tutkimus lähestyy aihetta eri näkökulmista, tarkastellen tilintarkastuslainsäädännön ja tilintarkastajien auktorisointiedellytysten muutoksia 1990-luvun puolivälistä tähän päivään, auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää, tilintarkastustutkintoja sekä auktorisoitujen tilintarkastajien tarpeen lisääntymistä uuden tilintarkastuslain myötä. Tämän pohjalta tutkimus pyrkii arvioimaan auktorisoitujen tilintarkastajien määrällistä kehitystä seuraavan kymmenen vuoden aikana. Arviot määrällisestä kehityksestä pohjautuvat tutkimuksessa esitettäviin skenaarioihin, joissa pohditaan tilintarkastustutkintoja uudistamista eri lähtökohdista ja näiden uudistusten mahdollisia vaikutuksia.

Tutkimuksessa käsiteltävät näkökulmat on valittu niiden relevanttiuden perusteella tutkimuksen tavoitteisiin (kts. kuvio 1) nähden. Tilintarkastuksen tehtävän määrittelyssä Suomessa lähtökohtana pidetään sen lakisääteisyyttä, sidosryhmien tarpeiden katsotaan tulevan tyydytetyiksi sitä kautta, että tilintarkastajan toimintaympäristöä säädellään riittävästi lainsäädännöllä (Kärkkäinen 1998, 9). Tällöin tilintarkastajan tehtäväkuvassa korostuu laillisuusvalvonta. Lisäksi KHT- ja HTM- tutkintoihin hyväksyminen sekä tutkintojen ja käytännön kokemuksen laajuus ja sisältö on säännelty tilintarkastuslaissa ja Kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksillä. Näin ollen EU- ja kansallinen lainsäädäntö on olennainen osa tutkimusta. Tilintarkastajien riittävyteen vaikuttaa oleellisesti myös tilintarkastajatutkinnoissa hyväksytyjen määrä sekä ammatissa tällä hetkellä toimivien poistuma alalta tulevaisuudessa. Toisena näkökulmana tutkimuksessa on siten tilintarkastajien poistuma ja alalle tulevien määrällinen kehitys (niin sanottu entry/exit –näkökulma). Lisäksi tutkimusongelmaa lähestytään tilintarkastustutkintojen kehittymisen/muuttumisen näkökulmasta. Keskeisenä aineistona ovat tilintarkastusta ja tilintarkastajien auktorisointia koskeva lainsäädäntö ja sen valmisteluasiakirjat sekä eri tahojen lausunnot, raportit, muistiot ja tilastot. Lisäksi aineistona on hyödynnetty erityisesti skenaarioiden osalta niitä koskevia asiantuntijakommentteja KHT Wilhelm

Holmbergin kanssa käydyn keskustelun perusteella. Holmberg on toiminut KHT-yhdistyksen hallituksessa vuosina 2002 - 2006, eli aikana, jolloin tilintarkastuslain uudistusta on valmisteltu ja jolloin keskustelu auktorisoitujen tilintarkastajien riittävydestä on ollut vilkasta.

Kuvio 1 Tutkimusasetelma

Uuden tilintarkastusdirektiivin (2006/43/EY) yhtenä Suomeen heijastuvana yleispiirteenä voidaan nähdä tilintarkastusalan valvonnan sekä tilintarkastajien vastuun selvä lisääntyminen. Myös tällä kehityksellä saattaa olla vaikutuksia auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyteen tulevaisuudessa alan houkuttelevuuden kautta. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitellä tilintarkastajan vastuukysymyksiä, eikä niiden mahdollista vaikutusta tilintarkastajien riittävyyteen. Tutkimuksessa auktorisoituina tilintarkastajina pidetään HE 194/2006 mukaisesti KHT-tilintarkastajia ja -yhteisöjä

sekä HTM-tilintarkastajia ja -yhteisöjä. Tutkimus keskittyy kuitenkin kuvaamaan KHT- ja HTM-tilintarkastajien riittävyttä, jättäen tilintarkastusyhteisöt pääosin tarkastelun ulkopuolelle. Tutkimuksessa käsitellään viime aikoina paljon keskustelua herättänyttä julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajien (JHTT-tilintarkastajat) muuttuvaa asemaa uuden tilintarkastuslain myötä vain siinä laajuudessa, kuin muutosten ymmärtämiseksi on tarpeellista. Tässä tutkimuksessa ei tarkastella yhdistysten tilintarkastusta, joissa mahdollisuus maallikkotilintarkastajan käyttämiseen uuden tilintarkastuslain myötä säilyy.

1.3 Tutkimusmenetelmät

1.3.1 Tutkimusote ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusta voidaan kuvailla tulkitseväksi tutkimukseksi, joka noudattaa pääosin laadullisen tutkimuksen periaatteita. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, auktorisoitujen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa. Tämän vuoksi tutkimuksessa hyödynnetään tutkimusmenetelmänä tulevaisuudentutkimukseen läheisesti liittyvää skenaarioanalyysiä. Skenaarioita voidaan konstruoida sekä kvantitatiivisilla että kvalitatiivisilla menetelmillä. Tämä tutkimus ja esitettävät skenaariot perustuvat kirjalliseen materiaaliin, jonka avulla pyritään kartoittamaan ja ymmärtämään ilmiötä sen yhteiskunnallista kontekstia vasten. Lisäksi esitettävät skenaariot pohjautuvat kirjallisuuden perusteella hahmoteltujen skenaarioiden pohjalta käytyyn keskusteluun alan asiantuntijan kanssa.

1.3.2 Tulevaisuudentutkimus ja skenaarioanalyysi

Tulevaisuus muodostuu Mannermaan (1986, 14 - 16) mukaan joukosta vaihtoehtoja, joista mikä tahansa voi toteutua. Emme kuitenkaan tiedä mikä vaihtoehto tulevaisuudessa toteutuu. Yhteiskuntien monimutkaisesta rakenteesta johtuen kaikki mahdolliset vaihtoehdot eivät edes ole tiedossamme. Tulevaisuudentutkimus voidaankin käsittää pyrkimyksenä hahmottaa tulevaisuutta tai toimintana, joka kehittää tieteellisiä menetelmiä tulevaisuuden mahdollisten, todennäköisten ja toivottavien vaihtoehtojen

selvittämiseen. Tulevaisuudentutkimuksen aikahorisontti on yleensä noin 10 – 20 vuotta eteenpäin, tässä tutkimuksessa aikahorisontti on 10 vuotta.

Tulevaisuudentutkimusta on kritisoitu siitä, että se pyrkii tieteellisesti tutkimaan jotakin, jota ei ole vielä olemassa. Vastauksena tähän tulevaisuudentutkijat ovat kuitenkin todenneet, että ennustamisen vaikeus ei sulje pois mahdollisuutta esittää oikeaksi osoittautuvia arvauksia tulevasta kehityksestä. Vaikka mahdollisuudet ennustusten tekemiseen ovat rajalliset, tiede ei heidän mukaansa voi jättää tulevaisuutta tarkastelujensa ulkopuolelle. Tulevaisuuden tutkimuksen pääasiallisena tehtävänä ei olekaan kertoa, miten maailma tulee tosiasiasa kehittymään, vaan vaihtoehtoisen tulevaisuuksien kartoittaminen ja niiden todennäköisyyksien ja toivottavuuden arviointi. (Niiniluoto 1999, 24)

Laitisen (2007, 14) mukaan tilintarkastusalan tulevaisuus on tärkeää sekä ammattikunnan että tilintarkastuspalveluiden käyttäjien näkökulmasta ja tulevaisuudentutkimuksen lähestymistapoja voidaan soveltaa myös tilintarkastusalan tutkimiseen. Tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoja hahmotetaan, jotta voitaisiin tehdä hyviä päätöksiä nykyhetkessä. Tulevaisuudentutkimuksen perusongelma (empiirisen tutkimisen mahdottomuus) ratkaistaan tällöin muodostamalla tutkimusaineisto esimerkiksi tilastoista, asiantuntijahaastatteluista tai aikasarjoista. Tämän tutkimuksen aineisto on muodostettu monipuolisesti erilaisista kirjallisista lähteistä ja tilastoista. Aineiston pohjalta esiteltäviä skenaarioita on asiantuntijana kommentoinut KHT Wilhelm Holmberg.

Niiniluodon (1999, 24) mukaan keskeinen käsite tulevaisuuksien kartoittamisessa on skenaario, jolla tarkoitetaan tarkasteltavan järjestelmän yhtä kehityspolkua nykytilasta kohti jotakin lopputilaa. Seuraava esittely tulevaisuudentutkimuksessa käytettävästä skenaarioanalyysistä pohjautuu Utrechtin yliopiston julkaisemaan Scenario Design Handbook:n (ks. Mannermaa 1986, 43 - 47). Skenaariot voidaan määritellä kuvaukseksi

- a) yhteiskunnan tai sen jonkin osan nykytilasta
- b) yhteiskunnan mahdollisista tai haluttavista tulevaisuudentiloista
- c) tapahtumaketjusta, joka voi johtaa nykytilasta tulevaisuudentiloihin

Skenaariomääritelmässä korostuu yleensä nykyhetken ja tulevaisuudentilojen välisten tapahtumaketjujen kuvaaminen, eikä tulevaisuudentilan kuvaaminen ilman sitä nykyhetkeen yhdistävää polkua ole varsinainen skenaario. Lisäksi skenaarioille on tyypillistä hypoteettisuus, jolloin tulevaisuutta koskevaa varmaa tietoa ei ole ja tämän vuoksi skenaarioiden avulla tulevaisuutta kuvataan hypoteettisina vaihtoehtoina. Skenaariot ovat luonnonmaisia siinä suhteessa, että niissä kiinnitetään huomiota kehityksen olennaisiin piirteisiin ja muutoskohtiin, tavoitteena löytää kehitystä keskeisesti määräävät tekijät. Skenaariot ovat laaja-alaisia kuvauksia yhteiskunnan kehitysprosesseista.

Skenaarioita voidaan luokitella eri tavoin, ne voidaan jakaa esimerkiksi *tutkiviin* ja *ennakoiviin* skenaarioihin. Tutkivat skenaariot kuvaavat tapahtumaketjua, joka johtaa tiettyyn tulevaisuudentilaan. Hypoteeseja muuttamalla voidaan näin saavuttaa sarja mahdollisia tulevaisuudentiloja, jotka perustuvat erilaisiin arvioihin yhteiskunnan kehityssuunnista. Tutkivat skenaariot voidaan jakaa edelleen *tendenssi-* ja *puiteskenaarioihin*. Tendenssiskenaarioiden keskeinen oletus on vallitsevan kehityssuunnan jatkuminen ja järjestelmän pysyvyys. Puiteskenaariot ovat tutkivia skenaarioita, joiden tarkoituksena on rajoittaa mahdollisten tulevaisuudentilojen määrää tekemällä äärimmäisiä oletuksia vallitsevista kehityssuunnista. Tässä tutkimuksessa esiteltävät skenaariot ovat tutkivia skenaarioita ja noudattavat puiteskenaarioiden piirteitä.

Erityisesti tutkivien skenaarioiden laatimisen on sanottu olevan hyvin lähellä ennustamista, jota kohtaan on esitetty kritiikkiä yhteiskunnallisen kehityksen epävarmuuden ja sen monimutkaisuuden lisääntymisen vuoksi. Keskeisiä trendejä ei näin ollen kritiikin mukaan ole välttämättä edes mahdollista löytää. Kuitenkin tutkivat skenaariot luovat niin sanottuja referenssitasoja, joihin eri vaihtoehtojen poikkeamia voidaan verrata.

Ennakoivissa skenaarioissa lähtökohtana ei ole nykyhetki, vaan haluttu tulevaisuudentila, joka ilmaistaan toteutettavina tavoitteina. Tällöin edetään päinvastoin kuin tutkivissa skenaarioissa, tulevaisuudesta nykyhetkeen. Ennakoivat skenaariot voidaan jakaa *normatiivisiin* ja *kontrastisiin* skenaarioihin. Normatiivinen skenaario sisältää joukon toteutettavia tavoitteita, joiden avulla kuvataan haluttavat

tulevaisuudentilat ja konstruoidaan kehitysprosessi, joka yhdistää kyseisen tulevaisuudentilan nykyhetkeen. Kontrastisella skenaariolla pyritään hahmottamaan mahdollisuuksien rajalla oleva haluttu tulevaisuus. Taulukko 1 havainnollistaa tutkivia ja ennakoivia skenaarioita.

Taulukko 1 Skenaarioiden jaottelu tutkiviin ja ennakoiviin skenaarioihin

	Skenaarion tavoite/tavoitteet	Skenaarion olettamukset	Käytetty etenemistie
Tutkivat skenaariot			
Tendenssi-Skenaario	Pyrkii määrittelemään mahdollisen tulevaisuudentilan	Olettaa keskeisten kehityssuuntien säilymisen ja ylivallan	Tarkastelee kehityssuuntia ja niitä selittäviä mekanismeja tulevaisuudessa
Puiteske-Naario	Rajoittaa mahdollisten tulevaisuudentilojen määrää	Olettaa keskeisten kehityssuuntien säilymisen ja ylivallan	Varioi äärimmilleen näitä kehityssuuntia koskevat hypoteesit
Ennakoivat skenaariot			
Normatiivinen skenaario	Pyrkii tuottamaan kuvan mahdollisesta ja ”halutusta” tulevaisuudesta	Olettaa, että alusta asti voidaan määritellä toteutettavissa oleva tavoitteiden joukko	Tekee tavoitteistaan synteessin ja yhdistää näin muodostuvan kuvan tulevaisuudesta nykyisyyteen
Kontrastinen skenaario	Luonnehtii mahdollisuuksien rajalla olevan ”halutun” tulevaisuuden	Olettaa, että voidaan jo alussa määritellä joukko tavoitteita jotka toteutetaan lähtemällä viitetavoitteista	Tekee synteessin toteutettavista tavoitteista ja yhdistää näin muodostuvan kuvan tulevaisuudesta nykyisyyteen

(Mannermaa 1986, 45)

1.4 Tutkimuksen kulku

Tutkimuksen ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen aihepiiri sekä työn metodologiset valinnat. Johdantoluvun jälkeen toisessa luvussa tutustutaan tutkimuksen kannalta keskeisiin käsitteisiin, kuten tilintarkastukseen ja tilintarkastajaan sekä ammattikuntaan ja sen säätelyyn kokonaiskuvan luomiseksi tutkimuksen aihealueesta. Lisäksi toisessa luvussa esitellään tilintarkastajatutkintojen ja tilintarkastajayhdistysten historiaa. Historian tarkoituksena on yleisellä tasolla kuvata tilintarkastajien ammattikunnan kehittymistä ja auktorisoinnin alkuvaiheita.

Tilintarkastuksen säätelyn kehitystä nykypäivään erityisesti auktorisointiin liittyvien säännösten näkökulmasta käsitellään luvussa kolme. Neljännessä luvussa keskitytään kuvaamaan nykytilaa tilintarkastajien lukumäärän, ikäjakauman ja työmäärään suhteen. Lisäksi luvussa käsitellään tilintarkastajatutkintoja niiden nykymuodossa sekä niihin osallistuneiden ja niissä auktorisoinnin saavuttaneiden lukumäärän kehitystä. Luvussa viisi tarkastellaan keinoja auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärän lisäämiseksi ja esitellään aikaisempiin lukuihin perustuen skenaariot tilintarkastajatutkintojen uudistamisen vaikutuksista auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyteen. Luvussa kuusi kootaan tutkimuksen keskeiset tulokset johtopäätöksiksi ja esitetään ehdotukset jatkotutkimusta varten.

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET JA KATSAUS HISTORIAAN

2.1 Tilintarkastus ja tilivelvollisuus

”Audit is a risk reduction technology which inhibits the ’deviant’ action of agents.”
(Power 1993, 3)

Tilintarkastajien kansainvälisen organisaation IFAC:n (International Federation of Accountants) määritelmän mukaan tilintarkastus on ansaintataloudellisen tai muun talousyksikön tai siihen verrattavan yksikön toiminnastaan ja taloudestaan antaman

informaation riippumatonta tutkimista. Tilintarkastuksen tavoitteena on ilmaista käsitys tilinpäätöksestä tai siihen rinnastettavasta informaatiosta. (Riistama 2005, 83)

Tilintarkastusta voidaan tarkastella toimintona, joka on syntynyt yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Tilintarkastus perustuu tilivelvollisuuteen, eli siihen, että jokin taho on lakiin perustuen velvollinen tekemään tiliä toimistaan jollekulle muulle (Riistama 2005, 82 - 83). Esimerkiksi osakeyhtiölain mukaan yhtiön hallitus on tilintekovelvollinen yhtiön osakkaille. Tilivelvollisuuteen liittyen yksilöt tai ryhmät haluavat informaatiota, jonka luotettavuudesta he eivät itse pysty varmistumaan. Tämän vuoksi valvonta ja tarkkailu on delegoitu ulkopuolisille ja riippumattomille tahoille, tilintarkastajille. Tilintarkastuksella ei ole merkitystä ainoastaan omistajien ja johdon välisessä suhteessa, vaan muutkin sidosryhmät, kuten luotonantajat ja valtio tarvitsevat oikeita ja riittäviä tietoja yhteisöjen toiminnasta ja taloudesta etujensa valvontaa varten. (Riistama 1999, 15 - 16)

Yhtiön antamien tietojen oikeellisuuden takaavat viime kädessä tilintarkastajat. Tilintarkastus lisää talouselämän yleistä luotettavuutta, joten sen yhteiskunnallinen merkitys on huomattava. Koska yhtiöiden osakkeenomistajat ja muut sidosryhmät tarvitsevat paljon julkista tietoa niiden toiminnasta, perustuvat niiden toimintaa säätelevät lait informaatiovelvollisuudelle. (kauppa- ja teollisuusministeriön www-sivusto ”Tilintarkastus” <<http://www.ktm.fi/index.phtml?s=948>>) Pääomamarkkinat vapautuivat Suomessa tiukasta säännöstelystä vasta 1990-luvulla ja olivat kansainvälisesti verraten kehittymättömät aina 1980-luvun lopulle saakka. Vasta pääomamarkkinoiden vapauttaminen toi muutoksia pörssiyhtiöiden tiedottamisvelvollisuuteen, joka oli siihen asti rajoittunut lähinnä vuosittaisten tilinpäätösten julkaisemiseen. Myös tilintarkastuksen merkitys ja julkinen huomioarvo kasvoi. (Riistama 2005, 81 - 82)

Tilintarkastus takaa tilivelvollisuuden toteutumisen toimimalla kontrollin välineenä. Tilivelvollisuus on käsitteenä muuttuva yhteiskunnallisten olosuhteiden myötä ja sen voidaan katsoa reagoivan niihin muuttuviin odotuksiin, joita yhteiskunnassa esiintyy. Esimerkki tästä ovat sekä julkista että yksityisen sektoria koskevat vaatimukset yhä laajemmasta taloudellisuuden ja tehokkuuden arvioinnista. Tilivelvollisuus ei siis yksin selitä tilintarkastuksen olemassaoloa ja tarpeellisuutta, vaan se on riippuvainen sitä

ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisista, poliittisista ja kulttuuriin liittyvistä piirteistä. (Flint 1992, 12 - 13)

Tilivelvollisuuden käsitteen yhteiskunnalliseen taustaan perustuu se, että tilintarkastusjärjestelmät ovat kehittyneet erilaisiksi eri puolilla maailmaa. Myös Euroopan Yhteisön pyrkimykset yhdenmukaistaa tilintarkastusta koskevaa sääntelyä on nähtävä tätä taustaa vasten. Yhdenmukaistamisella pyritään luomaan samanlainen tilivelvollisuutta koskeva yhteiskunnallinen arvopohja kaikille jäsenmaille ja selkeyttämään tilintarkastuksen ja tilintarkastajan asemaa ja sääntelyä. Mielenkiintoista on tulevaisuuden kehitys paitsi yhdenmukaistamisen, myös eri maiden tulevien yhteiskunnallisten tarpeiden ja vaatimusten näkökulmasta.

2.2 Tilintarkastaja

Tilintarkastuslain (936/1994) 2 §:n mukaan tilintarkastaja on henkilö, joka suorittaa kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvollisen yhteisön tai säätiön tilintarkastuksen. Auktorisoitu tilintarkastaja² puolestaan on henkilö tai yhteisö, joka on hyväksytty ja rekisteröity tilintarkastuslain (936/1994) 2 luvun säännösten mukaisesti. Auktorisoituja tilintarkastajia ovat Keskuskauppakamarin hyväksymät KHT-tilintarkastajat ja KHT-yhteisöt sekä kauppakamarien hyväksymät HTM-tilintarkastajat ja HTM-yhteisöt. KHT-tilintarkastaja tarkastaa tyypillisesti suuria ja keskisuuria yhteisöjä, julkisesti noteerattuja yhteisöjä sekä niiden konserniyhtiöitä, jolloin häneltä vaaditaan syvällistä ja laaja-alaista osaamista usein myös kansainvälisten suuryritysten erityispiirteisiin liittyen. HTM-tilintarkastaja tarkastaa tyypillisesti pieniä ja keskisuuria yrityksiä sekä asunto-osakeyhtiöitä, jolloin osaaminen on laaja-alaista pk-yrityksien osalta. KHT-yhteisöt ovat usein kansainvälisiä ketjuja, kun taas HTM-yhteisöt ovat usein kooltaan pienempiä yhteisöjä tai yksittäisiä ammatinharjoittajia. (Horsmanheimo 2004, 40)

JHTT-tarkastajat ovat julkishallinnon tilintarkastajia ja työskentelevät yleensä valtion ja kuntien tilintarkastustehtävissä. Julkisoikeudellisten yhteisöjen tilintarkastajaksi

² Termin ”authorizing” kääntäminen auktorisoinniksi virallisen ja lainsäädännössäkin käytetyn suomennoksen ”hyväksymisen” sijaan kuvaa paremmin tilintarkastajan hyväksymisprosessia. Tilintarkastuslain (936/1994) 2 luku on otsikoitu ”tilintarkastajien hyväksyminen ja rekisteröinti”, kun taas termin auktorisointi voidaan katsoa sisältävän nämä molemmat elementit. Näin ajatellen auktorisointi saa laajemman merkityssisällön kuin pelkkä hyväksyntä. (Sarja 1998, 61)

hyväksymisen sääntely eroaa yksityisoikeudellisten yhteisöjen tilintarkastajan auktorisoinnista. JHTT-tarkastajista säädetään laissa julkishallinnon ja –talouden tilintarkastajista (467/99) ja sen nojalla annetussa asetuksessa (468/99). JHTT-tilintarkastajat hyväksyy JHTT-ammattitutkinnon suorittamisen jälkeen JHTT-lautakunta. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 50 - 51) TTL (936/1994) 14 §:n mukaan sellaisessa yhteisössä tai säätiössä, jossa kunnalla tai kuntayhtymällä on määräämisvalta voidaan tilintarkastajaksi valita HTM-tilintarkastajan sijaan JHTT-tilintarkastaja. Uuden tilintarkastuslain 7 §:n mukaan tällaisessa yhteisössä tai säätiössä voidaan tilintarkastajaksi valita KHT- tilintarkastajan tai -yhteisön taikka HTM-tilintarkastajan tai -yhteisön lisäksi valita JHTT-tilintarkastaja tai -yhteisö. (TaVM 33/2006 vp) Näin ollen siirtymäajan päätyttyä vuonna 2012 ei JHTT-tilintarkastaja tai -yhteisö voi enää toimia päävastuullisena tarkastajana kuvatuunlaisessa yhteisössä tai säätiössä.

2.3 Ammattikunnan piirteet, valtuudet ja velvoitteet

Riippumattomuutta ja ammattitaitoisuutta pidetään tilintarkastuksen luotettavuuden ja yleisen arvostuksen peruselementteinä. Lisäksi voidaan katsoa, että luotettavuuteen ja arvostukseen vaikuttaa merkittävästi myös tilintarkastuksen ammatillinen status. Pitääkseen yllä luotettavaa ja uskottavaa kuvaa, on tilintarkastajien osoitettava omaavansa sellaisia piirteitä, joita yhteiskunta pitää ja sääntelee ammattikuntina. Tilintarkastajan työssään tarvitsema auktoriteetti on saavutettavissa siten, että tilintarkastus on yhteiskunnan silmissä ammattimaista ja sitä kautta arvostettua. Tällöin ammattikunnalla on oltava erikoistaitoja ja pätevyyden saamisen on vaadittava korkeatasoista koulutusta ja kokemusta. Koska ammatti vaatii erikoistaitoja ja –tietoa, ovat ulkopuoliset riippuvaisia ammattikunnan heille antamista tiedoista, eivätkä kykene luotettavasti arvioimaan työn laatua. Laadunvarmistuksen kannalta on tällöin oleellista, että vain sopivat ja ammatin asettamat vaatimukset täyttävät henkilöt valikoituvat sitä harjoittamaan. Ammattikunnan jäsenien on oltava objektiivisia ja työskenneltävä yleisen edun puolesta. Lisäksi ammatinharjoittajien pätevyyttä ja toimintaa on pystyttävä tehokkaasti valvomaan ja suorittamaan mahdollisia kurinpidollisia toimia. (Flint 1992, 88 - 89)

Flintin (1992, 88 - 89) mukaan ammattikunnan jäseneksi hyväksyminen eli auktorisointi vaatii yleisen edun vuoksi auktorisoinnin säätelemistä. Tällöin tulee määritellä ammattiin vaadittavan koulutuksen ja kokemuksen määrä ja sisältö. Lisäksi on eriteltävä ne niin sanotut yleiset vaatimukset, jotka koskevat auktorisointia hakevan henkilökohtaisia ominaisuuksia ja kykyjä. Säänneltäväksi tulee myös se, miten ammattikunnan ulkopuoliset voivat luotettavasti tunnistaa ammattikunnan jäsenen ja milloin yhteiskunnan taholta voidaan vaatia, että on käytettävä vain auktorisoitua ammattikunnan edustajaa.

Wallace ("The Economic Role of Audit in Free and Regulated Markets" <<http://raw.rutgers.edu/raw/wallace/chap-8.html>>) on todennut, ettei auktorisointia voida pitää markkinoilla toimimisen esteenä auktorisointia vailla olevien kannalta, jos hyväksyminen on saavutettavissa ammatin harjoittamiseen liittyvällä tavanomaisella kokemuksella ja koulutuksella. Jos auktorisointi ei ole ehdoton edellytys ammatissa toimimiselle, on markkinoille tulo vapaata. Wallacen ajatuksien perusteella voidaan ajatella, että Suomessa maallikkotilintarkastuksen salliminen on tähän saakka merkinnyt tilintarkastusmarkkinoiden avoimuutta. Wallace kuitenkin toteaa, että lainsäädännön ja toimintaympäristön monimutkaistuminen hankaloittavat pienten tilintarkastustoimijoiden toimintaa vaatimalla huomattavan paljon resursseja. Näin ollen sääntely on epäsuorasti vaikeuttanut ei-auktorisoitujen toimijoiden toimintaa markkinoilla.

Auktorisoinnin merkitys kasvaa kun ammattikunnan tarjoaman palvelun sisältö muuttuu monimutkaisemmaksi ja sen merkitys yhteiskunnan silmissä kasvaa. Ammatillinen sääntely voidaan järjestää joko valtion tai itse ammattikunnan toimesta niin sanottuna itsesäätelynä. Itsesäätelyn eduksi voidaan lukea sen riippumattomuus esimerkiksi poliittisista muutoksista mutta vaarana on, että valvomattomana se saattaa muuttua yleisen edun valvonnasta pelkästään ammatinharjoittajien edun ajamiseksi. Ammattikunnan sääntely kuitenkin tietyllä tavalla suojelee aina auktorisoituja ammatinharjoittajia, sillä se rajaa sellaiset tahot, jotka eivät ole saavuttaneet auktorisointia ammatinharjoittamisen ulkopuolelle ja rajoittaa kilpailua, sillä vaikka ei-auktorisoitujen ammatinharjoittajien käyttöä ei ole rajattu, tulee toimeksiantajan tällöin luottaa vain omaan harkintaansa luotettavuutta ja pätevyyttä arvioidessaan. Harkittavaksi tulee tällöin se, missä laajuudessa voidaan edellyttää vain auktorisoitujen

ammattinharjoittajien käyttöä, niin ettei sääntelyllä tarpeettomasti suosita yhtä auktorisoitua ammattiryhmää. (Flint 1992, 89)

Neun (1991, 298 - 299) mukaan pyrkimys oman tarpeellisuuden todistamiseen on ominainen kaikille ammattikunnille. Kun ammattikunta onnistuu tarpeellisuutensa todistamisessa, sen vaikutus- ja toimintavalta tunnustetaan. Pyrkimyksiä ammattikunnan uskottavuuden luomiseen ja ylläpitoon voidaan tarkastella kriittisesti. Tällöin oletuksena on, että ammattikunnan edun mukaista on luoda ja ylläpitää järjestelmää, joka korostaa sen jäsenten uskottavuutta. Tilintarkastusinstituutio voidaan nähdä tällaisena järjestelmän ja uskottavan imagon luojana ja ylläpitäjänä. Erilaiset käytännöt ovat apuna kun luodaan mielikuvaa luotettavuudesta:

1. pääsyvaatimukset ammattikuntaan
2. ammatin harjoittamiseen liittyvän tekniikan/teknologian hallinta ja ylläpito
3. suhdetoiminta
4. kurinpidolliset toimet ammattikunnan sääntöjä rikkoneita kohtaan

(Neu 1991, 300)

Mielikuvien luonnin näkökulmasta tiukat pääsyvaatimukset ammattikunnan jäseneksi pyrittäessä palvelevat kolmea tarkoitusta. Ensimmäiseksi ne auttavat vakuuttamaan ammatin ulkopuoliset tahot siitä, että tilintarkastajat ovat ammattitaitoisia ja että ammattikunnan asema perustuu sen erityisosaamiseen. Erityisosaamisen alue osoitetaan esimerkiksi tilintarkastajan ammattitutkintoon osallistumisen edellytyksenä olevilla tarkoilla koulutusvaatimuksilla. Toiseksi pääsyvaatimukset luovat tuotteesta (auktorisoiduista tilintarkastajista) homogeenisen joukon, jolloin uudet ammattikunnan jäsenet ovat mahdollisimman samankaltaisia alalla jo toimivien kanssa. Tämä puolestaan varmistaa ammattikunnan yhtenäisyyden ja järjestelmän säilymisen. Kolmanneksi, pääsyvaatimuksilla pyritään viestimään ulkopuolisille, että ammattikunnalla on oikeus olla olemassa samalla tavoin kuin muilla sellaisilla ammattiryhmillä, joilla on selkeä vastuu ja korkea status, kuten esimerkiksi lääkäreillä. (Neu 1991, 300 - 301)

Edellisen perusteella voidaankin sanoa, että auktorisoituja tilintarkastajia edustavien järjestöjen halukkuus päästä eroon järjestelmästä, joka sallii maallikotilintarkastajat, ei ole yllätys. Ammattikunta katsoo, että ilman virallista hyväksyntää toimivat tilintarkastajat vaarantavat ammattikunnan imagon ja tilintarkastajien uskottavuuden. Ammattikunnan yhtenäisyyden lisäämisen valossa voidaan ehkäpä myös arvioida esimerkiksi KHT- ja HTM- yhdistysten pidättäytymistä vastustamasta TTL (936/1994) 14§:n kumoamista joka olisi jatkossakin mahdollistanut JHTT-tarkastajien toimimisen kunnan tai kuntayhtymän määräysvallassa olevan yhteisön tai säätiön päävastuullisena tilintarkastajana. (Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto saaduista lausunnoista 2004, 30)

2.4 Tilintarkastuksen säätely

2.4.1 Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA) ja kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat (TIVA:t)

Suomessa KHT-tilintarkastajien auktorisoinnista vastaa Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA). TILA:n kokoonpanosta säädetään TTL (936/1994) 31 §:ssä ja asioiden käsittelyssä noudatettavasta menettelystä saman lain 32 §:ssä. Vaikka keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta ei olekaan varsinainen viranomainen, se on viranomaistyypinen organisaatio ja huolehtii periaatteessa viranomaisille kuuluvista tehtävistä. TILA:n tehtävät ovat seuraavat:

- KHT-tilintarkastajien ja KHT-yhteisöjen hyväksyminen
- KHT-tilintarkastajien ja KHT-yhteisöjen valvonta
- Auktorisointiin ja valvontaan liittyvä ohjaus ja kehittäminen
- Kauppakamarien tilintarkastusvaliokuntien päätöksiä koskevien oikaisuvaatimusten käsittely

(HTM-yhdistyksen www-sivusto <<http://www.htm.fi/valvonta/tila>>)

Lisäksi tarkempia määräyksiä TILA:n toiminnasta on annettu Keskuskauppakamarin valtuuskunnan vahvistamalla TILA:n säännöillä. Valvontatehtävään kuuluu KHT-

tilintarkastajien ja KHT-yhteisöjen hyväksymisedellytyksien säilymisen seuranta. Lisäksi TILA valvoo KHT-tilintarkastajien ja KHT-yhteisöjen toiminnan säännösten- ja lainmukaisuutta. Käytännössä valvonta jakautuu ennakkovalvontaan ja jälkikäteisvalvontaan. Ennakkovalvonnassa pyritään vaikuttamaan tilintarkastajien toimintaan niin, että he ottavat kaikessa toiminnassaan huomioon tilintarkastuslain määräykset. Keinoina ennakkovalvonnassa on esimerkiksi laadunvarmistusmenetelmien käytön edistäminen, hyvän tilintarkastustavan kehittäminen ja ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen esimerkiksi koulutuksen avulla. Jälkikäteisvalvonta puolestaan arvioi tilintarkastajien toimintaa esimerkiksi tutkimalla kanteluita. Jälkikäteisvalvontaa on myös hyväksymisedellytysten säilymisen valvonta, joka velvoittaa jokaisen hyväksytyin tilintarkastajan antamaan TILA:lle vuosittain vakimuotoisen ja -sisältöisen valvontatietoilmoituksen, jolla raportoidaan kuluneen vuoden tarkastustehtävistä. Lisäksi TILA seuraa valvontatietoilmoituksen perusteella sitä, ettei KHT-tilintarkastajaa ole asetettu konkurssiin, ettei hänen toimintakelpoisuuttaan ole rajoitettu eikä hänelle ole asetettu edunvalvojaa. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 59 - 60)

Eri puolille Suomea jakautuneet kauppakamarit muodostavat Keskuskauppakamarin kanssa kauppakamarilaitoksen, joka toimii hyväksytyjä tilintarkastajia koskevan järjestelmän runkona. Tilintarkastusvaliokuntien (TIVA) toiminta on paikallista ja Tilintarkastuslautakunnan koko maan kattavaa. Kauppakamarien tilintarkastusvaliokuntien tehtävät ovat:

- HTM-tilintarkastajien ja HTM-yhteisöjen hyväksyminen
- HTM-tilintarkastajien ja HTM-yhteisöjen valvonta

(Horsmanheimo & Steiner 2002, 62)

2.4.2 Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA)

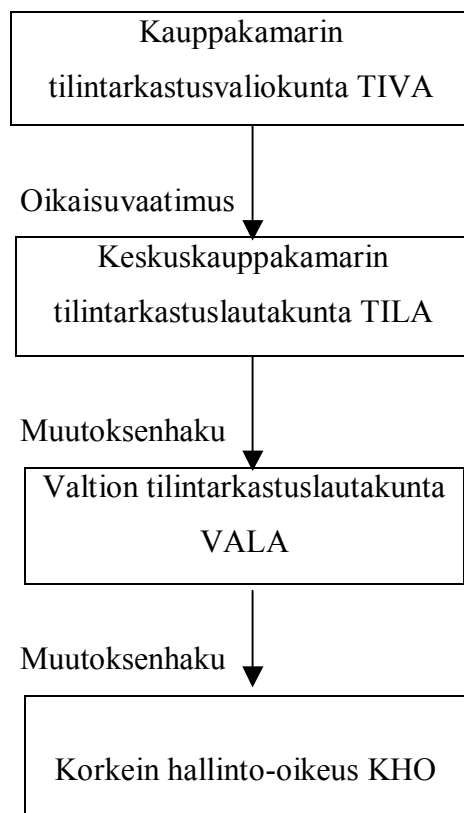
VALA on Kauppa- ja teollisuusministeriön alainen elin, jonka tehtävät on määritelty tilintarkastuslain (936/1994) 28 §:ssä:

- Antaa ohjeita lain ja asetuksen soveltamisesta
- Tehdä esityksiä ja aloitteita tilintarkastusta koskevien säännösten kehittämiseksi
- Huolehti tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta

VALAalla on lisäksi kurinpidollisia ja muutoksenhakuprosessiin liittyviä tehtäviä, se toimii muun muassa valitusinstanssina TILA:n päätöksille. VALAn ohjeet ja lausunnot annetaan KTM:n välityksellä. Toimielimenä VALA on enemmän valtionhallinnollinen, kuin puhtaammin tilintarkastajia ja elinkeinoelämää edustavat TILA ja TIVA. VALA koostuu jäsenistä, jotka eivät välttämättä suoranaisesti ole tekemisissä tilintarkastuksen kanssa, tästä syystä sen toiminta on melko passiivista. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 63 - 64)

Tilintarkastajille mahdollinen muutoksenhakujärjestelmä on esitetty kuviossa 2. TIVA voi luonnollisesti tehdä päätöksiä vain HTM-tarkastajia koskevissa asioissa.

Kuvio 2 Tilintarkastajan muutoksenhakujärjestelmä

(TTL 936/1994 41 §)

2.4.3 KHT-yhdistys ja hyvä tilintarkastustapa

Sekä KHT- että HTM- tilintarkastajilla on omat yhdistyksensä: KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry ja HTM-tilintarkastajat ry – GRM revisorer rf. KHT-yhdistyksen painoarvo talouselämässämme on suuri, vaikka sillä ei ole lain määräämää virallista asemaa. Yhdistyksellä on edustaja Kirjanpitolautakunnassa (KILA), Valtion tilintarkastuslautakunnassa (VALA) sekä Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnassa (TILA). Näin varmistetaan yhdistyksen kannan esille tuonti tilintarkastusta ja tilintarkastajia koskevan lainsäädännön valmistelussa. HTM-yhdistys on koulutus- ja edunvalvontajärjestö, jonka pääasiallisena tehtävänä on huolehtia HTM-tilintarkastajien ammattitaidon ylläpidosta. HTM-yhdistys painottaa KHT-yhdistystä enemmän toiminnassaan oman jäsenistön palvelemista, eikä esimerkiksi alan suositusten kehittämistä. (HTM-yhdistyksen [www-sivusto <http://www.htm.fi/?p=a020>](http://www.htm.fi/?p=a020))

Suomessa tilintarkastusta ja tilintarkastajaa säätelevät nämä tilintarkastajien omat ammattijärjestöt, etupäässä KHT-yhdistys, joka ohjaa tilintarkastusta ja tilintarkastajien toimintaa suosituksillaan. TTL (936/1994) 16 §:n mukaan ”Tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastajatapaa 1 §:ssä mainittuja tehtäviä suorittaessaan.” Käsitteenä hyvä tilintarkastustapa on jatkuvasti kehittyvä. KHT-yhdistyksellä on maassamme keskeinen asema hyvän tilintarkastustavan kehittämisessä. KHT-yhdistyksen suosituksen perustuvat IAAB:n (International Auditing and Assurance Standards Board) laatimiin kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin. IFAC (International Federation of Accountants) on maailmanlaajuinen tilintarkastajien yhteistyöorganisaatio ja IAASB on IFAC:n toimikunta. (KHT-yhdistys 2006, 184 - 185)

2.5 Tilintarkastajayhdistysten ja tilintarkastustutkintojen historia

Suomalaisen tilintarkastustoiminnan juuret ulottuvat 1800-luvulle, sillä 1895 annetun osakeyhtiölain mukaan yhtiöjärjestykseen oli otettava määräys siitä, milloin tilinpäätös oli tehtävä ja miten osakeyhtiön hallintoa tarkastettiin. Tilintarkastus kehittyi Suomessa kuitenkin hitaasti ja yhtenä syynä tähän oli kaupallisen opetuksen vaatimaton taso 1900-luvulle tultaessa. 1900-luvun alussa syntyi myös käytäntö, jonka mukaan tilintarkastaja

saattoi vanna tilintarkastajan valan tuomioistuimessa. Valan vannomiselle ei kuitenkaan tuolloin ollut vielä muita edellytyksiä kuin että asianomainen henkilö oli hyvämaineinen ja että hän hallitsi itseään ja omaisuuttaan. Voidaan kuitenkin todeta, ettei vala vielä taannut henkilön pätevyyttä tilintarkastajana. Lisäksi vala saattoi toimia jopa tarkoitustaan vastaan lisäämällä epäpätevien henkilöiden mahdollisuuksia toimia näennäisesti auktorisoituna tilintarkastajana. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 9 - 12)

KHT-yhdistys perustettiin vuonna 1910 nimellä Suomen tilintarkastajainyhdistys, Finska Revisorsföreningen. Yhdistys julkaisi ensimmäiset tutkintovaatimuksensa vuonna 1912. Pohjavaatimuksena Suomen tilintarkastajainyhdistyksen järjestämään tilintarkastajan teorian tutkintoon oli riippumattomuus, viiden vuoden käytännön kokemus sekä kauppaoppilaitoksen perusoppimäärä. Vaatimuksia voidaan pitää suhteellisen väljinä, ja niiden tulkinta oli alkuvuosina melko joustavaa. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 19)

Vuonna 1924 tilintarkastajien auktorisointi siirrettiin Keskuskauppakamarille, jonne perustettiin erityinen tilintarkastajalautakunta. Samalla Suomen tilintarkastajainyhdistys lopetettiin ja perustettiin uusi KHT-yhdistys - Föreningen C.G.R. Syy hyväksymismenettelyn siirtoon oli se, että tilintarkastajien ammattikunta piti kontrollitoiminnan harjoittamista omassa keskuudessaan hankalana. Keskuskauppakamari mukaan tarkoituksena ei ollut tehdä Keskuskauppakamarin hyväksymistä tilintarkastajista ainoita tehtävään oikeutettuja tilintarkastajia. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 23)

Tarkoituksena on vain luoda tarkan harkinnan ja valinnan perusteella valiojoukko tilintarkastajia, joihin liikemaailma voisi luottaa ja joilla olisi sitäkin suurempi arvonanto, kun ne esiintyisivät keskuskauppakamarin hyväksyminä tilintarkastajina, ollen oikeutettuja käyttämään itsestään nimitystä K.H.T. Näiden tilintarkastajien etuoikeus perustuisi siis vain suurempaan kompetenssiin ja suurempaan luottamukseen, jonka he saavuttavat sen kautta, että heidän täytyy lautakunnan edessä suorittaa tavallista vaikeampi tilintarkastajatutkinto. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 23)

Tavoitteena oli, että tilintarkastuksesta muodostuisi Suomessa liike-elämän tunnustama ja edellyttämä ammatti. Tuolloin päätoimisia KHT-tilintarkastajia oli vain muutamia. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 22 - 25)

Jo Suomen tilintarkastajainyhdistyksen aikana pidettiin tärkeänä sitä, että yhdistys sitoutui ylläpitämään ja kehittämään jäsenistönsä ammattitaitoa. Jäseneksi pääsemisen edellytyksenä oli riittävä käytännön kokemus ja teoreettinen tieto, josta yhdistys joutui alkuaikoina huolehtimaan itse, sillä akateeminen koulutus oli Suomessa vielä tuolloin harvinaista. Vaikka teoreettisen koulutuksen antaminen sittemmin siirtyi kauppakorkeakoulujen vastuulle, jäi hakijan käytännön kokemuksen riittävyden ja ammattiin soveltuvuuden harkitseminen yhdistyksen tehtäväksi. KHT-yhdistys esitti vuonna 1935 Keskuskauppakamarin tilintarkastajalautakunnalle KHT-tutkintovaatimusten tarkistamista tutkinnon kirjallisuusvaatimuksia korottamalla ja korkeakoulujen tutkintovaatimuksia yhtenäistämällä. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 32)

Elinkeinoelämän ja lainsäädännön hiljalleen kehittyessä myös tilintarkastajien tarve lisääntyi. Erityisen haastavaksi tilanteen teki se, että uusien KHT-kandidaattien oli vaikea hankkia tutkintoon vaadittavaa viiden vuoden käytännön kokemusta, sillä tuon ajan tilintarkastajat työskentelivät yleensä ilman apulaisia (Nieminen 1995, 278). 1940-luvun alussa KHT-tilintarkastajien lukumäärä oli vielä alle sata. Kauppakamarilaitoksessa oli kuitenkin jo havaittu, että hyväksytyjen tilintarkastajien tarve lisääntyi, eikä KHT-tilintarkastajien lukumäärä enää riittänyt tyydyttämään kasvavaa kysyntää (Meriluoto & Saari 1986, 73).

Vuonna 1942 KHT-yhdistys asetti toimikunnan miettimään keinoja, joilla tilintarkastajien lisääntynyt tarve voitaisiin tyydyttää. Tilintarkastajien lisäämiseksi nähtiin kaksi mahdollisuutta: KHT-tarkastajan tutkintovaatimusten madaltaminen tai uuden tilintarkastajaryhmän muodostaminen. Katsottiin, että uusi tilintarkastajaluokka voisi hoitaa sellaisia tilintarkastuksia, jotka eivät vaatisi KHT-pätevyyttä. Keskuskauppakamari laati vuonna 1950 säännöt kauppakamarin hyväksymiä tilintarkastajia varten sekä tilintarkastajien määrän lisäämiseksi että tilintarkastustoiminnan alueellisen edustavuuden turvaamiseksi. Vuonna 1950 Suomeen syntyneen toisen tilintarkastajaryhmän nimi oli Tilintarkastajayhdistys HTM -

Revisorsföreningen GRM ry. Kauppakamarin hyväksymiä tilintarkastajia ryhdyttiin tuolloin kutsumaan hyväksytyiksi tilimieheksi ja heidän lukumääränsä ylitti jo yhdistyksen ensimmäisen toimintavuoden jälkeen KHT-tarkastajien määrän. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 42 - 43)

KHT-yhdistys näki HTM-järjestelmän etenkin sen alkuvuosina lähinnä kilpailijana, jonka ammattitaitoon ja etiikkaan ei täysin luotettu. Osasyyn tähän varmasti oli, että hyväksytyyn tilimiehen auktorisointi tapahtui lähes 20 vuotta ilman tutkintoa. HTM-yhdistyksen organisaatio laajeni ja toiminta kehittyi 1970-luvulla. Ensimmäinen HTM-tutkinto toteutettiin vuonna 1970, jolloin annettiin myös HTM-tutkintosääntö ja ryhdyttiin kutsumaan hyväksytyjä tilimiehiä HTM-tilintarkastajiksi. Vuoden 1970 jälkeen vain HTM-tutkinnon suorittanut henkilö voitiin hyväksyä HTM-tilintarkastajaksi. (Horsmanheimo & Tuominen 2005, 58)

1960-luvulla ja 1970-luvun alussa KHT-tilintarkastajista vain noin puolet oli päätoimisia (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 59). HTM-tilintarkastajista päätoimisten osuus oli vieläkin alhaisempi ollen vielä 1980-luvun puolivälissäkin alle 40 % (Meriluoto & Saari 1986, 76). Tuolloin tutkinnot myös painottuivat enemmän verotukseen liittyviin kysymyksiin ja vähemmän hyvään kirjanpito- ja tilintarkastustapaan, joita ryhdyttiin painottamaan vasta 1970-luvulta lähtien. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 59) Tilintarkastajien auktorisoinnista käytiin laajaa keskustelua 1970-luvun lopussa, jolloin kyseenalaistettiin kauppakamarilaitoksen oikeus auktorisointiin julkisesta vallasta riippumatta. Lopulta yhtenäinen auktorisointinsa päätettiin kuitenkin säilyttää kauppakamarilaitoksen tehtävänä. (KHT-yhdistys 75 vuotta 2000, 85)

KHT-tutkinto sisälsi alkuaikoinaan tilintarkastustekniikan lisäksi tilintarkastajan etiikkaa ja vero-oikeutta koskevia tehtäviä sekä tilintarkastuskertomuksen laatimisen. KHT-tutkinto jaettiin vuonna 1958 kahteen osaan: teoreettiseen ja käytännön tutkintoon. Teoreettisesta osuudesta vapautettiin sellaiset hakijat, jotka olivat suorittaneet riittävät opinnot kauppa- ja korkeakoulussa. Vuodesta 1973 eteenpäin on KHT-tutkinnon rakenne muistuttanut läheisesti nykyistä tutkintoa. (Horsmanheimo & Tuominen 2005, 58 - 59)

3 TILINTARKASTUSLAINSAÄDÄNTÖ

3.1 Ensimmäinen tilintarkastuslaki

3.1.1 Tarve yleislaille

Ennen vuotta 1994 tilintarkastusta koskevat lain säännökset Suomessa olivat hajanaisia ja ne sisältyivät eri yhteisöjä koskeviin lakeihin, kuten osakeyhtiölakiin ja säätiölakiin. Talouselämän kehittymisen ja kansainvälistymisen sekä Euroopan talousalueen (ETA) jäseneksi liittymisen katsottiin kuitenkin luoneen tarpeen tilintarkastuslainsäädännön rakennemuutokselle, jossa kirjanpitovelvollisten yhteisöjen ja säätiön tilintarkastusta ja tilintarkastajaa koskisi yksi yleislaki. Yleislaki korvasi pääosin osakeyhtiölain, muiden yhteisöjä koskevien lakien ja säätiölain vastaavat säännökset. Tilintarkastusta koskevan yleislain säätämisen yksi tärkeimmistä perusteista oli tilintarkastuksen yhdenmukaistaminen ja yhteisöjen ja säätiöiden sidosryhmien luottamuksen lisääminen tilintarkastusta kohtaan. Lisäksi katsottiin, että yksi yleislaki edistäisi myös oikeusvarmuutta. (HE 295/1993)

Ennen vuotta 1994 yhteisö- ja säätiölainsäädännössä olevat tilintarkastusta koskevat säännökset koskivat lähinnä velvollisuutta suorittaa tilintarkastus ja hyväksytyn tilintarkastajan käyttöä ja esteellisyyttä. Tilintarkastajan kelpoisuus oli yhteisölainsäädännössä määritelty väljästi. Silloisen osakeyhtiölain (734/1978) mukaan tilintarkastajalla tuli olla sellainen laskentatoimen ja taloudellisten asioiden tuntemus ja kokemus kuin yhtiön toiminnan laatuun ja laajuuteen katsoen on tarpeen tehtävän suorittamiseksi. Tietyt kokorajat ylittävien yhteisöjen tilintarkastajaan kohdistui tiukempia vaatimuksia, jotka käytännössä tarkoittivat velvollisuutta valita vähintään yksi hyväksytty tilintarkastaja, eli KHT- tai HTM-tilintarkastaja. (HE 295/1993)

Hallituksen esityksessä tilintarkastuslaiksi (HE 295/1993) todettiin, että tilintarkastusjärjestelmä oli saanut osakseen voimakasta arvostelua 1990-luvun alkupuolella. Suomessa arvostelu oli kohdistunut erityisesti tilintarkastajien auktorisointijärjestelmään, josta ei ollut voimassa laintasoisia säännöksiä. Auktorisointi

perustui tuolloin ainoastaan Keskuskauppakamarin ohjesääntöihin. Tilintarkastus oli kuitenkin lähtökohdiltaan lakisääteistä ja siksi sitä, ettei valtio osallistunut tilintarkastajien hyväksymiseen pidettiin erityisenä puutteena. Hajanaisessa tilintarkastusta koskevassa lainsäädännössä ei myöskään asetettu tilintarkastajalle nimenomaista velvollisuutta noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Myöskään tilintarkastajien raportointivelvollisuuden ei katsottu vastaavan osakkeenomistajien ja muiden sidosryhmien tarpeita. Samoin todettiin jo tuolloin, että hyväksytyjen tilintarkastajien rinnalla toimii paljon maallikkotilintarkastajia, joilla ei mielletty olevan samaa vastuuta kuin ammattitilintarkastajilla. Hallituksen esityksessä katsottiinkin, että hyväksytyyn tilintarkastajan käyttövelvollisuutta tulisi voida laajentaa tilintarkastuksen luotettavuuden turvaamiseksi. Korkeakoulutasoinen tilintarkastuksen opetus oli tuolloin vielä vähäistä ja hallituksen esitys katsoikin, että tulevaisuudessa olisi turvattava riittävä tilintarkastajien perus-, jatko- ja aineopintoihin kuuluva tilintarkastusoikeuden opetus. (HE 295/1993)

Yhdenmukaistamisella kansainvälisesti tilintarkastajien auktorisointia koskevat säännöt pyrittiin lisäämään luottamusta tilintarkastajajärjestelmään. ETA-sopimuksen määräykset merkitsivät sitä, että Suomen tuli sopeuttaa tilintarkastusta koskeva lainsäädäntönsä Euroopan yhteisöjen sääntelyn mukaiseksi, käytännössä saattaa voimaan EY:n neuvoston direktiivi (84/253/ETY) eli kahdeksas yhtiöoikeudellinen direktiivi sekä EY:n neuvoston direktiivi (78/660/ETY) eli neljäs yhtiöoikeudellinen direktiivi. Nämä direktiivit edellyttivät tilintarkastajan ammatin harjoittajalta korkeakoulutasoista koulutusta. Lisäksi henkilö voitiin valita suorittamaan lakisääteistä tilintarkastusta vain, jos tämä oli suorittanut tilintarkastajan ammattitutkinnon, joka oli valtion järjestämä tai tunnustama. Tilintarkastajaksi pyrkivältä säädettiin direktiivissä edellytettäväksi vähintään kolmen vuoden käytännön harjoittelua tilinpäätösten, konsernitilinpäätösten ja vastaavien dokumenttien tarkastamisesta auktorisoidun tilintarkastajan alaisuudessa. (HE 295/1993)

3.1.2 Lain keskeinen sisältö

28.10.1994 voimaan tulleella tilintarkastuslailla (936/1994) ulotettiin tilintarkastusvelvollisuus koskemaan myös kaikkia avoimia ja kommandiittiyrityksiä. Yleislaki koski kirjanpitolain nojalla kirjanpitovelvollisen yhteisön ja säätiön

tilintarkastusta. Tilintarkastuksen lisäksi lakia sovellettiin myös muuhun toimintaan, joka laissa tai asetuksessa säädettiin tilintarkastajan tehtäväksi kirjanpitovelvollisessa yhteisössä tai säätiössä. Tältä osin lakia sovellettiin niin hyväksytyin tilintarkastajan kuin maallikkotilintarkastajankin toimintaan. (HE 295/1993)

Tilintarkastustehtävien vaatimustason katsottiin olevan kiristymässä, jolloin yhteiskunnan kannalta oli tärkeää kohdistaa tilintarkastajavoimavarat oikein. Tilintarkastuslailla pyrittiinkin kohdistamaan tarkastustoimeksiannot niin, että kaikkein ammattitaitoisimmat tilintarkastajat, eli KHT-tarkastajat olivat oikeutettuja tarkastamaan kaikkein suurimpia yhteisöjä. Lisäksi säädettiin yrityksen kokoon liittyvistä raja-arvoista, ja näin laajennettiin hyväksytyin tilintarkastajan käyttövelvollisuutta ja täsmennettiin maallikkotilintarkastajien vastuusuhteita. Tilintarkastajien hyväksymisessä ja valvonnassa päätettiin edelleen hyödyntää julkisen vallan, elinkeinoelämän ja tilintarkastajien ammattikunnan yhteistoimintaa, kuitenkin siten, että julkisen vallan osallistumista järjestelmän kehittämiseen ja tilintarkastajien valvontaan pyrittiin lisäämään merkitsemällä kauppakamarijärjestön hyväksymät tilintarkastajat kauppa- ja teollisuusministeriön ylläpitämään julkiseen rekisteriin. Tilintarkastajajärjestelmän valvontaa, ohjausta ja kehittämistä koskevaa sääntelyä täsmennettiin sisällyttämällä lakiin aikaisempaa yksityiskohtaisempia säännöksiä kauppa- ja teollisuusministeriön yhteydessä toimivasta valvontalautakunnasta (valtion tilintarkastuslautakunta) ja kauppakamarijärjestön valvontaelimistä. (HE 295/1993)

Tilintarkastuslaissa (936/1994) esitettiin KHT- ja HTM-tilintarkastajien ja KHT- sekä HTM-tilintarkastusyhteisöjen hyväksymisessä noudatettavat pääperiaatteet. Tilintarkastajien hyväksyjänä toimi kauppakamarijärjestö, ja tilintarkastajaksi hyväksymisen edellytyksistä säädettiin lain tasolla. Tilintarkastuslaissa hyväksytyllä tilintarkastajalla tarkoitettiin henkilöä ja yhteisöä, jonka kauppakamarijärjestö oli hyväksynyt ja joka oli merkitty kauppa- ja teollisuusministeriön pitämään rekisteriin. Sellaisen yhteisön, jossa kunnalla tai kuntayhtymällä oli määräysvalta, päävastuullisena tilintarkastajana saattoi myös toimia julkishallinnon- ja talouden tarkastamiseen erikoistunut JHTT-tilintarkastaja.

TTL 936/1994 mukaan yhteisön tai säätiön oli valittava vähintään yksi hyväksytty tilintarkastaja, jos yhteisössä ja säätiössä vähintään kaksi seuraavasta kolmesta edellytyksestä täyttyi

- taseen loppusumma edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan yli kaksi miljoonaa markkaa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan yli neljä miljoonaa markkaa
- palveluksessa edellisen tilikauden aikana keskimäärin yli 10 henkilöä

Vain hyväksytty tilintarkastaja voitiin valita tilintarkastajaksi, jos yhteisössä täyttyi vähintään kaksi seuraavasta kolmesta edellytyksestä:

- taseen loppusumma edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan yli 12,5 miljoonaa markkaa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan yli 25 miljoonaa markkaa
- palveluksessa edellisen tilikauden aikana keskimäärin yli 50 henkilöä

Vähintään yhden tilintarkastajan oli oltava keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja (KHT) tai tilintarkastusyhteisö, jos yhteisö oli laskenut liikkeelle arvopaperimarkkina-alueilla (495/1989) tarkoitetulla tavalla julkisen kaupankäynnin kohteena olevan arvopaperin tai jos yhteisössä tai säätiössä täyttyi vähintään kaksi seuraavasta kolmesta edellytyksestä:

- taseen loppusumma edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan yli 150 miljoonaa markkaa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto edellisen tilikauden tilinpäätöksen mukaan yli 300 miljoonaa markkaa
- palveluksessa edellisen tilikauden aikana keskimäärin yli 300 henkilöä

Samat summat on myöhemmin muutettu euroiksi lailla tilintarkastuslain muuttamisesta 630/2001.

3.1.3 Tilintarkastajien auktorisointia koskevat säännökset

TTL 936/1994 säädettiin tilintarkastajan auktorisointiedellytyksistä ja auktorisoinnista EY:n tilintarkastusdirektiivien mukaisesti. Lailla asetetuista KHT- ja HTM-tilintarkastajan hyväksymisvaatimuksista säädetään tarkemmin kauppa- ja teollisuusministeriön antamissa päätöksissä ja asetuksissa (kts. liite 1). Direktiiveissä määriteltiin vähimmäisvaatimukset, joiden perusteella kansallinen lainsäädäntö tuli rakentaa, mutta oli kuitenkin mahdollista säätää kansallisesti tiukempia vaatimuksia kuin direktiivissä. Suomi käytti tätä mahdollisuutta hyväkseen ja määräsi vuonna 1996, että tilintarkastajatutkintoon hakevalta edellytettiin vähintään viiden vuoden käytännön kokemusta tilintarkastuksesta direktiivin vaatiman kolmen vuoden käytännön harjoittelun sijaan.

Auktorisointi korostaa vahvasti tilintarkastuksen ammattimaisuutta ja siten etenkin auktorisoidulta tilintarkastajalta vaadittavan koulutuksen ja käytännön kokemuksen merkitystä. KHT-tarkastajan hyväksymisen edellytyksistä säädettiin TTL (936/1994) 4 §:ssä. HTM-tarkastajan osalta vastaava sääntely löytyi lain 6 §:stä. TTL 4.1:n mukaan hyväksymisen edellytyksenä oli se, että kyseessä oli luonnollinen henkilö ja että kyseinen henkilö ei ollut toiminnallaan osoittanut olevansa sopimaton tilintarkastajan tehtävään. Nimenomainen maininta luonnollisesta henkilöstä johtui siitä, että tilintarkastusyhteisöjä eli oikeushenkilöitä varten oli omat säännökset, jotka poikkesivat luonnollisia henkilöitä koskevasta sääntelystä. (Sarja 1998, 62 - 63)

Sarja (1998, 63 - 64) toteaa, että laissa ei kuitenkaan ollut nimenomaisia säännöksiä siitä, milloin luonnollisen henkilön voitiin katsoa toiminnallaan osoittautuneen sopimattomaksi tilintarkastajan tehtävään. Kyseinen kelpoisuusvaatimus vastaa kuitenkin EY:n kahdeksannen yhtiöoikeudellisen direktiivin 3 artiklan mukaista hyvämaineisuuden vaatimusta. Tilintarkastuslain perustelujen mukaan henkilön oletettiin olevan sopiva harjoittamaan tilintarkastajan ammattia, jollei hakemusta käsiteltäessä nimenomaisesti ilmennyt muuta. Säännöksen perusteluissa sopimattomuuden käsitettä tarkennetaan toteamalla, että hakijaa voitiin pitää sopimattomana esimerkiksi silloin, kun hän oli syylistynyt rikokseen tai rikkomukseen, joka perustellusti vaikuttaa hakijan edellytyksiin toimia hyväksyttynä tilintarkastajana.

Perusedellytysten lisäksi säädettiin TTL (936/1994) 4 §:ssä muut, yksityiskohtaisemmat edellytykset auktorisoiduksi tilintarkastajaksi hyväksymiselle. Nämä edellytykset koskivat oikeustoimikelpoisuutta, tilintarkastustoiminnan riippumattomuuden vaarantavan muun toiminnan harjoittamisesta, koulutusta ja opintoja, käytännön kokemusta, tilintarkastajan ammattitutkintoa ja tilintarkastajan oikeudelle antamaa vakuutta. Kaiken kaikkiaan TTL (936/1994) vaatimukset KHT- ja HTM - auktorisoinnille voidaan jakaa seuraavasti.

I Yleiset vaatimukset

- hakija on luonnollinen henkilö
- hakija on sopiva tilintarkastajan tehtävään (hyvämaineisuus)
- hakija hallitsee itseään ja omaisuuttaan
- hakija ei harjoita tilintarkastustoiminnan kanssa muuta toimintaa, joka on omiaan vaarantamaan tilintarkastajan riippumattomuuden tai tilintarkastuksen suorittamisen

II Tutkintoa koskevat vaatimukset

- hakija on suorittanut alemman korkeakoulututkinnon tai ylemmän korkeakoulututkinnon

III Opintoja koskevat vaatimukset

- hakija on suorittanut tehtävän edellyttämät opinnot kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksellä tarkemmin määrättävissä aineissa

IV Käytännön kokemusta koskevat vaatimukset

- hakija on saanut vähintään viiden vuoden käytännön kokemuksen hyväksytyyn tilintarkastajan ohjauksessa (HTM) tai Keskuskauppakamarin hyväksymän tilintarkastajan ohjauksessa (KHT) tai vastaavalla tavalla vaativista tai ammattimaisista tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä siten kuin kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksellä tarkemmin määrätään

V Ammattitutkintoa koskevat

- hakija on osoittanut ammattitaitonsa suorittamalla tilintarkastajan ammattitutkinnon, jonka sisällöstä määrätään tarkemmin kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksellä

VI Tilintarkastajan vakuus

- Vaatimukset I – V täyttävä henkilö antaa oikeudelle tilintarkastajan vakuuden

(Horsmanheimo & Steiner 2002, 53 - 54)

Ensimmäisen vaiheen tilintarkastajan hyväksymisessä muodostaa sen päättäminen, hyväksytäänkö henkilö osallistumaan tilintarkastajan ammattitutkintoon. Tällöin tarkistetaan henkilön koulutus ja käytännön kokemus sekä TTL:ssä (936/1994) myös mainitut sopivuus tai hyvämaineisuus ja itsensä ja omaisuutensa hallitseminen. Tutkintoa suorittamaan hyväksytyt suorittaa tiettyinä päivinä kirjallisen kokeen, jonka jälkeen päätetään tutkintosuorituksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Samalla ratkaistaan koko tilintarkastajan hyväksymistä koskevan hakemuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Tutkinnossa hyväksytyt henkilö antaa ennen hyväksytyjen tilintarkastajien rekisteriin merkitsemistä tilintarkastajan vakuutuksen tuomioistuimelle. Keskuskauppakamarin hyväksymistä tilintarkastajista pidetään rekisteriä kauppa- ja teollisuusministeriössä, ja ilman rekisterimerkintää tilintarkastajan ei ole sallittua käyttää ammattinimikettä. Nimikkeen suoja korostaa TTL (936/1994) 43 §, jossa säädetään hyväksytyt tilintarkastajan ammattinimikkeen luvaton käyttäminen rangaistavaksi teoksi. (Sarja 1998, 74)

Tilintarkastuslaissa (936/1994) säädettiin lisäksi poikkeuksellisesta hyväksymisestä tilintarkastajatutkintoon HE 295/1993 mukaan. Poikkeussäännösten perusteella keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta voi hyväksyä KHT-tutkintoa suorittamaan henkilön, jolla oli seitsemän vuoden kokemus vaativissa laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävissä sekä vähintään kolmen vuoden käytännön kokemus tilintarkastuksesta, mutta jolla ei ollut ylempää korkeakoulututkintoa. Lisäksi henkilö, jolla oli 15 vuoden kokemus vaativista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä, mutta ei kokemusta tilintarkastuksesta eikä ylempää korkeakoulututkintoa, voitiin hyväksyä tutkintoa suorittamaan. Vaativilla tehtävillä tarkoitettiin tässä yhteydessä esimerkiksi johtotason tehtäviä suurissa liiketoimintaa

harjoittavissa yrityksissä tai toimimista HTM-tilintarkastajana (KTMa 350/2000). Kauppakamari voi hyväksyä HTM-tutkintoon osallistumaan henkilön, jolla ei ollut korkeakoulututkintoa, jos tällä oli vähintään seitsemän vuoden kokemus ammattimaisista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä ja lisäksi vähintään kolmen vuoden käytännön kokemus tilintarkastuksesta. Lisäksi henkilö, jolla ei ollut korkeakoulututkintoa eikä kolmen vuoden tilintarkastuskokemusta voitiin hyväksyä HTM-tutkintoon, jos tällä oli vähintään 15 vuoden kokemus ammattimaisista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä. Ammattimaisuuden vaatimuksella tarkoitettiin sitä, ettei kokemusta tarvinnut kertyä yhtä vaativista tehtävistä kuin KHT-tutkintoon pyrittäessä. (HE 295/1993)

3.2 Tilintarkastuslain muutokset ennen vuotta 2006

Vuonna 2000 eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen (HE 161/1999) mukaisesti lain tilintarkastuslain muuttamisesta (322/2000). Merkittävimmät muutokset tilintarkastajatutkintoon osallistumista suunnittelevien kannalta koskivat HTM-tutkinnon edellyttämää perustutkintovaatimusta sekä käytännön harjoittelun pituuden vähimmäisajan muuttamista.

Kahdeksannen yhtiöoikeudellisen direktiivin (84/253/ETY) mukaan luonnollinen henkilö voitiin hyväksyä suorittamaan direktiivissä tarkoitettua lakisääteistä tilintarkastusta vasta, kun hän oli korkeakoulukelpoisuuden saavutettuaan suorittanut teoreettisen koulutusohjelman mukaiset opinnot ja vaadittavan käytännön harjoittelun sekä suorittanut valtion järjestämän tai sen tunnustaman ammatillisen tutkinnon. Yliopistolain (645/1997) mukaan yliopistoissa suoritetaan alempia ja ylempiä korkeakoulututkintoja. Ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain (255/1995) mukaan ammattikorkeakoulututkinto on korkeakoulututkinto. Tilintarkastuslaki (936/1994) edellytti kauppakamarin järjestämään tilintarkastajatutkintoon (HTM-tutkintoon) hakeutavalta alempaa korkeakoulututkintoa. Hallituksen esityksessä (HE 161/1999) ehdotettiin tilintarkastuslakia muutettavaksi niin, että ammattikorkeakoulututkinto saatettaisiin HTM-tutkintoon hyväksyttäessä vaadittavaksi perustutkinnoksi. Ammattikorkeakoulututkinto rinnastettiin tältä osin muihin korkeakoulututkintoihin.

Lakimuutosehdotuksessa otettiin näin ollen huomioon Suomen koulutusjärjestelmässä tapahtunut muutos, jossa ammattikorkeakoulut oli vakinaistettu.

Hallituksen esityksessä (HE 161/1999) mainitaan, että ammattikorkeakouluopintojen vastaavuutta HTM-tutkintovaatimuksiin oli selvitetty kauppaja teollisuusministeriössä ja todettu, että ammattikorkeakouluilla oli valmiudet tarjota opiskelijoilleen HTM-tutkintoon vaadittavat opinnot. Esityksessä mainitaan lain muutokselle myös erityisenä perusteena se, että HTM-tutkintoon hakeutuneiden määrä oli laskenut 75 % siitä, mitä se oli ennen kuin alempi korkeakoulututkinto asetettiin vähimmäisedellytykseksi HTM-tarkastajalle vuoden 1994 Tilintarkastuslaissa (936/1994). Näin ilmaistiin ensimmäistä kertaa huoli auktorisoitujen tilintarkastajien riittävydestä tulevaisuudessa ja pyrittiin ennakoimaan mahdollista tulevaa tilintarkastajapulaa.

Auktorisoitujen tilintarkastajien mahdolliseen riittävyysongelmaan tarttui myös eduskunnan talousvaliokunta mietinnössään (TaVM 1/2000 vp), joka käsitteli hallituksen esitystä tilintarkastuslain muuttamisesta (HE 161/1999). Mietinnössään talousvaliokunta lisäsi hallituksen esitykseen käytännön kokemusvaatimuksen alentamisen EY:n tilintarkastusdirektiivin mukaisesti viidestä kolmeen vuoteen. Perusteluna myös tälle oli huoli auktorisoitujen tilintarkastajien riittävydestä. Valiokunta totesi, että tilintarkastajien hyväksymisprosessi peruskoulutuksineen, käytännön harjoitteluneen ja hyväksymistutkintoineen oli aikaavievä. Käytännön kokemuksen vähimmäisaikaa lyhentämällä pyrittiinkin lisäämään tilintarkastajatutkintoon hakeutumista ja turvaamaan auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyys.

3.3 Tilintarkastusdirektiivin vaikutukset uuden tilintarkastuslain mukaiseen tilintarkastajien auktorisointiin

Uusi tilintarkastusdirektiivi tuo vain vähän muutoksia tilintarkastajan hyväksymisvaatimuksiin. Tilintarkastajan auktorisoinnin edellytyksenä uusina vaatimuksina ovat kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja (IAS-standardit), kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja (ISA-standardit), ammattietiikkaa, ammattiosaamista,

riippumattomuutta ja johtamis- ja hallintojärjestelmiä koskevat opinnot. (KTM:n www-sivusto ”Tilintarkastusdirektiivi” <http://www.ktm.fi/files/16492/Tilintarkastusdirektiivin_kuvaus_liite_4_.pdf>) Auktorisointia edeltävät ja auktorisoinnin myöntämistä koskevat säädökset ovat miltei ennallaan.

Jäsenvaltioiden viranomaiset voivat edelleen antaa hyväksymisen ainoastaan hyvämaineisille luonnollisille henkilöille tai yhteisöille. Luonnollinen henkilö voidaan hyväksyä suorittamaan lakisääteistä tilintarkastusta sen jälkeen, kun hän on korkeakoulukelpoisuuden saatuaan suorittanut teoreettisen opintokokonaisuuden ja vaadittavan käytännön harjoittelun (vähintään kolme vuotta) sekä suorittanut hyväksytysti kyseisen jäsenvaltion järjestämän tai tunnustaman ammattitutkinnon. (2006/43/EY, II luku 4 ja 6 artikla) Tietyin edellytyksin tilintarkastajatutkintoon voidaan edelleen hyväksyä osallistumaan henkilö, joka ei täytä 6 artiklan muodollisia vaatimuksia. Tällöin henkilön on osoitettava, että hän on 15 vuoden ajan harjoittanut ammattimaisesti toimintaa, jossa on saanut riittävän kokemuksen laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen aloilta tai että hän on seitsemän vuoden ajan harjoittanut mainittua ammattimaista toimintaa ja että hänellä on lisäksi vähintään kolmen vuoden käytännön kokemus tilintarkastuksesta. (2006/43/EY, II luku, 11 artikla)

Tilintarkastusdirektiivin II luvun 13 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että tilintarkastaja osallistuu asianmukaisiin jatkuvan koulutuksen ohjelmiin ylläpitääkseen teoreettisen tiedon, ammatillisen osaamisen ja ammatillisten arvojen riittävää tasoa. Tilintarkastuslakiehdotuksessa vaatimus on otettu huomioon 20 §:ssä, jossa todetaan, että tilintarkastaja on velvollinen ylläpitämään ja kehittämään ammattitaitoaan.

Koska tilintarkastusdirektiivin tilintarkastajan auktorisointia koskevat säädökset ovat miltei ennallaan, ei myöskään ehdotus uudeksi tilintarkastuslaiksi tilintarkastajan auktorisointia koskevilta kohdiltaan juuri eroa TTL 936/1994 säännöksistä. Suurimmat muutokset koskevat poikkeuksellista hyväksymistä KHT-tutkintoon. Huomionarvoista on, että edellä esitettyjen, tällä hetkellä voimassa olevien poikkeussäännösten mukaan tulee hakijalla kuitenkin olla kuitenkin suoritettuna kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksen mukaiset opintoviikot tietyissä aineissa (laskentatoimi, oikeustiede sekä yleiset taloustieteelliset opinnot, kts. tarkemmin luku 5.2.1)

Hallituksen esityksessä uudeksi tilintarkastuslaiksi (HE 194/2006) kuitenkin ehdotetaan muutosta poikkeuksellisen hyväksymisen ehtoihin KHT-tutkintoa koskien. Uuden tilintarkastuslain mukaan ylemmän korkeakoulututkinnon ja laskentatoimen, oikeustieteen sekä muiden kauppa- ja taloustieteellisten opintojen suorittamisen vaatimuksesta voidaan poiketa, jos hakijalla on vähintään viiden vuoden kokemus HTM-tilintarkastajana toimimisesta ja hän on KHT-tutkinnon yhteydessä suorittanut hyväksytysti edellä mainittuja oppiaineita käsittelevät lisätehtävät. Ylemmän korkeakoulututkinnon ja laskentatoimen, oikeustieteen sekä muiden kauppa- ja taloustieteellisten opintojen suorittamisen vaatimuksesta voidaan poiketa myös silloin, jos hakijalla on vähintään seitsemän vuoden kokemus vaativista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä ja hän on KHT-tutkinnon yhteydessä suorittanut hyväksytysti edellä mainittuja oppiaineita käsittelevät lisätehtävät. Tämän lisäksi tulee hakijalla olla vähintään kolmen vuoden kokemus vaativista tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä. Lisäksi ylemmän korkeakoulututkinnon, opintovaatimusten ja käytännön kokemuksen vaatimuksista voidaan poiketa, jos hakijalla on vähintään 15 vuoden kokemus vaativista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä ja hän on KHT-tutkinnon yhteydessä suorittanut hyväksytysti edellä mainittuja oppiaineita käsittelevät lisätehtävät.

Uusien poikkeuksellista hyväksymistä koskevien lainkohtien suurin muutos on siis se, että niissä erityisesti säädetään HTM-tilintarkastajalle mahdollisuus osallistua KHT-tutkintoon viiden vuoden kokemuksen perusteella aikaisemman seitsemän sijaan. Lisäksi puuttuvat opinnot voi jatkossa korvata KHT-tutkinnon yhteydessä suoritettavilla lisätehtävillä.

Bedard & Chi (2004, 21) ovat kritisoineet sitä vallalla olevaa käsitystä, että tilintarkastajan ammattitaito olisi mitattavissa tilintarkastajan työkokemuksen määränä vuosissa. Uudessa tilintarkastuslaissa ei KHT-tutkintoon voi kuitenkaan osallistua poikkeussäännöillä ainoastaan työkokemuksen perusteella. Poikkeussäännöllä KHT-tutkintoon osallistumaan hyväksytylle kokelaalle annettaisiin mahdollisuus korvata suorittamattomat opinnot osoittamalla hänelle lisätehtäviä, jotka hänen tulisi hyväksytysti suorittaa tutkinnon yhteydessä. Lisätehtävillä varmistettaisiin, että kokelaalla on tarvittavat tiedot opintovaatimuksiin sisältyvistä tilintarkastuksen osa-

alueista. (HE 194/2006 30.4 § perustelut) Tilintarkastuslain uudistus helpottaa HTM-tilintarkastajasta KHT-tilintarkastajaksi siirtymistä. Ilmeisesti lakiehdotuksessa on otettu huomioon KHT-tarkastajien lukumäärän kasvun pysähtyminen ja lisääntyvä kysyntä, ja vajetta on ajateltu paikattavan kannustamalla HTM-tarkastajia siirtymään KHT-tarkastajiksi. Muutoksen merkittävydestä ja HTM-tilintarkastajien halukkuudesta siirtyä KHT-tilintarkastajiksi voidaan kuitenkin esittää kriittisiä mielipiteitä, sillä vuoden 2004 KHT-tutkintoon osallistuneista vain 6 % oli HTM-tilintarkastajia. KHT-auktorisoinnin saavuttaneista samana vuonna oli HTM-tilintarkastajia 4 %. (Horsmanheimo & Tuominen 2005, 64 - 65)

KHT-yhdistyksen mukaan KHT-tutkintoon osallistumisen edellytyksenä tulisi edelleen olla ylempi korkeakoulututkinto. Uuden tilintarkastuslakiehdotuksen mukaista kahden vuoden lisäkokemusta HTM-tarkastajana toimimisesta se ei pidä riittävänä edellytyksenä osallistua KHT-tutkintoon. HTM-tarkastajat työskentelevät pääosin pk-yrityksien parissa, eikä siitä kertyvän työkokemuksen katsota KHT-yhdistyksessä vastaavan tai korvaavan ylempää korkeakoulututkintoa edes ehdotettujen tutkinnon yhteydessä suoritettavien lisätehtävien kanssa. (Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto 2004, 40 - 42)

KHT-tutkinnon yhteydessä suoritettavat lisätehtävät eivät KHT-yhdistyksen mielestä ole perusteltuja sillä niiden ei katsota voivan olevan samalla tavoin laajoja ja vaativia kuin KHT-hakijalta vaadittavat valmiudet. Lisätehtäviä olisi yhdistyksen mukaan vaikea asettaa sellaisiksi, että ne vastaisivat useiden opintoviikkojen mittaista perehtymistä tutkinnon kertaluonteisuuden vuoksi. Myös Keskuskaupakamari toteaa, että KHT-tutkinnon lisätehtävien olisi käytännössä oltava niin laajoja ja vaativia, että niiden suorittaminen voisi antaa perustellun syyn kokelaan vapauttamiseksi lisäopintojen suorittamisesta. KHT-yhdistys katsoo lakiehdotuksen lieventävän nykyisiä hyväksymisvaatimuksia olennaisesti, sillä TTL (936/1994) 6.2 § edellyttää seitsemän vuoden ammattimaista toimintaa HTM-tilintarkastajana poikkeuksellisen KHT-tutkintoon hyväksymisen edellytyksenä. Lisäksi ylempään korkeakoulututkinnon vaatimuksesta luopuminen on KHT-yhdistyksen mielestä vastoin kansainvälistä kehitystä, jossa vaatimuksia tilintarkastajatutkintoon tiukennetaan jatkuvasti. (Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto 2004, 40 - 42)

3.4 Yhteenveto tilintarkastuslain muutoksista

Tilintarkastuslakia luotaessa 1994 tärkeimpänä perusteluna sille nähtiin talouselämän kehittyminen ja kansainvälistyminen sekä sidosryhmien luottamuksen lisääminen tilintarkastusjärjestelmään. Lisäksi ETA-sopimuksen määräykset vaativat Suomea sopeuttamaan tilintarkastusta koskevan lainsäädäntönsä Euroopan yhteisöjen sääntelyn mukaiseksi. Tilintarkastuslakiin (936/1994) on sittemmin tehty muutoksia, mutta olennaisilta osiltaan se on pysynyt ennallaan.

Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 295/1993) Suomen ensimmäiseksi tilintarkastuslaiksi ei mainita auktorisoitujen tilintarkastajien mahdollista riittävyysongelmaa. HTM-tarkastajien lukumäärä kasvoi 1990-luvun alkuun saakka ja KHT-tilintarkastajienkin määrä kasvoi vuoteen 1997 asti, joten lakia valmisteltaessa asia ei luultavasti ole ollut ajankohtainen.

2000-luvun alussa auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyteen on jo kiinnitetty huomiota tilintarkastuslakia muutettaessa niin, että käytännön kokemusvaatimusta on alennettu ja ammattikorkeatutkinto on hyväksytty perustutkinnoksi HTM-tutkintoa varten. Hallituksen esityksen (194/2006) mukainen uusi tilintarkastuslaki ei tuo juuri muutoksia tilintarkastajien auktorisointiin, suurimmat muutokset koskevat poikkeuksellista hyväksymistä KHT-tutkintoon. Talousvaliokunta on mietinnössään uudesta tilintarkastuslaista (TaVM 33/2006 vp) huolestunut auktorisoitujen tilintarkastajien riittävydestä ja edellyttää, että hallitus valmistelee tilintarkastajia koskevien tutkinto- ja pätevyysvaatimus uudistuksen kokonaisuudessaan niin, että kaikki tilintarkastajaksi aikovat suorittavat ensin yhteisen perustutkinnon, jonka edellytyksenä olisi korkeakoulututkinto (ammattikorkeakoulu- tai yliopistotutkinto). Perustutkinnon jälkeen olisi erillisellä erikoistumistutkinnolla mahdollista erikoistua esimerkiksi pörssiyritysten tai julkisen hallinnon tarkastukseen.

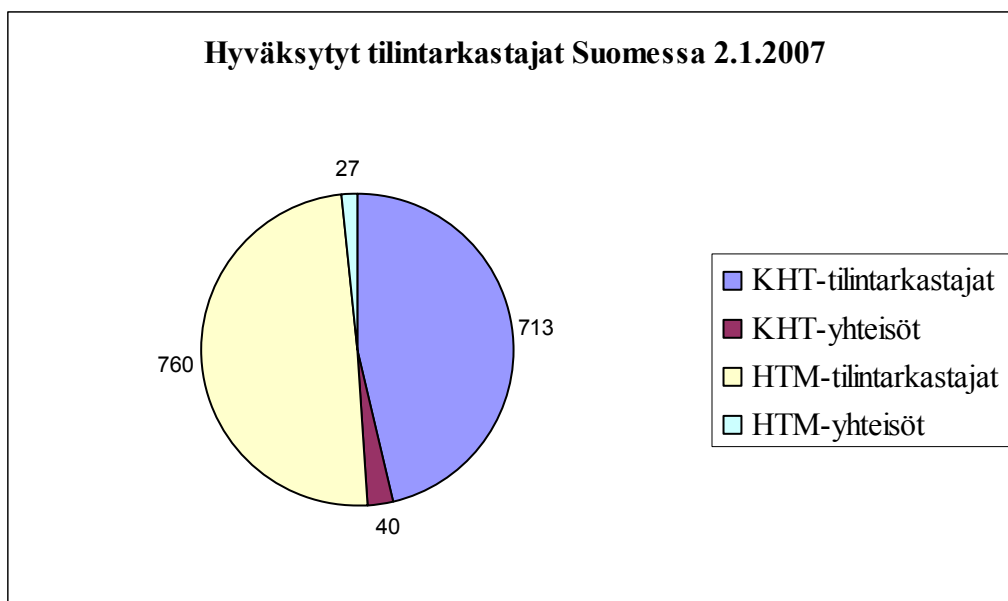
4 TILINTARKASTAJIEN LUKUMÄÄRÄN KEHITYS JA TILINTARKASTAJATUTKINNOT

4.1 Auktorisoidut tilintarkastajat Suomessa

4.1.1 Tilintarkastajien lukumäärä

Kuvio 3 osoittaa auktorisoitujen tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen yhteismäärän Suomessa 2.1.2007. Lisäksi kuviossa näkyy kokonaismäärän jakautuminen KHT- ja HTM-tarkastajiin sekä tilintarkastusyhteisöihin. KHT-tilintarkastajia Suomessa oli tuolloin 713 henkilöä ja KHT-yhteisöjä 40 kappaletta. HTM-tarkastajia oli 760 henkilöä ja HTM-yhteisöjä 27 kappaletta.

Kuvio 3 Hyväksytyt tilintarkastajat Suomessa 2.1.2007

(Keskuskaupakamarin www-sivusto <http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Verrattaessa auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää Suomessa Ruotsin ja Norjan vastaaviin lukuihin 2000-luvun alussa, voidaan todeta, että heitä oli meillä verrattain vähän. Suomessa jokaista tuhatta asukasta kohti oli vuonna 2000 0,11 KHT-

tilintarkastajaa, kun KHT-tason tilintarkastajia oli jokaista tuhatta asukasta kohti Ruotsissa 0,26 ja Norjassa 0,40. HTM-tilintarkastajia oli Suomessa 0,19 jokaista tuhatta asukasta kohti. HTM-tarkastajiin verrattavissa olevia tilintarkastajia oli Ruotsissa 0,21 ja Norjassa 0,56 jokaista tuhatta asukasta kohti. Lukujen suuria vaihteluja selittävät osittain lainsäädännön ja elinkeinojen maakohtaiset erot. Kun verrataan tilintarkastajien lukumäärää Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä, on myös otettava huomioon Suomen pitkä perinne maallikkotilintarkastajien käytöstä. Muualla Euroopassa ja Pohjoismaissa maallikkotilintarkastajien käyttö ei ole samassa laajuudessa mahdollista, jolloin auktorisoituja tilintarkastajia on luonnollisesti tarvittu lukumääräisesti enemmän. (TILA 2001, 4 - 5)

Asiaa voidaan tarkastella taulukon 2 tapaan myös vertaamalla auktorisoitujen tilintarkastajien määrää kaupparekisteriin merkittyjen yritysten määrään. Suomessa oli 30.9.2000 kaupparekisteriin merkittyjä yrityksiä noin 480 000, Ruotsissa noin 814 000 ja Norjassa noin 280 000 kappaletta. Edellä esitetyistä luvuista lasketut yritysten lukumäärät auktorisoituja tilintarkastajia kohden ovat seuraavat.

Taulukko 2: Yritysten lukumäärät Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa yhtä auktorisoitua tilintarkastajaa kohti vuonna 2000

	Suomi	Ruotsi	Norja
KHT (tai vastaava)	820	354	156
HTM (tai vastaava)	484	442	110

(TILA 2001, 5)

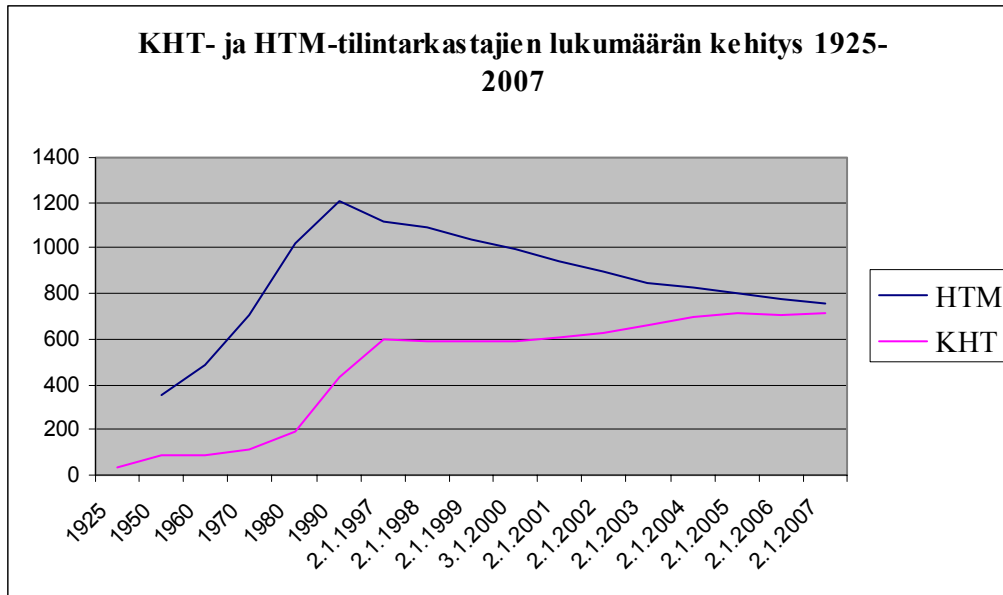
Taulukosta nähdään selvästi, että Suomessa yritysten lukumäärä erityisesti yhtä KHT-tarkastajaa kohden on merkittävästi suurempi kuin Ruotsissa tai Norjassa. Taulukko antaa siten viitteitä siitä, että Suomessa olisi jo 2000-luvun alussa ollut liian vähän hyväksytyjä tilintarkastajia. 2000-luvun alusta on auktorisoitujen tilintarkastajien yhteismäärä Suomessa pudonnut vielä noin sadalla hengellä. Edellä esitetyistä vertailuista ei kuitenkaan voida tehdä varmoja johtopäätöksiä, sillä yritysten rekisteröintikäytännöt ja yritysmuotojen juridiset määrittelyt vaihtelevat maittain.

Vuoden 2006 lopussa Suomessa oli noin 464 000 yritystä (Patentti- ja rekisterihallituksen www-sivusto ”Yritysten lukumäärät kaupparekisterissä” <<http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/tietopalvelut/yritystenlkm/lkm.html>>). Yritysten lukumäärä yhtä KHT-tilintarkastajaa kohti oli näin ollen 651 yritystä ja yhtä HTM-tilintarkastajaa kohti 636 yritystä. Kehitys on yhdenmukainen auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärän kehittymisen kanssa vastaavina vuosina, jolloin HTM-tarkastajien lukumäärä kääntyi laskuun vähentyen noin 230 henkilöllä ja KHT-tarkastajien lukumäärä lisääntyi noin 130 henkilöllä.

Kuvio 4 osoittaa auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärän kehityksen Suomessa vuodesta 1925 vuoden 2007 alkuun niin, että vuosien 1925 – 1990 tarkasteluväli on kymmenen vuotta ja vuodesta 1997 lukumäärää tarkastellaan vuosittain. KHT-tarkastajien lukumäärän kasvu oli tutkinnon perustamisesta 1920-luvun puolivälistä 1980-luvulle saakka hidasta. 1990-luvulle tultaessa KHT-tarkastajien lukumäärä kasvoi nopeammin, mutta viimeisen kolmen vuoden aikana tuo kasvu on käytännössä pysähtynyt.

HTM-tutkintoja on ollut mahdollista suorittaa 1950-luvulta lähtien ja tutkinnon suorittaneiden määrä kasvoikin sen jälkeen tasaisesti noin vuoteen 1990 saakka. Parhaimmillaan Suomessa ollut 1990-luvun alussa noin 1200 HTM-tilintarkastajaa. Tämän jälkeen on HTM-tarkastajien määrä kuitenkin vähentynyt joka vuosi, eikä suuntauksen muuttumisesta näkynyt merkkejä vuoden 2007 alussa. Lukumäärän kehitykseen vaikuttaneita syitä tarkastellaan luvussa 4.2.2.

Kuvio 4 KHT- ja HTM-tilintarkastajien lukumäärän kehitys 1925-2007

(Keskuskaupakamarin www-sivusto ”KHT- ja HTM-tilintarkastajien lukumäärän kehitys 1925 - 2007” <http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

4.1.2 Tilintarkastajien työmäärä

TILA:n (2001, 5 - 6) mukaan auktorisoitujen tilintarkastajien työmäärä on viimeisen vuosikymmenen aikana lisääntynyt huomattavasti. Keskuskaupakamarin valvontailmoituksissa ilmoitettujen tietojen mukaan KHT-tilintarkastajat tekivät 1990-luvun alussa vuosittain noin 27 800 lakisääteistä tilintarkastusta, kun vuonna 1999 niitä tehtiin jo noin 50 600 ja vuonna 2000 miltei 56 000 kappaletta. Näihin tehtäviin käytetty aika oli valvontailmoitusten mukaan vuonna 1990 noin 256 700 tuntia, ja vuonna 1999 noin 407 300 tuntia. Vaikka lakisääteiset tilintarkastukset lisääntyivät lukumääräisesti vuodesta 1999 vuoteen 2002, niihin käytetty aika kuitenkin pysyi KHT-tarkastajilla vuoden 1999 tasolla. (Keskuskaupakamarin www-sivusto ”KHT-tilintarkastajien suorittamien tehtävien lukumäärät ja työtunnit vuosina 1992 – 2002” <http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Vuonna 1994 HTM-tarkastajat tekivät 31 250 lakisääteistä tilintarkastusta. Viisi vuotta myöhemmin tarkastuksien lukumäärä oli noussut jo 57 300:n ja lisääntyi edelleen

vuoteen 2002 tultaessa, jolloin HTM-tarkastajat suorittivat lakisääteisiä tilintarkastuksia jo 61 300 kappaletta. Valvontailmoitusten mukaan näihin tehtäviin käytetty aika oli vuonna 1994 noin 212 500 tuntia ja vuonna 1999 359 800. Vuonna 2002, huolimatta tarkastuksien lukumäärän lisääntymisestä, on kuitenkin havaittavissa samansuuntainen ilmiö KHT-tarkastajien kanssa, sillä lakisääteisiin tilintarkastuksiin käytetty aika ei lisääntynyt, vaan jopa laski hieman 350 800:n tuntiin. (Keskuskauppakamarin www-sivusto ”HTM-tilintarkastajien suorittamien tehtävien lukumäärät ja työtunnit vuosina 1992 - 2002” <http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Lakisääteisten tilintarkastustehtävien lisäksi tilintarkastusyhteisöt tarjoavat runsaasti asiantuntija- ja konsultointipalveluja. Tällä hetkellä suurissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelee konsultointitehtävissä paljon henkilöitä, jotka eivät ole tilintarkastuksen ammattilaisia vaan esimerkiksi arvopaperimarkkinalainsäädännön, elinkeino- ja arvonlisäverotuksen tai yhtiöoikeuden asiantuntijoita. Valvontatietoilmoitusten mukaan KHT- ja HTM-tilintarkastajien konsultointi- ja muut sopimusperäiset tehtävät ovat lisääntyneet. Vuonna 1999 niiden lukumäärä oli KHT-tarkastajilla 2751 kappaletta vuodessa ja käytetyt työtunnit 45 075. Vastaavat luvut HTM-tarkastajilla vuonna 1999 olivat 3 993 kappaletta ja 47 044 käytettyä työtuntia. Vuoteen 2002 mennessä näiden työtehtävien lukumäärä ja niihin käytetyt työtunnit olivat jo 5 614 kappaletta ja 93 457 tuntia KHT-tilintarkastajilla sekä 5 521 kappaletta ja 121 809 työtuntia HTM-tilintarkastajilla. (Keskuskauppakamarin www-sivusto ”KHT- ja HTM-tilintarkastajien suorittamien tehtävien lukumäärät ja työtunnit vuosina 1992 - 2002” <http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Tilintarkastajien riittävyttä arvioitaessa ei lisääntyneitä ei-lakisääteisiä tehtäviä ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista ottaa huomioon. Toisaalta kehitys vaikuttaa siltä, että auktorisoidut tilintarkastajat käyttävät yhä suuremman osuuden työajastaan muihin tehtäviin kuin lakisääteisiin tilintarkastuksiin. Näin ollen auktorisoitujen tilintarkastajien tarve saattaa tulevaisuudessa kasvaa, kun tilintarkastajalla on yhä vähemmän aikaa lakisääteisille tilintarkastuksille. Lisäksi yhä useampi yritys haluaa hyödyntää auktorisoitua tilintarkastajaa myös konsultointi- ja muissa sopimusperäisissä tehtävissä. Tämä kysynnän lisääntyminen selviää edellä esitellyistä valvontatietoilmoituksista.

Saattaa myös olla, että osa auktorisoiduista tilintarkastajista siirtyy suorittamaan ainoastaan asiantuntijatehtäviä eikä enää osallistu lakisääteisiin tilintarkastuksiin.

4.1.3 Tilintarkastajien ikäjakauma

Keskeistä auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyden pohdinnassa on myös ikääntymisen vuoksi tapahtuva määrällinen vähentyminen. Taulukko 3 kuvaa KHT-tilintarkastajien ikäjakaumia vuosina 1980, 1990, ja 2000. Vuonna 2000 KHT-tilintarkastajien keski-ikä oli 49 vuotta, kun se vuonna 1990 oli noin 45 vuotta ja 1980 vielä 43 vuotta. HTM-tarkastajien keski-ikä vuonna 2003 oli 55 vuotta (Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen - työryhmän muistio 2003, 41). Ikäluokkaan 50 - 70 kuului vuonna 1980 24 % kaikista KHT-tilintarkastajista kun vuonna 2000 tämän ryhmän osuus oli jo 45 %. Samalla alle 39-vuotiaiden osuus on vähentynyt 45 %:sta 18 %:n. KHT-tilintarkastajien keski-ikä merkittävä nousu vuoteen 2000 asti johtuu siitä, että suuri osa ammatissa tuolloin toimivista kuului niin sanottuihin suuriin ikäluokkiin. (TILA 2001, 7 - 8)

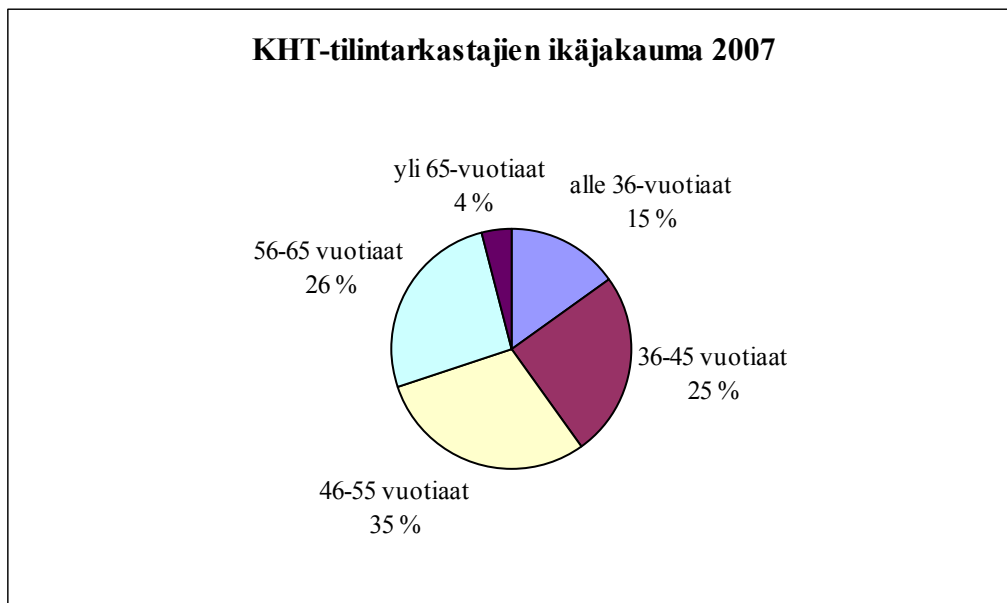
Taulukko 3 KHT-tilintarkastajien ikäjakaumat vuosina 1980, 1990 ja 2000

IKÄ	KHT 1980	KHT 1990	KHT 2000
-39	100 (45 %)	113 (28 %)	101 (18 %)
40-44	33 (15 %)	100 (25 %)	100 (17 %)
45-49	35 (16 %)	79 (19 %)	118 (20 %)
50-54	24 (11 %)	45 (11 %)	113 (20 %)
55-58	9 (4 %)	27 (7 %)	66 (11 %)
59-70	19 (9 %)	42 (10 %)	80 (14 %)
Keski-ikä n.	43	45	49
Lkm yht.	220 (100 %)	406 (100 %)	578 (100 %)

(TILA 2001, 7)

Kuvio 5 osoittaa KHT-tilintarkastajien ikäjakauman vuonna 2007. Kuvion tiedot eivät ole täysin vertailukelpoiset taulukon 3 tietojen kanssa, mutta kuviosta voidaan kuitenkin päätellä, että ikääntyminen on hidastunut: alle 45-vuotiaiden osuus on noussut jonkin verran ja noin 45-55 -vuotiaiden osuus on laskenut saman verran. Vielä vuonna 2000 näytti siltä, että ikääntymisen asettama haaste KHT-tilintarkastajien riittävyydelle olisi tulevaisuudessa keskeistä. Muutos ikärakenteessa kertoo kuitenkin KHT-tarkastajien keski-ian lievästä laskusta, vaikkakaan sen merkittävydestä ei voida sanoa mitään varmaa muutoksen ollessa suhteellisen pieni.

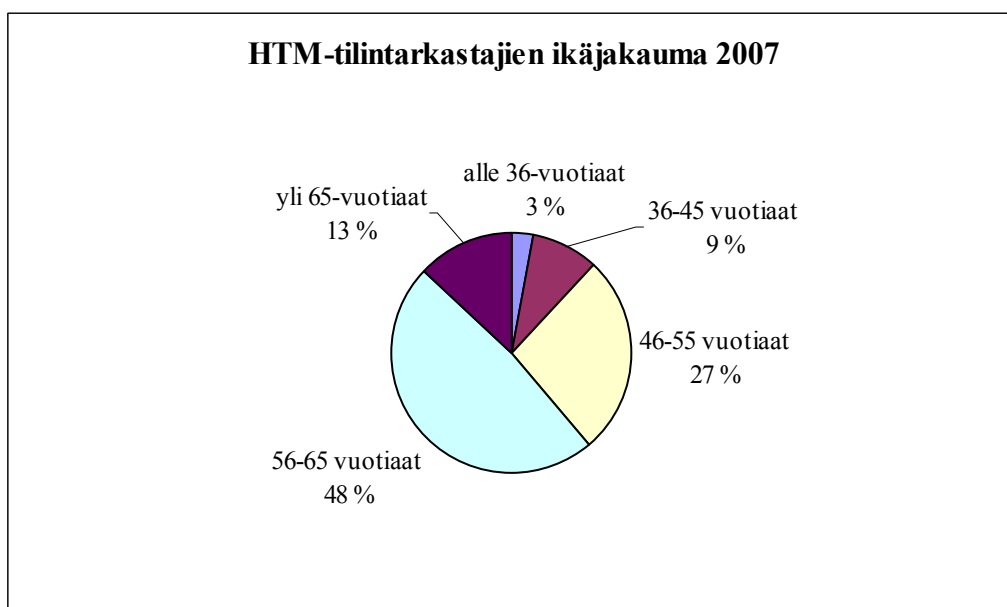
Kuvio 5 KHT-tilintarkastajien ikäjakauma vuonna 2007

(Keskuskauppakamarin tilintarkastustiedote 2007)

HTM-tilintarkastajista yli 56-vuotiaita on 61 %. (kuvio 6) Kun HTM-tarkastajien keski-ikä oli jo vuonna 2003 55-vuotta, voidaan todeta, että ikääntyminen tulee jatkossa olemaan ongelmallista HTM-tilintarkastajien riittävyyden kannalta.

Kuvio 6 HTM-tilintarkastajien ikäjakauma vuonna 2007

(Keskuskauppakamarin tilintarkastustiedote 2007)

TTL (936/1994) mukainen tilintarkastajan hyväksymisen lakkaamisikä on 70 vuotta, jonka täytyttyä tilintarkastajan tulee luopua ammattinimikkeensä käytöstä. Vaikka tilintarkastaja saakin siis säilyttää ammattinimikkeensä sen vuoden loppuun, jonka aikana hän täyttää 70-vuotta, varsinainen eläkeikä on kuitenkin 65 vuotta. Käytännössä useat jättäytyvät työelämästä jo tätäkin aiemmin, sillä auktorisoitujen tilintarkastajien keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä on 59 vuotta. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 418) KHT-tarkastajat jatkavat työskentelyä keskimäärin pidempään kuin HTM-tilintarkastajat (TILA 2001, 8) Riittävyuden kannalta olisi tulevaisuudessa tärkeää, että KHT-tilintarkastajien keski-ikä aleneminen jatkuu ja että alle 56-vuotiaiden HTM-tilintarkastajien osuus kääntyisi nousuun.

4.2 Tilintarkastajatutkinnot

4.2.1 Tutkintojen sisällön kehittyminen

Vaikka nykymuotoista muistuttava KHT-tutkinto syntyi jo 1970-luvulla, sen rakenne ja sisältö selkeytyi lopullisesti vasta vuonna 1995 tilintarkastuslain säätämisen jälkeen. KHT-tutkintoon jäi kaksi osaa aiemman kolmen sijaan. Lisäksi vahvistettiin jo kauan voimassa ollut käytäntö tutkinnon kaksipäiväisyydestä. Tutkinnon ensimmäisen osan muodostaa näin ollen hyvän kirjanpito- ja hyvän tilintarkastustavan osuus. Toinen osa koskee tilintarkastuskertomusta sekä muita tilintarkastajan raportteja. Erilliselle kauppa- ja vero-oikeusosuudelle ei katsottu enää vuoden 1995 jälkeen olevan tarvetta, sillä samat asiat sisältyivät opintovaatimukseen. (Horsmanheimo & Tuominen 2005, 62 - 63)

KHT-tutkinnon ensimmäinen osa, joka käsittelee hyvää kirjanpito- ja tilintarkastustapaa, sisältää tehtäviä tilintarkastuksesta ja sisäisestä valvonnasta sekä kirjanpidosta, tuloslaskennasta ja tilinpäätösinformaatiosta sekä näihin liittyvistä tilintarkastus-, kirjanpito-, yhteisö-, verotus- ja muusta lainsäädännöstä. Myös tilintarkastajan etiikka kuuluu tutkinnon ensimmäiseen osaan. Tutkinnon toinen osa sisältää tehtäviä tilintarkastuskertomuksen ja muiden tilintarkastajan raporttien laatimisesta sekä niiden tarkastamisesta. Toisen osassa on vakiintuneeksi muodostunut

tehtävä, jonka ensimmäisessä osassa on etsittävä annetusta tilinpäätös- ja pöytäkirja-aineistosta (usein osakeyhtiön konsernitilinpäätös) virheitä ja puutteita ja arvioitava niiden merkitystä. Toisessa tehtävässä on edellytetty tilintarkastajan raporttien laatimista ja kolmas tehtävä on ollut luonteeltaan vähempiarvoisempi lisätehtävä. KHT-tutkinnon tehtävänannot on pyritty asettamaan niin, että ne kuvaavat lainsäädännön ja tilintarkastajan toimintaympäristön kehittymistä. Erityisen suuri muutos on ollut IAS-/IFRS-standardien käyttöönotto. (Horsmanheimo & Tuominen 2005, 64)

HTM-tutkinnon vaativuus on noin puolet KHT-tutkinnon vaativuudesta. Kun KHT-tutkinnon tehtävät liittyvät valmiuksiin soveltaa teoreettista tietoa vaativissa tilintarkastustehtävissä, testaa HTM-tutkinto samojen valmiuksien soveltamisvalmiuksia ammattimaisissa tilintarkastustehtävissä. HTM-tutkinto on nykyään yksipäiväinen ja muodostuu kahdesta osasta, joiden aihepiirit vastaavat KHT-tutkintoa. Ensimmäinen osuus käsittelee hyvää kirjanpito- ja tilintarkastustapaa ja toinen osa tilintarkastuskertomusta ja muita raportteja. (HTM-yhdistyksen [www-sivusto "HTM-tutkinto"](http://www.htm.fi/?p=e021) <<http://www.htm.fi/?p=e021>>)

KHT- ja HTM-tutkinnossa ei ole hyväksymistä koskevia kiintiöitä, joten vuosittain hyväksytyjen lukumäärä on vaihdellut. Tutkinnoissa hyväksytään kokelas, joka saa noin puolet maksimipisteistä molemmissa tutkinnon osissa. Tutkinnon yhden hylätyn osan uusimismahdollisuutta on laajennettu. Yhtä hylättyä osaa voi nykyään yrittää suorittaa kerran jommassakummassa seuraavasta kahdesta tilintarkastustutkintotilaisuudesta. (Horsmanheimo & Tuominen 2005, 64 - 65)

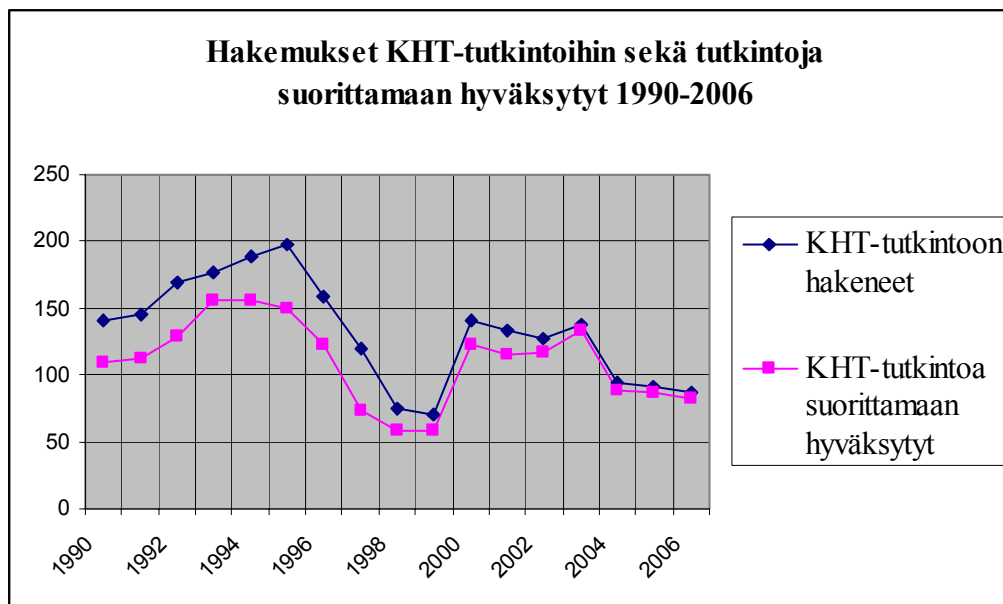
4.2.2 Tutkintoihin hakeutuminen ja niissä hyväksytyt

KHT- ja HTM-tutkintoihin hakeutuneiden määrä on ollut kokonaisuudessaan laskusuuntainen jo joitakin vuosia. Pienentyneet hakijamäärät ovat herättäneet huolta siitä, etteivät potentiaaliset henkilöt halua hakeutua alalle. KHT- ja HTM- yhdistykset ovat katsoneet hakijamäärien laskun johtuvan osittain siitä syystä, että KHT-tutkinnot ovat liian vaikeita ja hyväksymisprosentit liian alhaisia. (TILA 2001, 9)

Vuonna 2000 KHT-tutkintoon hakeneiden määrä nousi kuitenkin merkittävästi, edellisen kerran tutkintoon hakeneiden määrä oli ollut yhtä suuri vuonna 1996 (kts.

kuvio 7). Tähän on syynä vuoden 2000 tutkintoa ensimmäisen kerran koskenut tutkintoon hyväksymisen edellytyksenä ollut käytännön harjoittelun vähimmäispituuden muutos. Tuolloin vaadittua käytännön kokemusta laskettiin kolmeen vuoteen aikaisemman viiden sijaan. Vuoden 2000 vastaanotettujen KHT-tilintarkastajatutkintoon hyväksymishakemusten mukaan hakijoista 56 henkilöä (44 %) oli sellaisia, joilla oli käytännön kokemusta alle viisi vuotta. Ilman lakimuutosta olisi vuoden 2000 tutkintoon hakeutuneiden määrä ollut vain kahdeksan henkilöä enemmän kuin vuonna 1999. Lakimuutoksen tuoma lisäys hakijamäärissä näyttää kuitenkin olleen vain hetkellinen, sillä KHT-tutkintoon hakeutuneiden määrä on vuodesta 2004 jäänyt vuosittain alle sadan henkilön. Samalla tutkintoa suorittamaan hyväksytyjen osuus on kuitenkin kasvanut jonkin verran. (TILA 2001, 9)

Kuvio 7 Hakemukset KHT-tutkintoihin sekä tutkintoja suorittamaan hyväksytyt vuosina 1990 - 2006

(Keskuskauppakamarin www-sivusto ”Hakemukset KHT- ja HTM-tutkintoihin sekä tutkintoihin hyväksytyt 1990 - 2006”

< http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Vuoden 2000 HTM-tutkintoon haki 57 henkilöä, joista osallistumaan hyväksyttiin 43 (kts. kuvio 8). Vuonna 1999 tutkintoon haki vielä 78 henkeä, joista hyväksyttiin osallistumaan 53 henkeä. HTM-tutkintoon vuonna 2000 osallistui 28 henkeä. TILA

odotti raportissaan (2001, 9), että ammattikorkeakoulututkinnon hyväksyminen perustutkinnoksi HTM-tarkastajalle sekä käytännön kokemusvuosien alentaminen kolmesta viiteen lisäisi HTM-tutkintoon hakeutuneiden määrää. Vaikka hakijoiden määrä kasvoi hetkellisesti vuonna 2004 (98 hakijaa, joista 73 hyväksyttiin osallistumaan tutkintoon), ei säädösmuutos ole kokonaisuudessaan onnistunut lisäämään halukkuutta osallistua HTM-tutkintoon. Vuonna 2006 tutkintoon haki enää 51 henkeä, joista osallistumaan hyväksyttiin 39 henkeä. HTM-yhdistys onkin ilmaissut LTT-tutkimus Oy:n teettämässä tutkimuksessa (2006, 87 - 88) huolestuneisuutensa HTM-tutkinnon houkuttelevuudesta ja arvioinut, että kokonaisuudessaan HTM-tilintarkastajan opintopolulla on tällä hetkellä noin 120-200 henkilöä. Kuitenkin yhdistys arvioi, että seuraavien vuosien aikana vain noin 60 tällä hetkellä käytännön harjoittelua suorittavaa tilintarkastusassistenttia osallistuu HTM-tutkintoon.

Kuvio 8 Hakemukset HTM-tutkintoihin sekä tutkintoja suorittamaan hyväksytyt vuosina 1990 – 2006

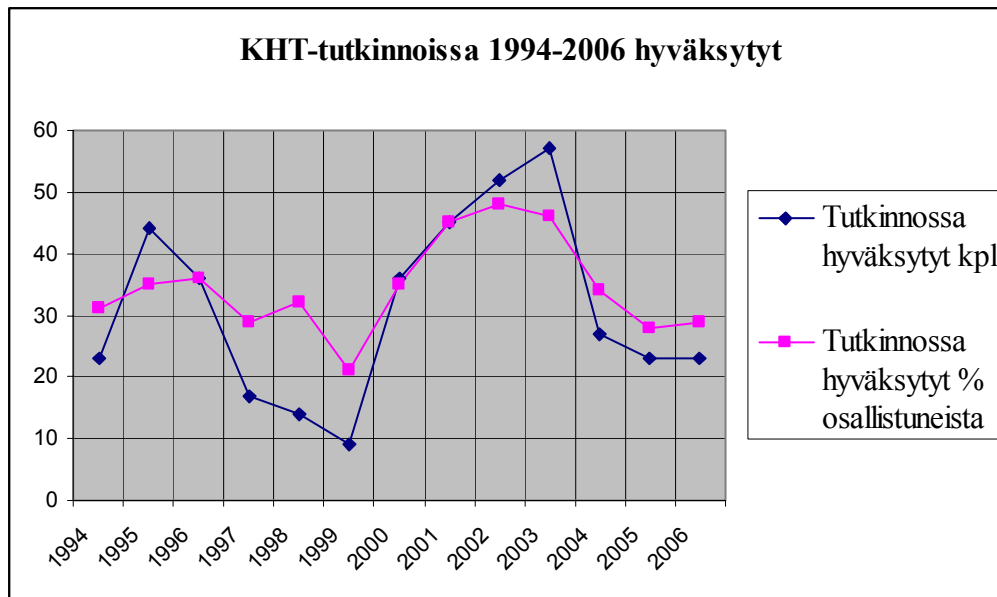

(Keskuskauppakamarin www-sivusto ” Hakemukset KHT- ja HTM-tutkintoihin sekä tutkintoihin hyväksytyt 1990 - 2006” < http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

KHT-tutkinnossa hyväksytyjen prosentuaalinen osuus on ollut 21 - 48 % vuosina 1994 - 2006. Osuus vaikuttaa kuitenkin olevan laskusuuntainen ja on ylittänyt 40 % vain

neljänä vuotena (kuvio 9). Lukumääräisesti uusia KHT-tarkastajia on hyväksytty vuosittain 9 - 57 henkilöä. Viime vuosien aikana lukumäärä näyttää vakiintuneen noin 20 - 30 uuteen KHT-tarkastajaan joka vuosi. Vuoden 2000 KHT-tutkintoon osallistui 102 kokeilasta, joista 36 hyväksyttiin KHT-tilintarkastajiksi (TILA 2001, 9). Vuoden 2007 KHT-tutkinnoissa hyväksyttiin 23 uutta KHT-tarkastajaa

Kuvio 9 KHT-tutkinnoissa vuosina 1994 - 2006 hyväksytyt

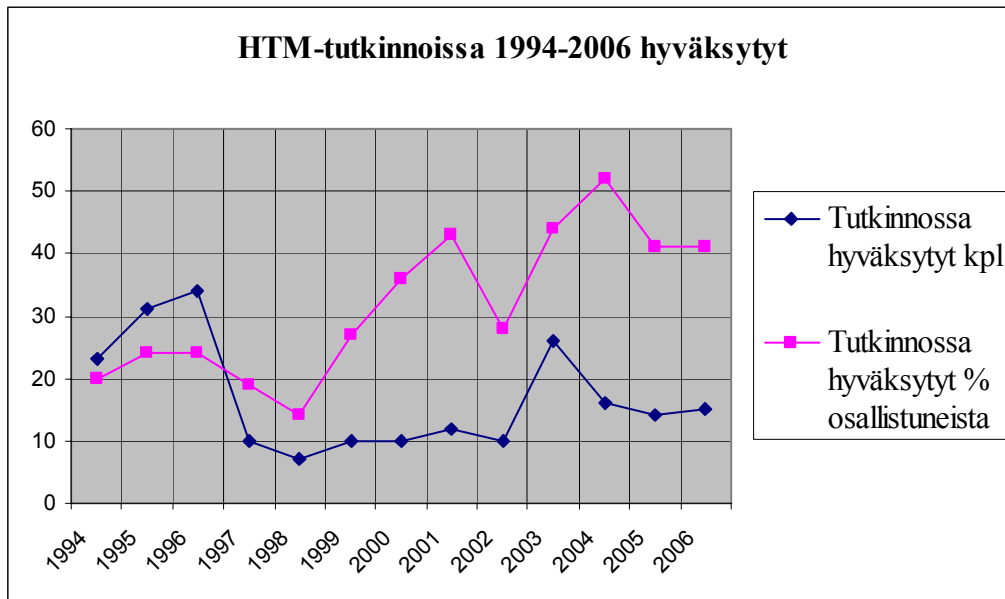

(Keskuskauppakamarin www-sivut ”KHT-tutkinnoissa 1994 – 2006 hyväksytyt”

< http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Kuvio 10 kuvaa HTM-tutkinnoissa hyväksytyjen osuutta, joka on ollut vuosina 1994 - 2006 14 - 52 % tutkintoon osallistuneista. Vuotta 2003 lukuun ottamatta on uusia HTM-tarkastajia hyväksytty vuodesta 1997 lähtien alle 20 henkilöä vuodessa. Lukumäärä on huolestuttava, kun otetaan huomioon, että esimerkiksi vuonna 2005 tutkinnon läpäisi vain 16 kokeilasta, muodostaen kuitenkin 52 % kaikista tutkintoon osallistuneista.

Kuvio 10 HTM-tutkinnoissa vuosina 1994 - 2006 hyväksytyt

(Keskuskauppakamarin www-sivusto ”HTM-tutkinnoissa 1994 – 2006 hyväksytyt” <
http://www.kkk.fi/kkk/toimialat/Tilintarkastus/fi_FI/Tilintarkastus_tilastot/>)

Vaikka hyväksytyt tilintarkastajien määrä onkin laskenut viime vuosikymmenen aikana, on huomattava, että tilintarkastajien käyttämien avustajien määrä ja tilintarkastustoimialalla työskentelevien henkilöiden määrä on kasvanut. Kasvua on ollut etenkin suurimmissa tilintarkastusyhteisöissä, joissa henkilöstömäärä on yli kaksinkertaistunut vuodesta 1995 vuoteen 2006. (HE 194/2006, yleisperustelut) On kuitenkin otettava huomioon myös se, että tilintarkastusyhteisöt ovat palkanneet palvelukseensa myös muita, kuin tilintarkastustehtäviä suorittavia henkilöitä. Lisäksi, vaikka tilintarkastusassistentteja on palkattu suuriin tilintarkastusyhteisöihin runsaasti, ei tilintarkastustutkintoihin hakeneiden määrä kuitenkaan ole lisääntynyt samassa suhteessa.

5 AUKTORISOITUJEN TILINTARKASTAJIEN RIITTÄVYYS TULEVAISUUDESSA

5.1 Lisääntykö auktorisoitujen tilintarkastajien tarve?

Tilintarkastusmarkkinat ovat Suomessa jakaantuneet kahtia suuriin, kansainvälisiin tilintarkastustoimistoihin (ns. Big Four)³ ja pieniin, paikallisempiin toimijoihin, jotka palvelevat pääasiassa pk-sektoria.

Esityksessä uudeksi tilintarkastuslaiksi ei esitetä muutettavan TTL (936/1994) 12 §:n mukaisia raja-arvoja, jotka määräävät velvollisuudesta valita KHT-tilintarkastaja. KHT-tilintarkastajien tarve ei siis lisäännä ainakaan esityksen tämän kohdan perusteella, sillä KHT-tarkastajan käyttöpakko ei laajene. KHT-yhdistys näkee kuitenkin KHT-tilintarkastajien tarpeen kasvavan lainmuutoksesta riippumatta (LTT tutkimus 2006, 90). Osasyynä tähän ovat todennäköisesti markkinoiden laajentuneet informaatiovaatimukset sekä tilintarkastajille paljon lisätyötä tuoneen IFRS:n laaja käyttöönotto vuoden 2005 alusta. Lisäksi tässä tutkimuksessa on aikaisemmin mainittu auktorisoitujen tilintarkastajien lisääntyneet konsultointityöt ja vastaavat tilintarkastajan niin sanottuun muuhun toimintaan liittyvät työt, joissa yritykset yhä enemmän haluavat käyttää auktorisoituja tilintarkastajia. Tämä luonnollisesti lisää KHT-tarkastajien työmäärää, jolloin heidän lukumääränsä tulisi lisääntyvä vastaavasti. Holmberg (2007) sanoo, että auktorisoitujen tilintarkastajien työmäärää on kasvattanut myös viime vuosien aikana lisääntynyt työn standardointi. Lisäksi erityisesti KHT-tarkastajien tarvetta lisää pääomamarkkinoiden arvon nopea kasvu. Arvonnousun seurauksena KHT-tarkastajien kapasiteetti ja näin ollen tarkastusvolyymi on pienentynyt. Tilintarkastuksen laadun säilyminen edellyttääkin suurempaa joukkoa KHT-tilintarkastajia.

Tilintarkastuslain (936/1994) voimassaoloaikana sellaisista yrityksistä, joilla on ollut mahdollisuus valita joko auktorisoitu tilintarkastaja tai maallikkotilintarkastaja, noin

³ Deloitte & Touche Oy, Ernst & Young Oy, KPMG Oy Ab ja PricewaterhouseCoopers Oy

70 % on käyttänyt auktorisoitua tilintarkastajaa vapaaehtoisesti. Yleisintä on ollut HTM-tarkastajan käyttö, kun taas KHT-tarkastajan käyttäminen on yleistynyt yrityksen koon kasvaessa. (LTT-tutkimus Oy 2006, 39) TILA arvioi (2001, 7), että auktorisoidun tilintarkastajan valinta oli vanhan tilintarkastuslain aikaan noin viisi kertaa yleisempää kuin mitä laki vaati. Kun auktorisoidun tilintarkastajan käyttö oli jo ennen uutta tilintarkastuslakia vapaaehtoisesti yleistä, voitaisiin tähän nojautua arvioida, ettei tilintarkastuslain uudistus merkittävästi lisää auktorisoitujen tilintarkastajien (erityisesti HTM-tarkastajien) tarvetta, kun yritykset joutuvat luopumaan maallikkotilintarkastajistaan. Toisaalta Suomen yrittäjät ry arvioi LTT-tutkimuksen (2006, 92 - 93) mukaan, että myöskään sellaiset osakeyhtiöt, jotka uuden tilintarkastuslain myötä vapautetaan tilintarkastusvelvollisuudesta, eivät todennäköisesti silti luovu tilintarkastuksesta muun muassa rahoituksen saatavuuden ja auktorisoidun tilintarkastajan suorittaman tilintarkastuksen yhteyden vuoksi. Tämä tarkoittaa sitä, että tätä kautta markkinoille ei vapautuisi lisää HTM-tilintarkastajien kapasiteettia tilintarkastuslain uudistamisen myötä.

Niemen (2004, 56) mukaan erityisesti pk-yrityksen johdolle tilintarkastus voi informaation varmentamisen lisäksi auttaa yritysjohtoa antamalla neuvoja taloudellisissa ja muissa kysymyksissä. Nämä tilintarkastuksen tarjoamat kaksi hyötyä synnyttävät tilintarkastukselle kysyntää, joiden voidaan ajatella olevan toisistaan riippumattomia. Vaikka yrityksen sidosryhmät eivät olisikaan kiinnostuneita sen tuottaman informaation varmentamisesta, tilintarkastuksella voi olla sisäistä kysyntää tilintarkastajan antamien neuvojen vuoksi. Auktorisoidun tilintarkastajan laaja vapaaehtoinen käyttö viittaa sisäisen kysynnän olemassaoloon ja kertoo siitä, että yritysjohto pk-yrityksissä kokee tilintarkastajan hyödylliseksi raportointi- ja valvontatehtävässään

Monien arvioiden mukaan tarve HTM-tarkastajille kasvaisi tilintarkastuslain uudistuksen myötä. KHT-yhdistyksen mukaan tilintarkastajia tullaan uuden tilintarkastuslain myötä tarvitsemaan lisää erityisesti pk-sektorille, mikä tarkoittaisi pääasiassa HTM-tarkastajien lisääntynyttä tarvetta. Tarpeen mahdollista lisääntymistä kuitenkin tasapainottaisi se seikka, että tällä hetkellä auktorisoidun tilintarkastajan vapaaehtoinen käyttö on jo laajaa. (Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto 2004, 49).

HTM-yhdistyksen mukaan tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen pienimmiltä osakeyhtiöiltä ei tule vaikuttamaan tarvittavaan KHT-tarkastajien määrään, sillä he käyttävät työssään paljon assistentteja. HTM-tilintarkastajien lukumäärän yhdistys arvioi entisestään vähenevän siksi, että tilintarkastuslain uudistuksen myötä tilintarkastuspakosta vapautettavat yhteisöt luopuisivat tilintarkastuksesta. Näin ollen uudistus vähentäisi HTM-tarkastajien asiakkaita ja erityisesti vanhemmat HTM-tarkastajat saattaisivat luopua tilintarkastajan ammatista sen sijaan, että ryhtyisivät hankkimaan uusia asiakkaita. (LTT-tutkimus 2006, 87 - 88)

HTM-yhdistys on vuonna 2004 todennut tilintarkastuslakityöryhmälle antamassaan lausunnossa (Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto 2004, 49), että uuden tilintarkastuslain myötä voimaan tuleva hyväksytyn tilintarkastajan laaja käyttövelvollisuus ja siitä aiheutuva mahdollinen tarpeen kasvu ei kuitenkaan aiheuttaisi ongelmia tilintarkastajien riittävyden kannalta jos tilintarkastusassistenttien käyttäminen yleistyisi. Yhdistyksen mukaan HTM-tarkastajien nykyinen kapasiteetti ei ole kokonaan käytössä ja näin ollen jäsenistöllä olisi valmius ottaa vastaan nykyistä enemmän toimeksiantoja. HTM-tarkastajat suorittivat tilintarkastustyötä vuonna 2001 keskimäärin 360 tuntia vuodessa. Valmiutta voitaisiin lausunnon mukaan entisestään lisätä lisäämällä tilintarkastusapulaisten käyttöä HTM-tarkastajien keskuudessa. Vuonna 2004 vain noin 10 % HTM-tarkastajista käytti tilintarkastusapulaisia ja heistäkin kukin vain noin 100 tuntia vuodessa. HTM-yhdistyksen mukaan HTM-tarkastajat kykenisivät hoitamaan noin 100 000 tilintarkastusta vuosittain jos 600 HTM-tarkastajaa suorittaisi tilintarkastustyötä 900 tuntia vuodessa ja 10 % heistä hyödyntäisi tilintarkastusapulaisia työssään.

5.2 Keinoja auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärän lisäämiseksi

5.2.1 Tutkintoihin vaadittavat opinnot ja käytännön kokemus

Kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksien 1325/1996 ja 351/2000 mukaiset KHT- ja HTM-tutkintoihin vaadittavat opinnot ovat keskenään hyvin samankaltaiset. Opintoja vaaditaan laskentatoimesta 40 opintoviikkoa KHT-tutkintoon haettaessa ja 35 opintoviikkoa HTM-tutkintoon haettaessa. Oikeustieteestä opintoja tulee KHT-

tutkintoon hakijalla olla 20 opintoviikkoa ja HTM-tutkintoon pyrkijällä 15 opintoviikkoa. Sekä laskentatoimen että oikeustieteen osalta on kurssien vaadittu sisältö määritelty päätöksissä tarkasti. Lisäksi molempiin tutkintoihin hyväksymisen edellytyksenä on 15 opintoviikon kauppa- ja taloustieteellisten yleisopintojen suorittaminen. (KTM:n päätökset luetteloitu liitteessä 1)

Tilintarkastajatutkintoon hakevan tulee hakemuksessaan esittää vastaavuustodistus, jossa todetaan, että hänen suorittamansa opinnot vastaavat kyseessä olevia kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksiä (1325/1996 & 351/2000). Erityisesti HTM-tutkintoon hakeneet ovat kokeneet tarkat opintovaatimukset hankalina. Ammattikorkeakoulujen kurssisisältöjen ei ole aina katsottu vastaavan tiukkoja opintovaatimuksia, eikä HTM-tutkintoon hakeneille ole näin ollen myönnetty vastaavuustodistusta, joka on ehtona tutkintoon hyväksymiselle. HTM-yhdistys pitääkin tärkeänä, että yksityiskohtaiset opintovaatimukset määriteltäisiin suuremmissa kokonaisuuksissa. Näin yksinkertaistettaisiin opintovaatimusten tulkintaa ja voitaisiin lisätä tutkintoon hakevien lukumäärää vähentämättä kuitenkaan kokelailta vaadittavaa osaamista. (HTM-yhdistyksen www-sivusto ”Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen” <<http://www.htm.fi/?p=lausunto142006>>).

Perustutkintoedellytykset ja yksityiskohtaisemmat opintovaatimukset ovat TILA:n (2001, 11-13) mielestä perusteltuja, eikä niihin ole syytä tehdä muutoksia. TILA:n mukaan kuitenkin riittävä informaatio opintovaatimuksista sekä tilintarkastusalan tunnetuksi tekeminen ja houkuttelevuuden lisääminen opintojen alkupäässä olevien keskuudessa ovat seikkoja, joilla voidaan tulevaisuudessa vaikuttaa auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyteen. Opintovaatimusten täyttyminen ei yleensä muodostu ongelmaksi silloin, kun päätös tilintarkastusosalalle suuntautumisesta tehdään varhaisessa vaiheessa opintoja. Kaikki Suomen kauppatieteellistä opetusta antavat yliopistot tarjoavat opiskelijoilleen mahdollisuuden suorittaa KHT-tutkintoon vaadittavat opinnot. On kuitenkin otettava huomioon etteivät kaikki ammattikorkeakoulut tarjoa samaa mahdollisuutta HTM-tutkintoon osallistumisesta suunnitteleville.

TILA painotti raportissaan tilintarkastajien riittävyydestä (2001, 14 - 15), että tilintarkastajatutkintoa edeltävän käytännön harjoittelun tulisi olla päätoimista, eikä pitänyt tarpeellisena muuttaa vaaditun käytännön tarkastuskokemuksen pituutta

kolmesta vuodesta. Käytännön kokemuksen vaatimuksiin se ehdotti joustavuutta siten, että kokelaan yksilöllinen tausta voitaisiin huomioida paremmin esimerkiksi niin, että laskentatoimen tehtävien määrittelyä laajennettaisiin. KHT-yhdistys toivoi TILA:lle tuolloin antamassaan lausunnossa, että tutkinnon molemmat osat olisi mahdollista suorittaa kaksi kertaa vuodessa yhden vuosittaisen tutkintokerran sijaan. Järjestelyllä estettäisiin yhdistyksen mukaan hyväksymisen pitkittyminen tutkinnon toisessa osassa tapahtuneen hylkäyksen vuoksi. TILA on HTM-yhdistyksen kanssa yhtä mieltä siitä, ettei KHT-tutkinnon tasoa tulisi helpottaa, vaan pikemminkin olisi keskityttävä parantamaan kokelaiden osaamista. (Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto 2004, 40 - 42)

HTM-tilintarkastajatutkintoon hakeutuneilla on pääsääntöisesti ollut pitkä kokemus taloushallinnon eri tehtävistä. Laaja taloushallinnon kokemus on nähty erittäin tärkeäksi piirteeksi pk-yritysten tarkastuksessa. HTM-tutkintoon vaadittavan käytännön kokemuksen hankkimiseksi paras tapa kuitenkin olisi työskentely HTM-tarkastajan tilintarkastusassistenttina. Edellä on myös viitattu mahdollisuuden kasvattaa huomattavasti HTM-tilintarkastajien kapasiteettia ja tätä kautta vuosittain suoritettuja lakisääteisiä tilintarkastuksia tilintarkastusassistenttien laajemman käytön myötä. Ongelmana on, että harva HTM-tarkastaja hyödyntää assistentteja työssään, sillä HTM-tilintarkastajat toimivat usein yksin tai pienissä, alle viiden partnerin toimistoissa, tai heidän päätoimenaan on esimerkiksi tilitoimistoyrittäminen ja tilintarkastusta hoidetaan ainoastaan sivutoimisesti (Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen - työryhmän muistio 2003, 39). Näin ollen HTM-tilintarkastajaksi hyväksymisen suurimpana esteenä on ollut tilintarkastuskokemuksen hankkiminen työharjoittelumahdollisuuksien puuttuessa tai tilintarkastusassistenttina toimimisen ollessa ainoastaan osa-aikaista.

Tutkintoon vaadittavan käytännön kokemuksen hankkimisen helpottamiseksi HTM-tilintarkastajat ry käynnisti HTM-assistenttioshjelman suunnittelun vuonna 2001. Assistenttioshjelman tavoitteena on lisätä kiinnostusta tilintarkastusalaa kohtaan sekä parantaa HTM-tilintarkastajiksi aikovien mahdollisuuksia päästä tilintarkastusalalle, sillä sen avulla tilintarkastusassistentin on tarkoitus saada HTM-hyväksymisvaatimusten mukainen tilintarkastuskokemus. Lisäksi assistenttiosjelma pyrkii antamaan

koulutustukea HTM-tutkintoon aikoville. (HTM-yhdistyksen [www-sivusto "HTM-assistenttiosiohjelma"](http://www.htm.fi/?p=e030) <<http://www.htm.fi/?p=e030>>)

Suuret tilintarkastusyhteisöt eivät lähtökohtaisesti palkkaa kuin ylemmän korkeakoulututkinnon (kauppätieteen maisterin tutkinnon) suorittaneita tilintarkastusassistentteja. Eteneminen kohti KHT-tilintarkastajan ammattia tapahtuu tyypillisesti suurten KHT-yhteisöjen kautta. TILA:n mukaan (2001, 21) vuoden 1999 KHT-tutkintoon hakeneista 62 % ja vuoden 2000 hakijoista 80 % oli silloisen niin sanotun big five⁴-yhteisön palveluksessa (nykyään niin sanottu Big Four, kts. sivu 55). Ammatissa toimivista KHT-tilintarkastajista 61,7 % toimi vuonna 2001 KHT-yhteisöjen palveluksessa.

5.2.2 Tilintarkastajatutkintojen uudistaminen

Talousvaliokunta ilmoitti kantansa viime aikoina paljon esillä olleeseen tilintarkastajatutkintojen kokonaisuudistukseen mietinnössään hallituksen esityksestä uudeksi tilintarkastuslaiksi (TaVM 33/2006 vp, 5). Valiokunta liitti mietintöönsä pöytäkirjan, joka edellyttää hallitusta ryhtymään toimiin kokonaisuudistuksen valmistelemiseksi. Uudistuksen keskeisin ja radikaalein muutos olisi erillisten KHT- ja HTM-tutkintojen hylkääminen siten, että tilalle tulisi kaikille yhteinen tilintarkastajan perustutkinto, johon voisi osallistua korkeakoulututkinnon suorittanut, kolme vuotta tilintarkastusalan työkokemusta omaava henkilö. Perustutkinnon suorittaneet olisivat auktorisoituja tilintarkastajia. Perustutkinnon suoritettuaan ja kerrytettyään käytännön kokemustaan vielä kahdella vuodella auktorisoitu tilintarkastaja voisi osallistua erikoistumistutkintoon, jossa voisi erikoistua esimerkiksi pörssiyritysten tai julkisen hallinnon tarkastukseen. Muutos olisi merkittävä, sillä kaksijakoinen tilintarkastajatutkinto on ollut Suomessa voimassa 1950-luvulta lähtien, jolloin kauppakamarit alkoivat järjestää HTM-tutkintoja. Yhteisellä tilintarkastajan perustutkinnolla valiokunta katsoo helpotettavan tietä tilintarkastajaksi ja saatavan lisää kokeneita osallistumaan tutkintoihin.

⁴ Arthur Andersen Oy, KPMG Wierdi Oy Ab, SVH PricewaterhouseCoopers OY, Tilintarkastajien Oy - ERnst & Young ja Tuokko, Deloitte & Touche Oy. Näistä vuoteen 2007 mennessä Arthur Andersen on poistunut tilintarkastusmarkkinoilta ja muiden yhteisöjen nimiä on muutettu.

Tilintarkastusalan perustutkinto ei ole ensimmäistä kertaa esillä, vaan jo vuonna 1994 keskuskauppakamarin asettama Tilintarkastajien auktorisointi- ja koulutustyöryhmä esitti KHT-, HTM- ja JHTT- koulutusvaatimusten yhtenäistämistä siten, että luotaisiin yhteinen, alempaan korkeakoulututkintoon pohjautuva tilintarkastajan perustutkintotaso (Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen – työryhmän muistio 2003, 31). Yhtenäisen tilintarkastajan ammattitutkinnon luomisen lisäksi ehdotettiin, että luotaisiin tilintarkastajien jatkotutkintojärjestelmä. Varsinainen ammattitutkinto olisi tuolloisen esityksen mukaan vastannut HTM-tilintarkastajatutkinnon vaatimuksia. Tilintarkastajan ammattitutkinnon suorittamisen jälkeen tilintarkastajan olisi ollut mahdollista erikoistua joko yksityisen tai julkisen sektorin tarkastukseen jatkotutkintojen avulla.

Tämän lisäksi on Keskuskauppakamari muistiossaan tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittämisestä vuonna 2003 esitelty yhtenä tilintarkastajatutkinnon kehittämisvaihtoehtona samantapaisen mallin, jossa korkeakoulututkinnon ja kolmen vuoden käytännön harjoittelun jälkeen kaikki kokelaat osallistuisivat ensin HTM-tutkintoon ja kahden vuoden lisäkokemuksen ja -opintojen jälkeen he voisivat osallistua KHT-tutkintoon. (Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen - työryhmän muistio 2003, 51 - 52)

Muistiossaan työryhmä päätyi esittämään auktorisoinnin kehittämisen lähtökohdaksi mallin, joka tuki kaksijakoisen tilintarkastajatutkinnon säilyttämistä. Malliaan työryhmä nimitti kehitetyksi nykymalliksi. Tässä mallissa korkeakoulututkinnon (sekä vaadittavat opinnot) suorittanut voi kolmen käytännön kokemusvuoden jälkeen osallistua HTM-tutkintoon ja sen läpäistyään ja suoritettuaan kahden vuoden käytännön harjoittelun sekä lisäopintoja, voi osallistua KHT-tutkintoon. KHT-tutkintoon voi mallin mukaan osallistua suoraan ylemmän korkeakoulututkinnon (sekä vaadittavat opinnot) suorittanut ja kolmen vuoden käytännön kokemuksen saanut henkilö. Mallilla pyrittiin lisäämään tutkintojärjestelmän joustavuutta. (Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen - työryhmän muistio 2003, 48 - 49)

Uusi tilintarkastuslaki säilyttää myös tilintarkastajien tutkintojärjestelmän kaksijakoisena, mutta uusilla poikkeuksellisen hyväksymisen säännöksillä se tuo järjestelmää jo lähemmäs esimerkiksi keskuskauppakamarin työryhmän vuonna 2003 ehdottamaa mallia.

Tilintarkastusdirektiivin mukaan lakisääteistä tilintarkastusta voidaan hyväksyä suorittamaan korkeakoulussa tutkinnon suorittanut henkilö, jolla on vähintään kolmen vuoden käytännön kokemus ja tämän lisäksi on suorittanut ammattitutkinnon, joka on yliopiston loppututkinnon tai vastaavan tasoinen. (2006/43/EY, II luku 6 artikla) Ammattikorkeakoulussa suoritetaan korkeakoulututkintoja, joten peruskoulutusvaatimus täytyisi Suomessa jatkossakin, jos tilintarkastajille olisi yksi yhteinen perustutkinto. Ongelmaksi saattaisi kuitenkin muodostua tilintarkastajan perustutkinnon rinnastaminen yliopiston loppututkintoon kun siihen osallistumaan oikeutettuja olisivat myös ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet. Ainakin teoriassa tämä tarkoittaisi sitä, että ammattikorkeakoulusta valmistunut henkilö olisi perustutkinnon hyväksytysti suorittamalla samalla suorittanut yliopiston loppututkintoon rinnastettavan tutkinnon.

Suomessa oli 5.12.2006 229 JHTT-tilintarkastajaa (Valtiovarainministeriön www-sivusto ”JHTT-luettelo 5.12.2006” <http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/JHTTluettelo_05_12_2006.pdf>). Talousvaliokunta katsoo lisäksi mietinnössään uudesta tilintarkastuslaista (TaVM 33/2006 vp, 5), että JHTT-tilintarkastajien asiantuntemusta tulisi voida käyttää vastaisuudessaakin täysimääräisesti hyväksi, vaikkakaan he eivät enää siirtymäkauden päätyttyä 31.12.2012 voi toimia päävastuullisina tarkastajina sellaisissa yhteisöissä ja säätiöissä, joissa kunnalla tai kuntayhtymällä on määräämisvalta. Valiokunta edellyttääkin mietinnössään valmisteltavaksi myös säännökset, joiden perusteella JHTT-tarkastaja voitaisiin hyväksyä KHT- tai HTM-tilintarkastajaksi siten, että huomioon otettaisiin sekä suoritettu JHTT-tutkinto ja jo saatu käytännön kokemus.

5.3 Skenaariot

Tällä hetkellä sekä uuden tilintarkastuslain vaikutus auktorisoitujen tilintarkastajien määrälliseen tarpeeseen, että auktorisointijärjestelmän mahdollinen uudistaminen sekä uudistamisen vaikutus tilintarkastajatutkintoihin hakeutuvien ja osallistuvien lukumäärään ovat vielä epäselvät. Tilintarkastustutkintojen uudistaminen on ajankohtainen asia ja se koetaan tilintarkastuspiireissä tarpeelliseksi. Esimerkiksi

Holmberg (2007) sanoo, että nykymuotoinen, yhteen tenttiin perustuva tilintarkastajakokelaan testaaminen ei ole tarkoituksenmukaista, eikä sellaisenaan välttämättä kerro todellisesta osaamisesta.

Tilintarkastustutkintojen uudistamiselle on monia vaihtoehtoisia eri tapoja ja sillä, miten uudistus toteutetaan on vaikutusta mahdollisiin tulevaisuudentiloihin. Riittävyysongelman tarkasteluun on tässä tutkimuksessa valittu tulevaisuudentutkimuksen soveltama skenaarioanalyysi. Skenaariot esittelevät kaksi vaihtoehtoista tapaa uudistaa tutkintoja ja niiden mahdollisia seurauksia. Mahdollisia tulevaisuudentiloja hahmotellaan soveltaen luvussa 1.3.2 esitellyn puiteskenaarion piirteitä tilintarkastajatutkintojen uudistamiseen. Skenaarioissa on myös hyödynnetty asiantuntijakommentteja.

Puiteskenaariot olettavat keskeisten kehityssuuntien jatkuvan tulevaisuudessa samansuuntaisina. Pohjautuen edellä kuvattuun kansallisen ja EU-tason lainsäädännön uudistamiseen, kotimaassa ajankohtaisiin asioihin sekä asiantuntijakommentteihin voidaan näiden keskeisten kehityssuuntien katsoa liittyvän

- Konsensukseen siitä, että tilintarkastustutkintojärjestelmää tulee uudistaa
- KHT-tilintarkastajien lukumäärän kasvun pysähtymiseen ja lainsäädännön uudistuksesta riippumattomaan tarpeen lisääntymiseen
- HTM-tilintarkastajien lukumäärän vähenemiseen ja tarpeen säilymiseen ennallaan (Koska HTM-tilintarkastajien tarpeesta tulevaisuudessa ei ole yhtenäistä näkemystä, oletetaan tässä, että se säilyy tulevaisuudessa muuttumattomana.)
- Vuosittaiseen uusien auktorisoitujen tilintarkastajien lisäykseen: noin 15 uutta HTM-tilintarkastajaa sekä noin 30 uutta KHT-tilintarkastajaa joka vuosi

5.3.1 Skenaario 1

Tilintarkastustutkintojen kaksijakoisuuden säilyttäminen on saanut paljon kannatusta. Kuitenkin erityisesti auktorisoituja tilintarkastajia edustavat yhdistykset ovat yhtä mieltä siitä, että kaksijakoisessa tutkintojärjestelmässä tutkintoihin hakeutumista on helpotettava. Tilintarkastustutkintojen uudistaminen tapahtuu tässä skenaariossa

muuttamalla tutkintoon pääsyä ja sen suorittamista joustavammaksi siten, että tutkintoihin vaadittavat opinnot laskentatoimesta ja oikeustieteestä määriteltäisiin suuremmissa kokonaisuuksissa ja tutkinto järjestettäisiin kaksi kertaa vuodessa nykyisen yhden vuosittaisen tutkintokerran sijaan. Samalla kuitenkin säilytettäisiin tilintarkastajatutkintojen kaksijakoisuus ja vaatimustaso.

Suomessa oli vuoden 2007 alussa 760 HTM-tilintarkastajaa. 2.1.2002 vastaava luku oli 896 ja vuonna 1997 HTM-auktorisoinnin saavuttaneita tilintarkastajia oli vielä 1 114 henkilöä. Viidessä vuodessa HTM-tilintarkastajien lukumäärä on siis pudonnut 136 hengellä ja viimeisen kymmenen vuoden aikana 354 hengellä. Vuositasolla on HTM-tarkastajien määrä pudonnut viimeisen viiden vuoden aikana keskimäärin noin 27 hengellä eli 3,3 %:lla joka vuosi verrattuna vuoden 2002 alun lukumäärään. Kymmenen vuoden tarkasteluajanjaksolla (vuodesta 1997 vuoden 2007 alkuun) HTM-tilintarkastajien lukumäärä putosi keskimäärin 35 hengellä, eli 3,9 %:lla vuosittain. Lukumäärän vähentyminen on siis hieman hidastunut, mutta riippumatta viiden tai vaihtoehtoisesti kymmenen vuoden tarkasteluajanjaksosta on todettava, että se on silti korkea. HTM-tutkintoon hyväksymisen edellytyksiä muutettiin 2000-luvun alussa, joten tässä skenaariossa nojaututaan HTM-tilintarkastajien lukumäärässä viimeisten viiden vuoden aikana tapahtuneisiin muutoksiin. Lisäksi skenaariossa oletetaan, että kaikki HTM-hyväksynnän saavuttavat pysyvät tilintarkastusalalla tarkasteluajanjakson ajan eli 10 vuotta.

Tilintarkastajan auktorisointi lakkaa sinä vuonna, jona tämä täyttää 70 vuotta. Ennen 70 ikävuotta ennen tapahtuva luopuminen ammatin harjoittamisesta selittää osaltaan HTM-tarkastajien lukumäärässä tapahtuneen vähenemisen. HTM-tarkastajien vuotuinen poistuma 70 vuoden iän perusteella on TILA:n laskelman (2001, 8) mukaan vuonna 2007 noin 20 HTM-tilintarkastajaa vuodessa. Uusien HTM-tarkastajien lukumäärä näyttää vakiintuneen noin 15 tilintarkastajaan vuosittain. Näin ollen pelkästään auktorisoidun tilintarkastajan yläikärajan saavuttamisen perusteella tapahtuva väheneminen HTM-tilintarkastajien osalta olisi noin 5 henkilöä vuodessa. Kuitenkin viime vuosien aikana on HTM-tarkastajien määrä pudonnut noin 25 hengellä vuosittain. Tilintarkastajien ikäjakaumaa esittelevän kappaleen yhteydessä on edellä esitetty, että suuri osa auktorisoiduista tilintarkastajista luopuu ammattinsa harjoittamisesta jo paljon ennen 70 ikävuotta. Erityisesti on huomioitava se seikka, että HTM-tarkastajat siirtyvät

tehtävistään pois keskimäärin aikaisemmin kuin KHT-tilintarkastajat, jolloin HTM-tilintarkastajien lukumäärän väheneminen nopeammin kuin 70 ikävuodesta johtuva poistuma saa ainakin osittaisen selityksen.

Kun oletetaan, että 3,3 %:n vuosittainen väheneminen HTM-tilintarkastajien lukumäärässä jatkuu myös tulevaisuudessa, Suomessa tulee vuonna 2012 olemaan HTM-tilintarkastajia 621 henkeä ja kymmenen vuoden kuluttua (vuonna 2017) vain 525 henkeä (taulukko 4). Holmberg (2007) uskoo, että ennusteessa esitettävät lukumääräiset arviot ovat tämänhetkisen kehityksen perusteella oikeutettuja.

Taulukko 4 Ennuste HTM-tilintarkastajien lukumäärästä vuosina 2007 - 2017, kun vuosittainen lukumäärän väheneminen 3,3 %

Vuosi	HTM-tilintarkastajien lukumäärä
2007	735
2008	711
2009	687
2010	665
2011	643
2012	621
2013	601
2014	581
2015	562
2016	543
2017	525

TILA arvioi raportissaan (2001, 8) vuoden 1999 tietoihin perustuen, että vuonna 2015 70 vuoden iän perusteella tapahtuva poistuma saavuttaa ensimmäisen kerran 20 KHT-tilintarkastajaa vuodessa. Viimeisen kolmen vuoden aikana ei KHT-tilintarkastajien kokonaismäärässä ole käytännössä tapahtunut muutosta. Vuonna 2004 hyväksyttiin uusia tilintarkastajia 27 henkeä ja vuosina 2005 - 2006 23 henkeä. Näin ollen voidaan

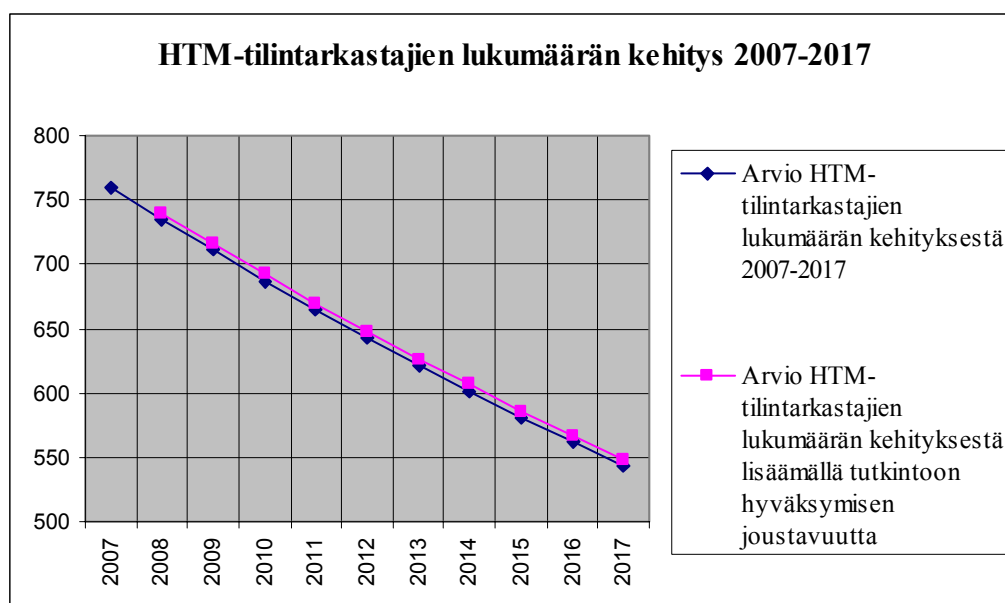
päätellä, että tällä hetkellä vuosittainen poistuma alalta johtuen eri syistä on yhteensä noin 25 KHT-tilintarkastajaa vuodessa. Myös KHT-tilintarkastajien riittävyttä arvioitaessa on huomioitava, ettei ikääntyminen ole ainoa syy vuosittaiseen poistumaan. Kun oletetaan, että TILA:n arvio tilintarkastajien poistumasta on paikkansapitävä, tulee poistuma entisestään lisääntymään, kun ainoastaan 70 ikävuoteen pohjautuva hyväksynnän lakkaamisen perusteella tapahtuva poistuma saavuttaa 20 KHT-tilintarkastajaa vuodessa vuoden 2015 jälkeen. Poistuman lisääntymisen ja uusien KHT-tarkastajien tämänhetkisen lukumäärän kehitys huomioon ottaen Holmberg (2007) arvioi, että vuonna 2017 Suomessa olisi vain noin 600 KHT-tilintarkastajaa. Tämä tarkoittaisi sitä, että tulevaisuuden kehitys olisi KHT-tarkastajien lukumäärän osalta samansuuntainen kuin skenaarion ennuste HTM-tilintarkastajien lukumäärän kehityksestä.

Joustavuuden lisäämisestä tutkintoon hyväksyttäessä määrittelemällä vaadittavat opinnot suuremmissa kokonaisuuksissa olisi hyötyä erityisesti niille HTM-tutkintoon hakeutuneille, joilla on ongelmia suorittamiensa opintojensa ja tutkintoon vaadittujen opintojen vastaavuudessa. HTM-tutkintoon hakeneista on hylätty viiden viime vuoden aikana keskimäärin 23 %. Vuonna 2006 tutkintoon osallistumaan hyväksytyistä siihen jätti osallistumatta noin 5 %. Viimeisen viiden vuoden ajalta vastaava luku on keskimäärin 13 %, eli tutkintoon osallistumaan hyväksytyistä siihen osallistui keskimäärin 87 %. Tutkintoon osallistuneista viimeisen viiden vuoden aikana noin 41 % on suorittanut sen hyväksytysti.

Tässä skenaariossa käytetään 95 %:n osallistumishalukkuutta HTM-tutkintoon (eli oletetaan, että jatkossakin vain 5 % tutkintoon hyväksytyistä jättäisi saapumatta siihen), jotta nähtäisiin, millainen vaikutus joustavuuden lisäämisellä parhaimmillaan voisi olla HTM-tilintarkastajien lukumäärään. Oletuksena on, että joustavuuden lisääminen johtaisi siihen, että kaikki HTM-tutkintoon hakemuksensa lähettäneet myös hyväksyttäisiin siihen osallistumaan. Keskimäärin viiden viime vuoden aikana olisi HTM-tutkintoon näin ollen hyväksytty vuosittain 14 kokelesta enemmän. Näistä 14:stä tutkintoon olisi osallistunut 95 % eli 13 henkilöä. Tutkinnon olisi suorittanut hyväksytysti 5 henkilöä eli noin 40 % kaikista kokeleista. Vaikka HTM-tutkintoon hyväksymisen joustavuutta näin lisättäisiin ja osallistumishalukkuus tutkintoon hyväksytyjen joukossa todella pysyisi korkealla (95 %), ei näin voitaisi estää edes

HTM-tilintarkastajien lukumäärän vähenemistä, saati sitten kääntämään sitä nousuun, kuten kuviosta 11 havaitaan. Kuvio on laadittu olettaen, että tutkintoon hyväksyminen muuttuisi joustavammaksi jo vuoden 2008 syksyllä järjestettävään tutkintoon ja joustavuudella saavutettu vuotuinen lisäys HTM-tilintarkastajien lukumäärässä pysyisi edellä oletetun laskelman mukaisesti viidessä henkilössä vuosittain vuoteen 2017 saakka.

Kuvio 11 Arvio HTM-tilintarkastajien lukumäärästä seuraavan kymmenen vuoden aikana ottaen huomioon 3,3 %:n vuosittaisen vähenemisen ja joustavuuden lisäämisen tutkintoon hyväksyttäessä

Kuviosta 11 nähdään selvästi, että tutkinnon muuttaminen joustavammaksi ei toisi helpotusta laskevaan HTM-tilintarkastajien lukumäärään, vaan edessä olisi väistämättä pula HTM-tilintarkastajista. Jos tarkasteluun otettaisiin mukaan mahdollisuus, että HTM-tilintarkastajien tarve uuden tilintarkastuslain myötä kasvaa, olisi HTM-tilintarkastajien riittämättömyys tulevaisuudessa erittäin paha ongelma. Holmberg (2007) kuitenkin huomauttaa, että suurin osa HTM-tilintarkastajista työskentelee tilintarkastajana vain osa-aikaisesti. Tämän vuoksi HTM-tarkastajien lukumäärän nopea väheneminen ei anna todenmukaista kuvaa HTM-tarkastajien tilintarkastuskapasiteetin kehittymisestä tulevaisuudessa. Osa-aikaisuudesta johtuen HTM-tilintarkastajien kapasiteetin väheneminen ei ole yhtä jyrkkää kuin heidän lukumääränsä väheneminen.

On mahdollista, että ongelmat ammattikorkeakouluista saatavien vastaavuustodistusten kanssa ovat johtaneet tilanteeseen, jossa HTM-tutkinnosta kiinnostuneet eivät edes hae tutkintoon hyväksymistä. Tämä tarkoittaisi sitä, että edellä esitetty laskelma ei todellisuudessa kuvaa tutkintoon hyväksymisen joustavuuden lisäämisen vaikutuksia, vaan osallistujamäärät saattaisivat kasvaa esitetystä.

Opintojen määrittely suuremmissa kokonaisuuksissa ei todennäköisesti tulisi vaikuttamaan KHT-tutkintoon hyväksyttävien kokelaiden lukumäärään, sillä heillä ei pääsääntöisesti ole ongelmia vastaavuustodistusten kanssa. Lisäksi tällä hetkellä kaikki Suomen kauppatieteellistä opetusta maisteritasolle asti antavat yksiköt tarjoavat opiskelijoilleen mahdollisuuden suorittaa KHT-tutkintoon vaadittavat opinnot.

Holmberg (2007) toteaa, että jos tutkintojärjestelmää uudistetaan joustavuutta lisäämällä, olisi Suomessa otettava huomioon myös ulkomailla tutkintonsa suorittaneet henkilöt potentiaalisina auktorisoituina tilintarkastajina. Tämä edellyttäisi tässä skenaariossa esitettyä opintokokonaisuuksien määrittelyä suuremmissa kokonaisuuksissa ja erityisesti lisääntyntä yksilökohtaista arviointia tutkintoon osallistumisen edellytyksistä. Lisäksi olisi otettava huomioon myös muiden tieteenalojen tutkinnon suorittaneet potentiaalisina tilintarkastusalalle hakeutuvina henkilöinä. Tällöin myös tutkintoihin mahdollisesti hakeutuvien lukumäärä olisi paljon nykyistä suurempi. Holmberg huomauttaa, että Euroopassa tilintarkastajat ovat koulutustaustaltaan paljon heterogeenisempi ryhmä kuin Suomessa..

Tutkinnon järjestäminen kaksi kertaa vuodessa on ollut esillä monissa keskusteluissa. Sen järjestäminen vain kerran vuodessa on nähty ongelmaksi KHT-tutkintoon osallistuvien kannalta ja erityisesti niiden KHT-kokelaiden kannalta, jotka suorittavat hyväksytysti vain toisen osan tutkinnosta. Tällöin kokelaalla on mahdollisuus seuraavan kahden tutkintokerran aikana suorittaa puuttuva osa, mutta koska tutkintoja järjestetään vain kerran vuodessa, on mahdollista, että auktorisointi saattaa tämän vuoksi viivästyä jopa kahdella vuodella. Tutkintokertojen lisääminen varmasti joissain tapauksissa nopeuttaisi auktorisoinnin saavuttamista sekä KHT- että HTM-kokelaille, mutta tuskin lisäisi halukkuutta osallistua tutkintoon tai sen hyväksytysti suorittaneiden lukumäärää.

5.3.2 Skenaario 2

Toisessa skenaariossa lähdetään myös kehityssuuntien viitoittamista oletuksista ja lisäksi skenaariossa kaksi oletetaan, että tilintarkastustutkintoja lähdetään uudistamaan talousvaliokunnan mietinnön (TaVM 33/2006 vp) mukaisesti niin, että tilintarkastajille luodaan yksi yhteinen perustutkinto. Tässä skenaariossa ei ole olemassa olevin tiedoin mahdollista esittää tarkkoja lukumääräisiä ennusteita uudistuksen vaikutuksista.

Tilintarkastajatutkintoihin (sekä HTM- että KHT-tutkintoon) on viimeisten viiden vuoden aikana hakenut keskimäärin yhteensä 169 henkilöä joka vuosi (kts. kuvio 7 & 8). Jos hakijamäärät uudistettuun perustutkintoon pysyisivät samansuuntaisina, tutkintoon hakeutuneiden lukumäärän voitaisiin katsoa olevan hyvällä tasolla. Kuitenkin auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyys riippuisi paljolti siitä, millainen tutkinnon vaatimustaso ja sitä kautta siinä hyväksytyjen osuus tulisi olemaan. Jos tutkinto olisi tämänhetkisen HTM-tilintarkastajatutkinnon tasoinen, voisi hyväksymisprosenttina säilyä noin 40 % , joka tarkoittaisi noin 60 - 70 uutta perustutkinnon suorittanutta tilintarkastajaa vuosittain.

Tässä skenaariossa määrällistä arviointia vaikeuttaa erityisesti se, ettei tällä hetkellä ole mahdollista arvioida sitä, lisääntyisikö tilintarkastustutkintojen houkuttelevuus ammattikorkeakoulututkinnon eli tradenomin tutkinnon suorittaneiden keskuudessa. Ammattikorkeakoulut tarjoavat vuosittain tuhansia aloituspaikkoja liiketalouden koulutusohjelmissa. Jos tilintarkastajan työ lisäisi houkuttelevuuttaan liiketalouden ammattikorkeakouluopiskelijoiden keskuudessa, olisi tilintarkastustutkintoihin hakeutuvien kokelaiden lukumäärä turvattu. Uudenkaan tilintarkastuslain mukaan ammattikorkeakoulusta valmistuvilla ei ole suoraa pääsyä KHT-tutkintoon, vaikka tilintarkastuslain uudistus poikkeuksellista hyväksymistä tutkintoon helpottaakin. Voitaneen siis olettaa, että mahdollisuus suorittaa ylin mahdollinen tilintarkastustutkinto ammattikorkeakoulututkinnon perusteella olisi tradenomiopiskelijoille houkutteleva vaihtoehto ja näin ollen hakijamäärät perustutkintoon kasvaisivat.

Maisterintutkinnon suorittaneiden osalta tilanne saattaa olla mutkikkaampi. TILA on todennut raportissaan tilintarkastajien riittävydestä (2001, 4), että käytännön kokemusten mukaan KHT-tutkinto kiinnostaa lahjakkaita nuoria juuri haastavuutensa ja

alalle pääsyn vaikeuden takia. Tutkintoon osallistumiselle edellytettävien vaatimusten alentaminen saattaisi pahimmassa tapauksessa heikentää parhaimpien potentiaalisten kokelaiden kiinnostusta tilintarkastusalaa ja –tutkintoja kohtaan. Maisterintutkinnon suorittaneet saattaisivat tällöin hakeutua suoraan sellaisiin tehtäviin, joissa työnantaja on asettanut perustutkintovaatimukseksi ylemmän korkeakoulututkinnon. Lisäksi on otettava huomioon, että jo 1940-luvulta lähtien Suomessa on aika ajoin mietitty keinoja lisätä auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää. Näissä pohdinnoissa on kuitenkin aina päädytty säilyttämään kaksijakoinen tutkintojärjestelmä ja KHT-tutkinnon vaativuustaso.

Toisaalta Holmberg (2007) arvostelee Suomessa suurissa tilintarkastusyhteisöissä vallitsevaa käsitystä siitä, että ainoastaan ylempi kauppatieteellinen korkeakoulututkinto tuo edellytykset toimia auktorisoituna tilintarkastajana. Hän suhtautuu avoimesti ajatukseen AMK-tutkinnon suorittaneiden palkkaamisesta tilintarkastusassistentteiksi myös ns. Big four –toimistoihin.

On mahdollista, että pelkän tilintarkastajan perustutkinnon suorittaneet auktorisoidut tilintarkastajat eivät olisi päteviä vastaamaan skenaarion pohjaoletuksena olevaan KHT-tilintarkastajien kasvavaan tarpeeseen. Tämä olisi vaarana erityisesti siinä tapauksessa, että tutkintorakenteen uudistuksen myötä perustutkinto testaisi tällä hetkellä HTM-tutkinnon tasoista osaamista. Mahdollista on, että perustutkinnon vaatimustaso nostetaan vaativammaksi kuin nykyinen HTM-tutkinto, mutta hyvin epätodennäköistä toisaalta on se, että se vaatimustasoltaan vastaisi nykyistä KHT-tutkintoa. Epäselvää on myös se, kuinka moni tilintarkastajan perustutkinnon suorittaneista olisi halukas osallistumaan erikoistumistutkintoon.

Tutkinnon houkuttelevuuden kannalta ongelmallista voisi olla myös auktorisoinnin hidastuminen. Tällä hetkellä KHT-tutkinnon voi suorittaa nopeimmillaan 3 vuoden kuluessa tilintarkastusalalle tulosta. Erikoistumistutkinnon suorittaminen kestäisi vähintään 3 + 2 vuotta. Joissain kommentoissa on arvioitu, että alalle pääsyn hidastuminen voisi vaikuttaa sen houkuttelevuuteen. Toisaalta Holmberg (2007) toteaa, että todellisuudessa julkisesti noteeratun yrityksen vastuullisena tilintarkastajana toimiminen vaatii paljon pidemmän työkokemuksen kuin skenaarion mukainen

vähimmäisaika (yhteensä viisi vuotta). Näin ollen auktorisoinnin hankkimisen hidastuminen ei välttämättä kuitenkaan heikentäisi sen houkuttelevuutta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Yhteenveto

Tämä tutkimus pyrki kartoittamaan tilintarkastajien auktorisointia ja tilintarkastusta koskevien säännöksiä kehitystä auktorisoinnin näkökulmasta 1990-luvun puolivälistä lähtien. Lisäksi tutkimus pyrki tuomaan esiin auktorisoitujen tilintarkastajien määrällistä riittävyttä ja tilintarkastustutkintojen uudistamisen mahdollisia vaikutuksia auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyteen tulevaisuudessa skenaarioiden avulla. Skenaarioihin on koottu asiaa koskevaa hajanaista tietoa eri lähteistä tarkoituksena mallintaa tulevaisuuden kehityssuuntia. Kuten edellä on mainittu, on tutkivia skenaarioita verrattu kriittisissä puheenvuoroissa ennustamiseen. On totta, että edellä esitetyt skenaariot tilintarkastajatutkintojen uudistamisesta eivät tulevaisuudessa todennäköisesti toteudu sellaisenaan, mutta skenaarioiden hyödyllisyys tulee esiin niiden kyvyssä tarjota vertailukohtia tilanteen arviointia ja mahdollisia toimenpiteitä varten.

Holmberg (2007) arvioi, että Suomessa tulisi olla HTM- ja KHT-tilintarkastajia yhtä paljon, kun otetaan huomioon suomen yrityskannan rakenne ja pk-yritysten suuri lukumäärä. Holmberg uskoo, että Suomessa olisi jo nykyisellään ja erityisesti tulevaisuudessa tarvetta noin 1 000:lle KHT- ja HTM-tarkastajalle. Näiden lukujen valossa Suomessa kärsitään jo tällä hetkellä auktorisoitujen tilintarkastajien vähydestä ja tulevaisuudessa ongelma tulisi pahenemaan. Tarkan ennusteen tekemistä KHT- ja HTM-tilintarkastajien lukumäärällisestä kehityksestä ja riittävydestä vaikeuttaa kuitenkin, se ettemme tiedä, miten muut asiaan vaikuttavat seikat tulevaisuudessa kehittyvät. Skenaarioissa esitettyjen kehityssuuntien ja mahdollisen tilintarkastajatutkintojen uudistamisen lisäksi auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyteen saattavat vaikuttaa seuraavat seikat.

- kuinka moni tällä hetkellä auktorisoinnin omaavista tilintarkastajista jatkaa ammatissaan 70-vuotiaaksi asti
- alan rekrytointivolyymi ja yleinen taloudellinen tilanne yhteiskunnassa (hyvä taloudellinen tilanne lisää vastavalmistuneiden ekonomien kysyntää myös muilla aloilla)
- kuinka suuri osuus tilintarkastusassistenteista siirtyy muihin tehtäviin ennen tilintarkastajatutkinnon suorittamista ja kuinka suuri osuus tutkinnon jo suorittaneista siirtyy muihin ammatteihin uransa aikana
- miten HTM-yhdistyksen assistenttiohjelma onnistuu houkuttelemaan tradenomitutkinnon suorittaneita tilintarkastusalalle
- Miten ammattikorkeakoulujen laskentatoimen ja oikeustieteen opetuksen kehittäminen vaikuttaisi tutkintoon hakevien lukumäärään vastaavuustodistusten myöntämisen kautta
- Miten tilintarkastajien rajoittamaton vahingonkorvausvastuu Suomessa vaikuttaa alan houkuttelevuuteen ja tullaanko taloudelliselle vastuulle tulevaisuudessa säätämään jokin yläraja
- Tullaanko säätämään erityissäännökset JHTT-tilintarkastajien hyväksymiselle HTM- tai KHT-tilintarkastajiksi ja kuinka moni JHTT-tarkastaja on halukas siirtymään yksityisen sektorin tilintarkastukseen

Auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyteen on ensimmäisen kerran kiinnitetty huomiota julkisen vallan taholta 2000-luvun alussa tilintarkastuslakia muutettaessa niin, että käytännön kokemusvaatimusta on alennettu ja ammattikorkeatutkinto on hyväksytty perustutkinnoksi HTM-tutkintoa varten. Lakimuutosta koskenut hallituksen esitys (HE 161/1999) koski vain ammattikorkeakoulututkintoa, mutta talousvaliokunnan oli mietinnössään (TaVM 1/2000 vp) niin huolestunut auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyydestä jo tuolloin, että se lisäsi lakimuutokseen vaadittujen käytännön kokemusvuosien määrän alentamisen. Hallituksen esityksen (HE 194/2006) mukainen uusi tilintarkastuslaki ei tuo merkittäviä muutoksia tilintarkastajien auktorisointiin, mutta keskustelu riittävyydestä on jatkunut myös tilintarkastuslain uudistamisen yhteydessä.

Suomessa on verraten vähän auktorisoituja tilintarkastajia suhteessa kaupparekisteriin merkittyjen yritysten lukumäärään verrattuna esimerkiksi Ruotsiin ja Norjaan. Yritysten rekisteröintikäytännöt ja yritysmuotojen juridiset määrittelyt vaihtelevat maittain, mutta yhdistettynä asiantuntijakommentteihin sekä siihen tietoon, että auktorisoidut tilintarkastajat käyttävät yhä suuremman osan työajastaan ei-lakisääteisiin tehtäviin, voidaan sanoa, että Suomessa on tarvetta suuremmalle joukolle hyväksytyjä tilintarkastajia. Lisäksi tarkastajakunnan keski-ikä on korkea huolimatta KHT-tarkastajien vähittäisestä nuorentumisesta. KHT- ja HTM-tilintarkastajien keski-ikä tulisi alentua, jotta ikääntyminen ei uhkaisi auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyttä.

Tällä hetkellä auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärän kehittymisen huomiota herättävin piirre on HTM-tilintarkastajien nopea väheneminen. Kiinnostus HTM-tutkintoon osallistumiseen on alhainen ja vuosittainen poistuma alalta on enemmän kuin uusien HTM-auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärä. Huolimatta siitä, että suurin osa HTM-tilintarkastajista toimii tilintarkastajana sivutoimisesti, tullaan Suomessa nykyisen kehityksen valossa kärsimään pk-yritysten tilintarkastajien vähydestä kaksijakoisessa tutkintojärjestelmässä ilman uuden tilintarkastuslain tuomaa mahdollista lisätarvettakin.

Tulevaisuudessa myös KHT-tasoisten tilintarkastajien riittävyys tulee olemaan ongelma. Erityinen uhka tämä on silloin, jos tilintarkastajatutkintoja uudistettaisiin tutkinnon joustavuutta lisäämällä kuten edellä on esitetty. Tällöin uudistuksella ei tulisi olemaan olennaista vaikutusta KHT-tutkintoon hyväksytyjen lukumäärään. Skenaarion 2 mukainen tilintarkastajan perus- ja erikoistutkinnon muodostaminen saattaisi myös johtaa pulaan maisteritutkinnon suorittaneista tutkintokokelaista, mutta samalla lisätä ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden hakeutumista tutkintoihin.

Holmberg (2007) esittää, että tilintarkastustutkintoja ei uudistettaisi kummankaan skenaarion mallin mukaan. Tämän hetkistä tutkintojärjestelmää Holmberg kritisoi siitä, että se koostuu yhdestä tentistä ja keskittyy tilintarkastajan ammattitaidon kannalta joskus epäolennaisiin kysymyksiin. Skenaariossa 2 esitelty perustutkintojärjestelmäkään ei saa Holmbergin varauksetonta kannatusta. Hänen mukaansa paras tapa säilyttää tutkintojen vaatimustaso ja lisätä niiden houkuttelevuutta on luoda yksi yhteinen, nykyisen HTM-tutkinnon tasoinen perustutkinto. Perustutkinnon suorittamisen jälkeen

tilintarkastajan erikoistuminen KHT-tasolle tapahtuisi yhteistyössä korkeakoululaitoksen kanssa opintokokonaisuuksia suorittamalla esimerkiksi IFRS:n ja tilintarkastuksen kansainvälisiä kysymyksiä painottavissa moduuleissa. Tässä mallissa tilintarkastajan KHT-tutkinnon tasoinen erikoistumistutkinto olisi verrattavissa esimerkiksi MBA-tutkintoon.

Ainoa suoraviivainen keino lisätä auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää kaksijakoisessa tutkintojärjestelmässä olisi helpottaa tutkintovaatimuksia. Tähän ei kuitenkaan ole löytynyt halukkuutta tutkintojen nykyisen korkean arvostuksen vuoksi. Käytännössä kauppakamarilaitos tasapainoilee kahden ristiriitaisen tavoitteen kanssa, kun tilintarkastajien riittävyys olisi turvattava tilintarkastajatutkintojen vaativuustasoa pudottamatta. Toisaalta tilintarkastustutkintojärjestelmän kokonaisuudistuksella olisi mahdollista lisätä auktorisoitujen tilintarkastajien lukumäärää.

Holmberg (2007) näkee tulevaisuuden haasteena ammatin houkuttelevuuden lisäämisen ja opiskelijoiden parhaimmiston saamisen alalle. Varsinaisen ongelman auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyden kannalta muodostaa tutkintoon hakevien lukumäärän alhaisuus, eli tilintarkastajan ammatin houkuttelevuuden vähentyminen. Ongelmat tutkintoon hyväksyttäessä eivät olennaisesti vähennä tilintarkastajatutkintoihin osallistuvien kokelaiden lukumäärää. Holmberg huomauttaa, että vuonna 1996 tilintarkastustutkintoihin hakemuksen lähetti vielä yhteensä 456 henkilöä, kun vuonna 2006 yhteismäärä oli enää 138 henkilöä. Kehitys kertoo hänen mielestään mielenkiinnon vähenemisestä tilintarkastajan ammattia kohtaan ja arvioi, että sillä voi olla vakavia seurauksia auktorisoitujen tilintarkastajien riittävyyden kannalta, jos ammatin houkuttelevuutta ei onnistuta lisäämään. Holmbergin näkemyksen mukaan on kuitenkin tärkeämpää varmistaa auktorisoitujen tilintarkastajien osaamisen korkeatasoisuus kuin yrittää lisätä heidän lukumääräänsä.

6.2 Ehdotuksia jatkotutkimuksen aiheiksi

Edellä esitetyn perusteella yksi jatkotutkimuksen kohde on luonnollisesti uuden tilintarkastuslain todelliset vaikutukset tilintarkastajien lukumäärälliseen tarpeeseen ja tuon tarpeen jakaantumiseen HTM- ja KHT- tilintarkastajien välillä.

Suuret tilintarkastusyhteisöt ovat viime vuosina palkanneet runsaasti tilintarkastusassistentteja. Suuret rekrytointimäärät eivät kuitenkaan näy tilintarkastajatutkintoihin osallistuneiden lukumäärissä, vaan osa tilintarkastusassistenttina työskentelevistä jättää alan ennen kuin tilintarkastustutkinnon suorittaminen tulee ajankohtaiseksi. Holmbergin (2007) mukaan yhtenä suurimmista syistä tähän on viime aikoina lisääntynyt työn standardisoitu sisältö, joka tulee monelle nuorelle tilintarkastajalle yllätyksenä. Tilintarkastusalalla onkin havaittu viitteitä tilintarkastajan ammatin houkuttelevuuden merkittävästä vähenemisestä nuorten tilintarkastajien keskuudessa. Epäselvää kuitenkin vielä on, kuinka suuri osa tilintarkastusassistenttina työskentelevistä siirtyy muihin työtehtäviin ennen kuin tilintarkastajatutkinnon suorittaminen tulee ajankohtaiseksi. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi siten tilintarkastusassistenttien sitoutuminen tilintarkastajan työhön ja heidän halukkuutensa hankkia auktorisoidun tilintarkastajan pätevyys.

Tulevaisuudessa mielenkiintoinen ja tarpeellinen tutkimuksen kohde olisi myös talousvaliokunnan mietinnön (TaVM 33/2006 vp) mukainen tilintarkastajatutkintojen yhdistämisen vaikutus ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden halukkuuteen hakeutua alalle. Ennen mahdollisesta uudistuksesta päättämistä olisi myös tarpeellista tutkia, lisäisikö se ammattikorkeakoulussa opiskelevien halukkuutta osallistua tilintarkastajatutkintoihin.

Viime aikoina auktorisoituja tilintarkastajia edustavat järjestöt ovat kommentoineet uutta tilintarkastuslakia myös siitä, ettei se puutu tilintarkastajan vastuukysymyksiin. Tällä hetkellä Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta ei ole rajoitettu. Tilanne on johtanut siihen, että vahingonkorvaustuomioissa yrityksen johto ja tilintarkastaja tuomitaan yleensä yhteisvastuullisesti vastaamaan vahingonkorvauksesta. Koska tilintarkastajilla on vastuuvakuutus, haetaan korvausta usein kuitenkin vain heiltä. Useissa Euroopan maissa on viime vuosina rajoitettu tilintarkastajien vahingonkorvausvastuuta ja tilintarkastajia edustavat järjestöt vaativatkin samanlaisia toimenpiteitä myös Suomessa. On katsottu, että vastuukysymykset vaikuttavat tilintarkastajan ammatin houkuttelevuuteen alalle tuloa harkitsevien keskuudessa. Tilintarkastajien riittävyuden kannalta myös vastuukysymysten vaikutusten tutkiminen alan houkuttelevuuteen olisi tulevaisuudessa aiheellista.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Bédard Jean, Chi Michelene T.H. 2004. Expertise in Auditing. *Auditing: A Journal of Practice&Theory*, Vol.12 supplement, 21 - 36.
- Flint, David 1992. *Philosophy and Principles of Auditing: an introduction*. Hong Kong: Macmillan Education Ltd.
- Horsmanheimo Pasi 2004. KHT- ja HTM- tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksia on yksinkertaistettava, mutta vaatimustaso säilytettävä. *Tilintarkastus – Revision* 1/2004, 38 - 46.
- Horsmanheimo Pasi & Steiner Maj-Lis 2002. *Tilintarkastus - asiakkaan opas*. Vantaa: WSOY.
- Horsmanheimo Pasi & Tuominen Pasi 2005. KHT-tutkinnon vaiheita 1925-2005. *Tilintarkastus - Revision* 1/2005, 57 - 67.
- Keskuskauppakamarin tilintarkastustiedote*. Tiedote 2/2007, Keskuskauppakamarin tilintarkastusyksikkö.
- KHT-yhdistys 2000. *KHT-yhdistys-Föreningen CGR ry 75 vuotta 1925-2000*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- KHT-yhdistys 2006. *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2006*. KHT-Media.
- Kärkkäinen, Hanna 1998. *Tilintarkastajien uskottavuus sidosryhmien näkökulmasta*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Laitinen, Teija 2007. Tilintarkastusalan tulevaisuus – enteitä vai ennusteita? *Tilintarkastus – Revision* 1/2007, 14 – 19.
- LTT-tutkimus Oy 2006. *Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen vaikutukset*. KTM rahoitetut tutkimukset, elinkeino-osasto 2/2006.
- Mannermaa, Mika 1986. *Arviointia tulevaisuuden tutkimuksen perusteista ja menetelmistä*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja D – 1:1986.
- Meriluoto, Lauri & Saari, Kari W. 1986. Tilintarkastajayhdistys HTM – Revisorsföreningen GRM ry:n 35-vuotistaival. *Tilintarkastus - Revision* 2/1986, 73 – 79.
- Neu, Dean 1991. Trust, Impression Management and the Public Accounting Profession. *Critical Perspectives on Accounting*. Vol 2 No 3, 295 - 313.

- Niemi, Lasse 2004. Millaiset ovat Suomen tilintarkastusmarkkinat tänään – ja huomenna? *Tilintarkastus - Revision* 4/2004, 54 - 62.
- Nieminen Kauko K. 1995. KHT-yhdistyksen toiminnasta vuosina 1925-1995. *Tilintarkastus - Revision* 4/1995, 275 - 283.
- Niiniluoto, Ilkka 1999. Voidaanko tulevaisuudesta tietää? Teoksessa Rydman Jan (toim.) *Matkalla tulevaisuuteen*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 17 - 27.
- Pienten yhteisöjen ja säätiön tilintarkastus*. 2006. Kauppa- ja teollisuusministeriön muistio.
- Power, Michael 1993. *The Audit Society*. Working Paper 93 - 12. Brussels: European Institute for Advanced Studies in Management.
- Raportti tilintarkastajien riittävydestä ja muista tilintarkastusalan tulevaisuudennäkymistä*. 2001. Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan raportti.
- Rehn, Joakim 2005. Pk-yhtiöiden tilintarkastus Missä mennään – mitä on tulossa? *Tilintarkastus - Revision* 4/2005, 18 - 22 .
- Riistama, Veijo 1999. *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. 2. painos. Porvoo: WSOY.
- Riistama, Veijo 2005. Tiesitkö tämän tilintarkastuksesta? -osa 1. *Tilintarkastus - Revision* 6/2005, 81 - 85.
- Sarja, Mikko 1998. *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki : Edita.
- Scenario Design Handbook* 1982. Planning and Policy Group. Sociology Institute – University of Utrecht.
- Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittäminen*. 2003. Keskuskauppakamarin työryhmän muistio.
- Tilintarkastuslakityöryhmä - yhteenveto saaduista lausunnoista*. 8:2004. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja.

Virallislähteet

- Ammattikorkeakoululaki (351/2003).
- Arvopaperimarkkinalaki (495/1989).
- Asetus julkishallinnon ja –talouden tilintarkastajista (468/1999).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden tilinpäätöksistä (78/660/ETY).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi lakisääteisten tilintarkastusten suorittamisesta vastuussa olevien henkilöiden hyväksymisestä (84/253/ETY).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta (2006/43/EY).

Hallituksen esitys eduskunnalle tilintarkastuslaiksi (HE 295/1993).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tilintarkastuslain 6 §:n muuttamisesta (HE 161/1999).

Hallituksen esitys tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 194/2006).

Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus (KTMa 350/2000).

Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös (KTMp 1325/96).

Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös (KTMp 351/2000).

Laki ammattikorkeakouluopinnoista (255/1995).

Laki julkishallinnon ja –talouden tilintarkastajista (467/1999).

Laki tilintarkastuslain muuttamisesta (322/2000).

Laki tilintarkastuslain muuttamisesta (630/2001).

Osakeyhtiölaki (734/1978).

Talousvaliokunnan mietintö n:o 1 hallituksen esityksestä laiksi tilintarkastuslain 6 §:n muuttamisesta (TaVM 1/2000 vp).

Talousvaliokunnan mietintö n:o 33 hallituksen esityksestä tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (TaVM 33/2006 vp).

Tilintarkastuslaki (936/1994).

Yliopistolaki (645/1997).

Muut lähteet

Digitaaliset lähteet

HTM-yhdistyksen www-sivusto. <<http://www.htm.fi>> 28.11.2006 ja 28.3.2007

Kauppa- ja teollisuusministeriön www-sivusto. <<http://www.ktm.fi>> 1.10.2006

Keskuskauppakamarin www-sivusto. <<http://www.kkk.fi>> 27.11.2006 ja 7.3.2007

Opetusministeriön www-sivusto. <<http://www.minedu.fi>> 2.10.2006

Patentti- ja rekisterihallituksen www-sivusto. <<http://www.prh.fi>> 15.3.2007

Valtiovarainministeriön www-sivusto. <<http://www.vm.fi>> 1.3.2007

Wallace A. Wanda 1980. The Role of the Audit in Free and Regulated Markets.
<<http://raw.rutgers.edu/raw/wallace/homepage.html>> 8.10.2006

Henkilölähteet

KHT Wilhelm Holmberg, Partner KPMG Oy Ab. 11.5.2007

LIITE 1

Tilintarkastuslailla (936/1994) asetetuista KHT- ja HTM -tilintarkastajan hyväksymisvaatimuksista säädetään tarkemmin kauppa- ja teollisuusministeriön antamissa päätöksissä ja asetuksissa seuraavasti:

1. Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös KHT- ja HTM- tutkintoihin vaadittavasta käytännön kokemuksesta (519/1995)
2. Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös KHT- ja HTM-tutkintojen sisällöstä (1477/1995)
3. Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös KHT- ja HTM- tutkintoihin vaadittavista opinnoista (1325/1996)
4. Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös KHT- ja HTM- tutkintoihin vaadittavasta käytännön kokemuksesta annetun kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksen muuttamisesta (1326/1996)
5. Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös KHT- ja HTM- tutkintoihin vaadittavista opinnoista annetun kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksen 11 §:n muuttamisesta (932/1998)
6. Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus KHT- ja HTM-tutkintoihin vaadittavasta käytännön kokemuksesta annetun kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksen muuttamisesta (350/2000)
7. Kauppa- ja teollisuusministeriön asetus KHT- ja HTM-tutkintoihin vaadittavista opinnoista annetun kauppa- ja teollisuusministeriön päätöksen muuttamisesta (351/2000)